

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Praktilise usuteaduse õppetool

Maria Made Laas

**Tartu luteri koguduste leeri minemise põhjused
pöördumisprotsessi valguses**

Magistritöö

Juhendaja *dr. theol.* Lea Altnurme

Tartu 2021

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
I Teoreetiline taust.....	10
II Leeri tulemise põhjused	17
1. Kontekst.....	17
2. Kriis.....	23
3. Kohtumine.....	29
4. Otsing ja interaktsioon.....	32
5. Pühendumine.....	35
6. Tagajärjed.....	35
7. Analüüs.....	39
III Kogudusega seotus kolm aastat pärast leeri.....	48
Kokkuvõte.....	49
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	51
Summary.....	54
Lisa.....	55

Sissejuhatus

Uurimisteema

Lõputöö uurimisteema käsitleb Eesti Evangeelse Luteri Kiriku (EELK) leeri minemise põhjusi religioosse pöördumisprotsessi valguses ja leeriõnnistuse saanute seotust kirikuga kolm aastat hiljem.

Enamik konfirmandidest ei olnud ristitud, mis tähendab, et pärast leeriõpetuse saamist nad ristiti, mis on kristliku õpetuse järgi kirikuga liitumine, ja seejärel konfirmeeriti ehk leeritati. Alles pärast leeriõnnistamist said konfirmandidest luteri kiriku täieõiguslikud liikmed.¹

Seega uurisin kõigepealt, miks inimesed luteri kirikuga liitusid ja kuivõrd seda saab pidada religioosseks pöördumiseks. Kolm aastat hiljem kogutud materjali põhjal kirjeldan liitunute praktilist usuelu ja analüüsin, kuidas see seostub kirikuga liitumise põhjuste ja pöördumisprotsessiga.

Uurimisteema põhjendus

Kuigi kristlaste hulk Eestis on väike (umbes veerand elanikkonnast)², on siiski neid, kes leiavad ka praegu oma tee usuni ja liituvad kirikuga, ning nagu näitavad isiklikud tähelepanekud – muudab see tihti põhjalikult inimese elu.

Samas panin luteri kirikus ka tähele, et väheseid äsja ristitud ja leeritatud inimesi oli näha hiljem pühapäevastel jumalateenistustel.

EELK Tallinna Jaani koguduse õpetaja Jaan Tammsalu on selle kohta 2015. aastal ilmekalt kirjutanud: „Tegelik elu on see, et 90% lõpetavad leerikursuse nii, nagu nad on lõpetanud elus paljud kursused, ja nad selle kursuse toimumise paika ei tule enam kunagi tagasi, nii nagu nad oleksid selles kohas mingi kuriteo sooritanud. Ühest uksest sisse, teisest välja. Umbes 80%

---

¹Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. *Kiriklikud talitused*. <https://eelk.ee/et/kiriklikud-talitused/> Vaadatud 23.07.21

²Statistikaamet. Rahva ja eluruumide loendus 2011. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus_rel2011_rahvastiku-demograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad_usk/RL0451/table/tableViewLayout1 Vaadatud 20.07.21

leeris käinud inimestest kaovad kuni järgmiste jõuludeni – siis nad korraks käivad kirikust läbi. Ja nad ei tunnista vist mitte kellelegi, et nad on Jaani kirikus kunagi leeris käinud.”³

Tammsalu leiab, et põhjuseks on inimeste laiskus. Jaani kirikus on aastas ligi 500 avalikku üritust, kus saab osaleda. „Nii et mina ütlen küll, et enamik nendest inimestest on lihtsalt laisad, kes ütlevad, et neil ei ole kirikus mitte midagi teha. Nad isegi pole püüdnud uurida, kas neil oleks midagi teha.”⁴

Selline olukord pani mind aga mõtisklema: kas luteri kirikusse tulijate motiivid mängivad rolli selles, kuivõrd ollakse hiljem kirikuga seotud? Kuidas inimesed ise põhjendavad oma kirikust eemale jäämist?

Kirikuga liitumise põhjuseid ei peaks uurima, kui võtta aluseks Tallinna Jaani kiriku kunagise õpetaja Toomas Pauli mõte, et millised inimese motiivid ka ei oleks, selle taga on viimselt ikkagi Jumala kutse.⁵ Aga ka sellisel juhul tekib küsimus, miks jäädakse kirikust siis õige pea eemale.

Uurimisteema teoreetiline taust

Teema kuulub religioonisotsioloogia valdkonda. Eestis on ka varem uuritud kristlike kirikutega liitumise põhjuseid. Ei tea aga, et oleks tehtud pikaajalisi kvalitatiivseid uuringuid, mis käsitleksid kirikuga liitumise põhjuseid pöördumisprotsessi valguses ja praktilist usuelu.

Järgnevalt toon välja suuremad Eestis tehtud uurimused, mis oma teema poolest haakuvad käesoleva magistritööga.

Lea Altnurme analüüsis 1998-2000 kogutud religioosete inimeste elulugusid, et tuua välja muutusi üksikinimeste usuelus 20. sajandi II poole Eestis.⁶ Ta jõudis järeldusele, et vanema põlve eluloojutustajad olid kujunenud usklikuks peamiselt kasvukeskkonna mõjul: riik

---

³Tammsalu, Jaan. *Leer. Küsimustele vastab Jaan Tammsalu. Mis on leer ja leeritamine? Mida tähendab konfirmatsioon, konfirmeerimine.* <https://www.tallinnajaani.ee/vaimuelu/vaimulikud-vastavad/30-leer.html> Vaadatud 22.07.21

⁴Tammsalu, Jaan. *Leer. Küsimustele vastab Jaan Tammsalu. Mis on leer ja leeritamine? Mida tähendab konfirmatsioon, konfirmeerimine.*

⁵Paul, Toomas. *Maise matka poolel teel.* Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastusosakond, 1996, 12.

⁶Altnurme, Lea. *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi teisel poolel.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, 291.

vastutas esimesel iseseisvusperioodil usuõpetuse õpetamise eest koolides, usualane haridus varustas religioosse keele ja kompetentsiga, kiriklikud talitused olid elu pöördemomentidel enesestmõistetavad jne. Suured muutused toimusid nõukogude ajal, kui religioon sai normist alternatiiviks. Usklikuks kujuneti otsingute käigus, kusjuures motiiviks oli eelkõige vastandumisvõimaluste leidmine kehtivale korrale, teisel iseseisvusperioodil lahenduste leidmine isiklikele probleemidele.

Kaido Soom uuris täiskasvanute leeritööd EELKs 2005. aastal konfirmandide hulgas läbi viidud ankeetküsitlusele tuginedes.⁷ Soom leidis, et olulisemateks leeri tulemise põhjusteks oli soov saada osa kiriklikest talitustest: laulatuses (kõige rohkem 23-27 aastaste inimeste seas), ristimisest, matusest, ja soov saada vaderiks. Lisaks mainiti isiklikke (hingevajadused, eluprobleemid, soov areneda) ja usulisi põhjuseid, soovi ristida oma last, perekondlike ja sõpruskondlike suhete mõjutusi jm väga isiklike laadi põhjuseid. Religioosne sotsialisatsioon oli konfirmandide hulgas nõrk. Soom väitis, et vähemalt kolmandik 15 aasta jooksul konfirmeeritud EELK liikmetest kaotas oma sideme kirikuga.

Liina Eek intervjueris aastatel 2012-2014 eesti keelt kõnelevaid õigeusklikke ja uuris muu hulgas ka seda, kuidas inimesed on jõudnud õigeusu kirikusse ja mis on neid motiveerinud just selle kirikuga liituma.⁸ Eek seostas andmeid religioosseks muutumise teooriate ja pöördumise motiividega. Ta leidis, et õigeusklikke mõjutas nende teel kirikusse eluliselt olulistele küsimustele vastuste otsimine ja ebamäärane millestki ilmajäetuse tunne. Neid inimesi nimetab Eek „tähenduse otsijateks“. Enamus eestikeelsest õigeusulistest oli aga kirikusse jõudnud kas perekonna või „olulise teise“ mõjutusel ehk religioosse sotsialiseerumise kaudu. Enamus oli kogenud ka müstilist, seletamatut religioosset kogemust.⁹ „Valdav on müstilise kogemuse läbielamine või oma kogemuste ja elu müstilises võtmes tõlgendamine, mis samas ei välista ka intellektuaalset vastuste otsimist.“¹⁰

---

⁷**Soom, Kaido.** *Täiskasvanute leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus ja selle arengustrateegia koostamine*. Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, 16, 179-183; 11.

⁸**Eek, Liina.** *Tänapäeva eestikeelsete õigeusklike kateheesist ja uskumustest*. Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017, 25.

⁹Samas, 41.

¹⁰**Eek, Liina.** (toim) *Mitut usku Eesti. Valik usundiloolisi uurimusi: õigeusu eri*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2015, 116.

Liina Kilemit uuris kristlike kirikutega liitumise põhjuseid tuginedes Eesti Kirikute Nõukogu 2010. ja 2015. aastal läbi viidud ankeetküsitlusele ja 2015. aastal läbi viidud 60 intervjuule.¹¹ Viimati mainitud intervjuude seas oli ka käesoleva magistritöö esimeste intervjuude raames tehtud 10 küsitlust, mida täiendasin mõni kuu hiljem.

Kilemit kasutas uurimustulemuste interpreteerimisel kahte pöördumisteooriat: Lewis Rambo pöördumise etappide ja Lofland-Skonovdi pöördumise tüüpide teooriat. Nii jõudis ta kristlike kogudustega liitumise peamiste põhjusteni, mis olid järgmised: püüe oma kogemusi ja maailmas toimuvat religiooni abil seletada ja mõtestada, pereliikmete jt kristlaste mõju; õnnetustele ja psühholoogilistele kriisidele lahenduste otsimine, rahvuskultuuri ja peretraditsiooni mõju, konfessiooni õpetuse, liturgia ning sellega seotud kultuuri jmt meeldivus, soov saada osa kiriklikest talitustest (enim avaldus luterliku kirikuga liitujate juures), lapsepõlvkodu ning usulise, müstilise kogemuse mõju.¹²

Antud magistritöös uuritakse ka kirikuga liitunute hilisemat praktilist usuelu, mis haakub Indrek Pekko magistritöö „Luterlaste usuline maailm religioonisotsioloogiliste uurimuste põhjal” teemaga.

Pekko jõudis oma töös järelduseni, et vaid väike osa luterlastest praktiseerivad aktiivselt oma kristlikku usku, usuvad valdavalt kristlikke uskumusi ning kasutavad oma usust rääkides kristlikku terminoloogiat. Suuremat osa liikmeskonnast iseloomustab passiivsus ja ükskõiksus usulistes teemades ja vähene aktiivsus praktikatega tegelemises. Kristlikust maailmapildist ja väärtustest lähtuvad eelkõige need luterlased, kes tegelevad aktiivselt kristlike praktikate harrastamisega (u 10%).¹³ Peaaegu pooled luterlastest on küll huvitatud uue vaimsuse ja individuaalse religioossusega seotud teemadest, kuid ei pea ennast usklikuks.¹⁴

Uurimisülesanne

Uurimuses annan kõigepealt süvaintervjuudele tuginedes ülevaate taustamõjudest ja põhjustest, mis on toonud inimesed luteri kiriku leeri.

---

¹²**Kilemit, Liina.** *Kristlike kogudustega liitumise põhjustest.* Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2019, 155-157.

¹³**Pekko, Indrek.** *Luterlaste usuline maailm religioonisotsioloogiliste uurimuste põhjal.* Magistritöö. Tartu, 2011, 74.

¹⁴ **Samas,** 47.

Empiirilise uuringu valimi moodustavad 27 Tartu luteri kogudustes 2014. ja 2015. aastal konfirmeeritud inimest, kellest enamik – 23, oli eelnevalt ristimata.

Analüüsin nii konteksti, milles toimus usu poole liikumine ja mis inimest mõjutas, kui ka otsesemaid põhjuseid, mis tõukasid inimest tegema kirikuga liitumise otsust kasutades pöördumismudelit.

Kolm aastat hiljem tehtud järelküsitluses uurisin 17 konfirmandi seotust kirikuga: kas nad osalesid jumalateenistustel, ja küsisin, kas nad palvetavad ja loevad Piiblit. Inimeste lugusid analüüsid püüan leida sarnasusi leeri tulemise põhjuste ja hilisema kirikuga seotuse vahel.

Uurimisülesanne on seega leida, mis põhjustel soovivad inimesed luteri kiriku täieõiguslikuks liikmeks saada, kuidas iseloomustavad nad ise oma seotust kirikuga ja praktilist usuelu mõni aasta hiljem, ning kas põhjuste ja hilisema kirikus käimise (palvetamise, piibli lugemise) vahel on seoseid. Samuti uurin, kas arvestades pöördumisprotsessi teooriat, võib kõiki kirikuga liitunud üldse usku pöördujateks pidada.

Uurimisküsimus

Uurimisküsimus on lähtudes uurimisülesandest: miks läksid inimesed luteri kiriku leeri (tahtsid end lasta ristida ja konfirmeerida) ja kui võrd aktiivne oli nende praktiline usuelu (jumalateenistustel osalemine, palvetamine, Piibli lugemine) kolm aastat hiljem. Kas leeri minemise põhjuste ja hilisema kirikus käimise vahel on täheldatavad seosed? Kas liitunud olid kõik ka usku pöördunud?

Uurimismeetod ja uurimiskäik

Kvalitatiivne uurimus põhineb 27 inimese intervjuul, mis on tehtud 2014. – 2015. aastal (neist 10 inimest intervjuerisin Eesti Kirikute Nõukogu uurimuse pärast kaks korda) ning 17 intervjuul, mis on tehtud 2017. aastal.

Intervjuusid andsid inimesed, kes 2014. aasta sügisel ja 2015. aasta kevadel liitusid EELK Tartu Pauluse, Maarja ja Peetri kogudustega. Kutse osaleda uuringus edastasid kirikuõpetajate abil kõigile sellel ajal leeris käivatele inimestele.

Järeloküsitlust tehes ei õnnestunud kõiki 27 inimest intervjuerida. Seadsin eesmärgiks, et informantide kaudu oleksid esindatud kõik domineerivad kirikuga liitumise põhjused, ja see ka õnnestus.

Uuritavate vanus oli 18–63 eluaastat; nende seas oli 17 naist ja 10 meest.

Tabel 1. Informantide vanuseline ja sooline jaotus.

Vanus	Mehed	Naised	Kokku
18-30 aastat	2	8	10
31-40 aastat	5	5	10
41-50 aastat	2	3	5
51-60 aastat	1		1
61-70 aastat		1	1
Kokku	10	17	27

Intervjuerimisel on kasutatud poolstruktureeritud intervjuud, kus lisaks põhiküsimusele said informandid rääkida antud teemal enda jaoks kõige olulisemast, vajadusel innustasin neid lisaküsimustega pidades silmas töö eesmärki.

Esimesel intervjuul oli põhiline eesmärk selgitada põhjuseid, mis on inimesed luteri kirikusse toonud.

Informantidele esitatud põhiküsimus oli:

- Mis põhjusel te luteri kirikuga liitusite ja ennast ristida lasite? Miks tulite leeri?

Lisaks palusin vastanutel rääkida kõigest, mis neid mõjutas usklikuks saamisel ja teel luteri kiriku poole. Lõpuks uurisin, kuidas ristimine ning kirikuga liitumine muutis nende elu ja isiksust.

Kolm aastat hiljem tehtud intervjuu põhiküsimus oli:

- Milline on teie seos kogudusega kolm aastat pärast liitumist? Milline on teie praktiline usuelu (palvetamine, Piibli lugemine) ja kui aktiivselt te osalete koguduse elus (jumalateenistustel jmt)?

Palusin vastanutel ise ka hinnata oma seotust kirikuga skaalal nõrk-keskmise-tugev. Kuigi jumalateenistustel osalemise ja palvetamise sagedust on religioonisotsioloogilistes uurimustes kajastatud ka täpsemalt ja selle põhjal tehtud järeldusi inimeste usklikkuse, eelkõige usupraktika kohta, ¹⁵antud töös nii üksikasjalikku informatsiooni pole.

Helisalvestatud intervjuud litereerisin ja osad neist on esitatud antud töö lisas. Informantide nimed ja kogudused on jäetud anonüümsuse säilitamiseks märkimata.

Esimesel korral tehtud intervjuusid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Kodeerisin intervjuud ehk kirjutasin välja mõjutegurite ja motiivide kategooriad, mis omakorda kogusin kõrgema taseme kategooriate alla.

Et edasist analüüsi hõlbustada, kasutasin tööriistana Lewis Rambo pöördumise astmete mudelit: jaotasin kategooriad pöördumise astmete ehk etappide vahel. Need etapid olid: kontekst, kriis, otsing, kohtumine, interaktsioon, pühendumine ja tagajärjed. Seega analüüsisin tulemusi usulise pöördumise protsessiteooria valguses. ¹⁶

Töö viimases osas analüüsisin 17 leeritatu seotust kirikuga kolm aastat hiljem. Küsisin informantidelt, kuidas nad ise hindavad oma seotust kirikuga, kas käivad jumalateenistustel, palvetavad ja loevad Piiblit. Need näitajad kirjeldavad inimese usklikkuse rituaalset dimensiooni, mille põhiohk on sellel, mida inimesed teevad. ¹⁷

Kirjeldasin informantide leeri minemise põhjuseid ja hilisemat seotust kirikuga ning analüüsisin, kui võrd esineb nende vahel seoseid.

Lõputöö teoreetiline taust annab ülevaate teooriatest, mis selgitavad kirikuga liitumise põhjuseid ja pöördumise protsessi.

---

¹⁵**Johnstone, Ronald L.** *Religion in society : a sociology of religion.* Upper Saddle River (N.J.) : Pearson/Prentice Hall, 2007, 102.

¹⁶**Rambo, Lewis.** *Understanding religious conversion.* New Haven and London: Yale University Press, 1993, 21.

¹⁷**Liiman, Raigo.** *Usklikkus muutuvast Eesti ühiskonnas.* Tartu: Tartu ülikooli Kirjastus, 2001, 41.

I. Teoreetiline taust

Religioosseks muutumine, usklikuks saamine on olnud religioonisotsioloogia üks põhilisemaid uurimisküsimusi. Käsitlen mõnda peamist teooriat, mis seostub hästi ka minu kogutud empiirilise materjaliga.

Võõrandumis-, ilmajätuse ehk pingeteooria¹⁸ järgi otsivad inimesed rasketes olukordades või rahulolematuse korral religioonis kompensatsiooni ja alternatiivseid eesmärke. Probleemid võivad olla sotsiaalsed, majanduslikud, eetilised, psüühilised või tervist puudutavad, kusjuures suur osa on lapsepõlves ilmnunud vajakajäämistel (puudulik kiindumussuhe vanematega jne). Religioonist hakatakse otsima muutust või midagi, mis korvaks, tasakaalustaks vajakajäämise.

Sotsialisatsiooniteooria keskse idee järgi inimesed käituvad ja mõtlevad viisil, mille nad on omandanud lapse- ja noorpõlve jooksul. See teooria toob esile seega religioosse kasvamise (kasvatamise) tähtsuse, mida on kinnitanud ka paljud empiirilised uurimused: usklikel vanematel on sagedamini kui mitteusklikel, usklikud lapsed. Oluline on ka see, et kasvamisprotsessi jooksul omandatakse sotsiaalsed rollid.

Kitsas ringis, tavaliselt perekonnas, toimub primaarne sotsialiseerumine esimestel eluaastatel, kui õpitakse keelt ja käitumist, võimet anda ja usaldamist. Sekundaarne sotsialiseerumine on gruppides, kus on limiteeritud ja rohkem eesmärgistatud sotsiaalsed suhted, nagu koolis, tööl jm.¹⁹ Usk võetakse seega mõlemal juhul vastu suuresti tänu sidemetele religioosete inimestega, see nn sotsiaalsete võrgustike mõju on uuringutes ja teooriates tugevalt välja toodud.

Olulise sotsiaalse faktorina on rõhutatud ka kohaliku kogukonna osa. Wade Clark Rood leidis uurimuses „Pühendumine ja kogukond” (1978), et inimesed, kellel olid tugevad sidemed

---

¹⁸Furseth, Inger. Repstad, Pål. *An introduction to the sociology of religion : classical and contemporary perspectives*. Burlington: Ashgate Publishing Limited, 2007, lk 111.

¹⁹Samas, 115.

kohaliku kogukonnaga, omasid suuremat religioosset pühendumust kui need, kellel need olid väiksemad ja kellel oli suurem rahvuslik või rahvusvaheline seotus.

Tähtsaim roll sotsialiseerumisel ja ka religioossuse arenemisel on aga perekonnal, ja seda isegi siis, kui sotsiaalne ja geograafiline mobiilsus religioosset pühendumist nõrgendavad. Uuringutes on samuti selgunud, et abikaasa valik mõjutab religioosset pühendumist. Perekondades, kus abikaasad olid eri usku, suurenes religioosne passiivsus.

Ratsionaalse valiku teooria, mis on innustust saanud majandusteooriatest, keskendub tarbimisele ja kasusaamisele – inimene valib endale usu religiooniturul ratsionaalselt kaalutledes, mis kasu ta sellest saab või kuidas saada suurimat kasu väikseima kuluga.

Seega rahuldab religioon inimeste vajadusi pakkudes neile ihaldatavat tasu. Stark ja Bainbridge väitsid oma teoorias, et tasu eest tuleb aga omakorda maksta. Inimene on valmis maksma siis, kui hindab tasu kõrgemalt. Tasu võib olla midagi spetsiifilist kui ka üldist, näiteks ultimatiivse tähenduse lahendused jne. See lähenemine põhineb arusaamal, et peaaegu kõik inimeste tegevused tuginevad vahetusel.²⁰

Ratsionaalse valiku teooriat on palju kritiseeritud. Sotsioloog Steve Bruce märkis, et ratsionaalse valiku põhjendused võivad olla tõesed vaid ühiskonnas, kus religiooni valimine on saanud tähtsusetuks ja triviaalseks.²¹

Tähenduse ja kuuluvuse otsimise teooria sedastab, et religioosus on tihti just tähenduse või kuuluvuse otsingu tulemus. Teooria eelduseks on, et inimesel on võime ja teadlikkus seada endale tähenduslikke eesmärke.

Inimajaloo vältel on enamasti religiooni abil jõutud maailma ja elu tähenduseni. Sotsioloogid Max Weber ja Peter Berger väitsid, et vajadus tähenduse järele on veelgi olulisem siis, kui inimesel on kannatused ja ta kogeb kurjust. **Sekularisatsiooniteooria**, mille järgi

---

²⁰Hamilton, Malcolm. *The sociology of religion : theoretical and comparative perspectives*.

London; New York : Routledge, 2005, 213.

²¹Furseth, Inger. Repstad, Pål. *An introduction to the sociology of religion : classical and contemporary perspectives*, 119.

inimühiskond liigub alates valgustusajast ilmalikustumise suunas, väidab ka muuseas, et moodsas ühiskonnas väheneb religiooni osa tähenduse lisajana.²²

Usklikuks saamist ja kogudustega liitumist mõjutavad veel mitmed muud tänapäeva religioossed suundumused.

Lea Altnurme on märkinud, et sekulariseerumine, individualiseerumine, globaliseerumine, pluralismi kasv ning resakraliseerumine täiendavad ja soodustavad üksteist.²³

Lisaks on täheldatud institutsionaalse religioossuse vähenemist ja idastumist, mis samuti selgitavad, miks inimeste huvi kristliku usu vastu on langenud.²⁴

Paljud teooriad on leidnud ka hulgaliselt kriitikat. Näiteks sekularisatsiooniteooria, mida Rodney Stark ja Laurence Iannacone nimetasid vääraks ehk mittekehtivaks, tuues ühe peamise vastuargumendina välja fakti, et juba keskaegses Euroopas polnud religioosne aktiivsus kõrge. Seega ei saa nende sõnul rääkida religioossuse vähenemisest, vaid pigem religioossuse pidevast muutumisest – kasvamisest ja kahanemisest.²⁵

Religiooni või religioossuse individualiseerimist iseloomustab aga autoriteedi mõju vähenemine ja inimese isikliku osa suurenemine selles, mida ja kuidas ta usub. Selliste individuaalsete valikute tulemusel kristlus liberaliseerub, usk individualiseerub ja institutsionaalne kristlus nõrgeneb.²⁶

Kirikuga liitumist aitavad mõista ka **pöördumise teooriaid**, mis kirjeldavad, millise protsessi (järsku või järk-järgulise) ja motiivide kaudu jõuab inimene usuni, mis on inimesele kokkuvõttes suur maailmavaateline murrang. Kirikuga liitumine võib olla sellise pöördumisprotsessi osa, kuid ei pruugi seda olla.

---

²²Samas, 121.

²³Altnurme, Lea. *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi teisel poolel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, 35.

²⁴Samas, 13.

²⁵Stark, Rodney. Iannacone, Laurence R.A *Supply-Side Reinterpretation of the „Secularization“ of Europe..* Journal of the Scientific Study of Religion, 1994, 33, 230-252.

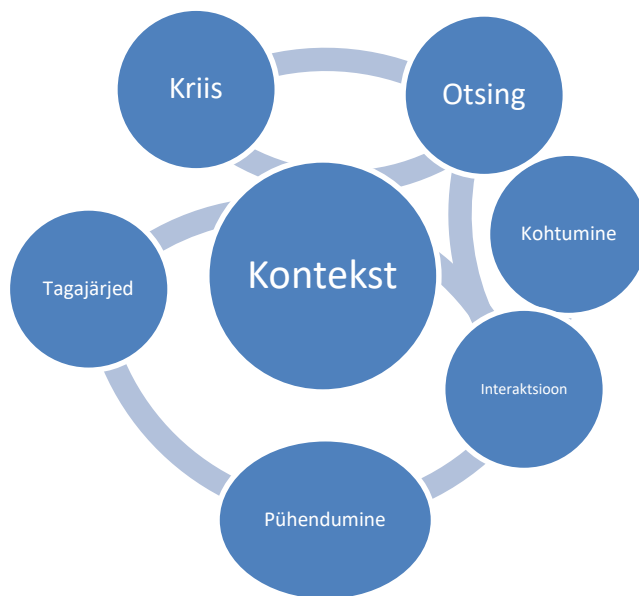
²⁶Altnurme, Lea. *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi teisel poolel*, 193.

Näiteks Lofland ja Skonovd on märkinud, et inimese teel usuni võivad rolli mängida intellektuaalsed, müstilised, eksperimentaalsed, kiindumuslikud, äratuslikud ja sundivad pöördumise motiivid.²⁷

Keskendumata sellele teorialle, toon põhjalikumalt esile religioonipsühholoog Lewis R. Rambo poolt 1993. aastal esitatud protsessikeskse, 7-astmelise pöördumise teooria, mida on kasutatud ka käesolevas töös.

Rambo on arvestanud pöördumismudeli loomisel varasemate aastakümnete pöördumise alast uurimustööd ja psühholoogilisi, kultuurilisi, kultuuriantropoloogilisi ja sotsioloogilisi tegureid, vähem teoloogilisi aspekte, mis pöördumist mõjutavad.²⁸

Pöördumise mudel on paindlik: etapid on omavahel seotud, tihti segunenud, ei pruugi esineda lineaarses järjestuses ning mõni neist võib ka üldse puududa (näiteks kriisi või otsingu etapp).

Joonis 1. Rambo pöördumise mudel.

²⁷Lofland, J; Skonovd, N. *Conversion motifs*. Journal of the Scientific Study of Religion, 1981, 20. 373-385.

²⁸Gooren, Henri. *Reassessing conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis*. Journal of the Scientific Study of Religion, 2007, 46. 337-353.

Kõigepealt tasub märkida, mida Rambo ja ka paljud teised uurijad **pöördumise** all silmas peavad. Esiteks rõhutatakse, et pöördumine on kompleksne, mitmetahuline protsess, millel on palju erinevaid aspekte. See võib olla järsk või järk-järguline ja tuua kaasa mitmeid muutusi, sealhulgas etappidena pikema aja jooksul.

Kõigil kontseptsioonidel, nii teoloogilistel kui ka sotsiaalteaduslikel, on aga üks ühine tunnus – pöördumine keskmes nähakse inimese ja tema elu radikaalset, põhjalikku muutumist. See on ka ainus tunnus, milles valitseb üksmeel. Küsimus, millised muutused ja kui sügavad peavad olema, et saaks rääkida pöördumisest, on tekitanud juba erinevaid arutelusid ja vaidlusi. Arutleda saab, kas muutuma peavad uskumused ja väärtused, identiteet ja käitumine, suhted või veel midagi fundamentaalsemat?²⁹

Paljud teadlased on leidnud, et see muutus peab olema tõepoolest väga suur ja haarama inimese reaalsuse, maailmatunnetuse tuuma. See tähendab reaalsuse ühe käsitlemisvalla asendumist teisega või perifeeriast keskmesse nihkumist, ja toob kaasa radikaalse teadvuse muutumise.³⁰

Traditsiooniliselt on varem nähtud pöördumist kui järsku dramaatilist transformatsiooni, mille prototüübiks on apostel Pauluse pöördumine Damaskuse teel, kuid see on vaid üks võimalik pöördumise viis. Enamasti on pöördumine järk-järguline. Pauluse sarnane pöördumine on passiivne ja emotsionaalne kogemus, kus inimese aktiivsus on väike („Jumal tuli mu juurde ja lasi sellel juhtuda”), ja mitte ratsionaalne protsess („Otsin ja muudan käitumist, muudan hoiakuid”).³¹

Selles võib mängida rolli kriis, kuid nagu pöördumises üldiselt, siis ka siin ei pruugi kriisi üldse esineda. Siiski on pöördumise protsessis kriisil, kuhu jõutakse kas lähedase surma,

---

²⁹ **Snow**, David A. **Machalek** Richard. *The Sociology of Conversion*. Annual Review of Sociology, 1984, 10, 167-190.

³⁰ **Samas**.

³¹ **Dubner**, **Stephen**. *Lewis Rambo extended interview*. Religion and ethics. 2000, nov 10.

<https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2000/11/10/november-10-2000-lewis-rambo-extended-interview/13744/>

pankroti, raske haiguse vm suure raskuse ja kannatuse läbi, tihti määrav osa. See võib olla päästik, mis vallandab liikumise religiooni poole.³²

Rambo sõnul on pöördumine laiemalt vaadates kui osa inimdraamast, mis areneb ajas ja ruumis, ning mida mõjutavad inimesed, sündmused, kogemused ja institutsioonid.³³

Pöördunud inimene hakkab uut moodi nägema ja mõtestama maailma, iseennast, Jumalat ja vaimset, spirituaalset maailma. Tihti jõuavad inimesed sellise pöördumiseni perekondlike või sõpruskonna võrgustike kaudu.³⁴

Kriis võib tihti vallandada otsingu lahenduste järele, mis omakorda võib kokku viia inimesega, kes juhatab religioonini, õpetab ja innustab pöördujat (kohtumise etapp).

Ka ilma kriisita võib olla otsing, näiteks elu tähenduse järele. Rambo sõnul on intervjuud näidanud, et elu tähenduse otsing on üks domineerivamaid ja tähtsamaid aspekte teel religioonini. Teised otsivad aga usus rahulolu või kuuluvust, vabanemist süütundest või hirmust (ka surmahirmust). Oluline on ka püüdlemine transtsendentse, sealpoolse poole.

Otsingu järel võibki tulla Rambo mudeli interaktsiooni etapp, kus inimene keskendub sellele, mida tähendab olla uus, religioosne inimene. Ta õpib palvetama, uurib Piiblit, külastab jumalateenistusi jne.

Pühendumine eeldab mõnes religiooses traditsioonis vanade sildade põletamist, teistes aga nii radikaalset sammu ette ei nähta. Inimese elus on nüüd rituaalid, mis loovad uut identiteeti; uus suhtlusvõrgustik ja uued rollid, mis kõik juhivad uue ja teistsuguse eluni.

Tagajärgede ehk tulemuste tasand võib näidata, et pöördumist siiski ei toimunud. Paljud inimesed katsetavad oma elus erinevaid religioosseid praktikaid, kuid ei jää ühegi religiooni juurde. Teistel võib minna veel aega, kuni nende elu nii intellektuaalselt kui ka emotsionaalselt muutub.

Rambo rõhutab, et kõigi pöördumise väliste tegurite (kultuuriliste, sotsioloogiliste jne) arvesse võtmise kõrval tuleb pöörata tähelepanu ka sellele, mis toimub inimese sees, alustades

---

³² Samas.

³³ Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion*. New Haven and London: Yale University Press, 1993, 20.

³⁴ Dubner, Stephen. *Lewis Rambo extended interview*. Religion and ethics. 2000, nov 10. <https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2000/11/10/november-10-2000-lewis-rambo-extended-interview/13744/>

inimese Mina-pilti mõjutavatest küsimustest: kes ma olen, kes on Jumal, milline on mu suhe Jumala ja teiste inimestega, kuidas ma suhestun surmaga jne.

„Inimesed, kes on tõsised pöördujad, kes on tõesti sügavalt pöördunud ja kelle elud on muutunud, on ka ise selle järel täiesti teistsugused. Nad pole lihtsalt muutnud silte, kaabusid ega rituaale, vaid neis on toimunud sügav muutus, mis ulatub selleni, kes nad on inimestena.”³⁵ Pöördumine muudab seega põhjalikult inimest ja tema arusaamist iseendast, maailmast ja Jumalast.

---

³⁵ Samas.

II. Leeri tulemise põhjused

1. Kontekst

Lewis Rambo määratles konteksti kui dünaamilist keskkonda, milles toimub pöördumine. See pole mitte pöördumise esimene aste, mis möödub, vaid kõikehõlmav keskkond, milles pöördumine aset leiab. See võib sisaldada nii konfliktseid, samasuunalisi kui ka murrangulisi tegureid, mis võivad nii soodustada kui ka takistada pöördumisprotsessi. Sellesse on haaratud inimesed, kogemused, sündmused ja institutsioonid. See tähendab ühelt poolt makrokeskkonda, kus ilmnevad poliitilise ja majandusliku süsteemi, religioossete organisatsioonide jmt mõju.

Antud uurimuses keskendutakse rohkem mikrokontekstile, milleks Rambo sõnul on inimese perekond, sõbrad, etniline grupp, religioosne kogukond ja naabrid.³⁶

Kontekstiga haakuvad kategooriad on seotud nii uuritavate nooruse kui ka täiseaga. Need tegurid mõjutasid inimest usu, kiriku poole liikumisel, ja moodustavad omaladse raamistiku, milles pöördumine algas ja arenes. Konteksti kategooriad võivad olla nii positiivse kui ka negatiivse sisu või mõjuga.

Tabel 2. Konteksti kategooriad.

Kontekst	Naised	Mehed	Kokku
Pühapäevakoolis osalemine	4	2	6
Usklikud (vana)vanemad, peretraditsioon	12	6	18
Lapsena ristitud	3	1	4
Raske lapsepõlv ja noorusiga		1	1
Lapsepõlvekodus suhtuti usku positiivselt	2		2

³⁶Samas, 22.

Lapsepõlvkodus suhtuti usku negatiivselt või skeptiliselt	2		2
Lapsena mõjusid kirikuõpetajad ja kiriklikud matused hirmutavalt	1		1
Lapsed lasid ennast ristida ja laulatada	1		1
Elukaaslane on kristlane	1	2	3
Mul on olnud kogu aeg kristlik maailmavaade	1		1
Olen alati uskunud	4	1	5
Käisin kontsertidel või pühade ajal kirikus	3	2	5
Kiriklikel matustel osalemine	2	2	4
Mitte-religioosne kasvatus	13	10	23

Paljudel vastanutel on olnud varem kokkupuude kristlusega: kes on käinud kirikus pühade ajal, kes on osalenud kiriklikel matustel, kelle sugulased on olnud kristlased jne. Mõni rõhutas oma kristlikku maailmavaadet ja teine seda, et on alati uskunud Jumalasse.

Üle poolte vastanutest rääkisid, et nende vanemad või vanavanemad kuulusid kogudusse, kusjuures enamikul olid selleks vanavanemad. See on ka arusaadav, sest nõukogude ajal, kui enamik eestlasi hoidis kirikust eemale nii repressioonide kui ka negatiivse suhtumise kartuses, katkes ka suuremal osal peredest side kirikuga ja põlvest põlve edasi antud usuline traditsioon. Kui 1990.-1991. aastal tehtud uurimuse käigus küsiti inimestelt: „Kas olete üles kasvanud religioosselt?“, vastas sellele eitavalt 85%.³⁷

³⁷Altnurme, Lea. *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi teisel poolel*, 72.

Intervjuudest järeldub, et esimese vabariigi ajal ristitud ja leeritatud vanavanemad ei andnud tavaliselt usku edasi oma lastele, küll aga üritasid mõned tutvustada usku oma lastelastele. See toimus ajal, kui usuvastatus oli väiksem – 1980ndatel või juba taasiseseisvunud Eestis.

„Vanaema oli väga kirikuinimene. Minu vanemat venda võttis kirikusse alati kaasa, mina olin noorim laps. Olen takkajärgi näinud ilusaid leeripilte temast, isast ja tädist. See tundus midagi erilist... Kahju, et mind ei võetud kunagi kirikusse kaasa...

Kokkupuuteid sellepärast on kirikuga olnud: jõulud, jaaniaeg, vanaema surma-aastapäevad. Olen käinud küll kirikus. /.../Tugev mõjutus, muidu polekski võibolla sinnamaani jõudnud. Nende eeskuju. Hästi palju räägiti nendel teemadel. Polnud munapäevad, vaid räägiti ikka lugu ka sinna taha ja jõulude ajal samamoodi. Taust oli ikka olemas. (Naine, 50)

„Meil on see peres traditsiooniks vanaemast peale, rohkem edasi ma ei tea. Minu vanaema ja vanaisa olid usklikud. Ei ütle, et olid pealetükkivad, aga see on kogu aeg olnud elu osa.

Kui sündis meie õde, arvas vanaema, et võiks meid ära ristida. Meil ei olnud selle vastu midagi. Õe käest muidugi ei saanud küsida, sest tema oli beebi. Mina olin 15-aastane. 1993. aastal olen ma ristitud.” (Naine, 38)

Võib öelda, et neljal inimesel oli kodus kristlik kasvatus. Kindlasti ei olnud see väga põhjalik ega süstemaatiline, kuid vanavanemad siiski tutvustasid Piiblit ja mõningaid usutõdesid, võtsid lapselapsi kirikusse kaasa jne. Seega saab rääkida sotsialisatsioonist.

Vastanute seas oli rohkem neid, kelle vanavanemad praktiseerisid usku, kuid seda edasi ei andnud.

„Vanaema oli küll usklik. Oli sündinud 1916 – sellest põlvkonnast, kus kirikus käimine ja muud usuteemad olid päevakorras. Nõukogude ajal, nagu paljudel, jäi see soiku, ei olnud aktuaalne. Kirikus ta ei käinud, aga usk oli oluline, Piibel oli tal olemas, kuulas raadiosaateid, kui oli vanem. Oli näha, et läks temale korda. Vanaema kaudu midagi oli, vahepealsetel oli see kadunud. (Naine, 35)

„Peres ei olnud usust juttu ega midagi, sest nõukogude aeg oli vahel. Mäletan, et üks vanaema käis aegajalt kirikus. Isa viis teda autoga. Hiljem, päris vanana, polnud see talle enam oluline.“ (Naine, 45)

„Vanavanemad olid küll ristitud, kuid usust nad ei rääkinud ega kirikus käinud. Vanemad olid täiesti usukauged, võiks öelda isegi ateistid. Üldine suhtumine usku oli naeruväärstav ja mulle tundus tollal, et usklikud on rumalad.“ (Naine, 44)

Lea Altnurme on kirjeldanud seda olukorda: „Oli loomulik, et usuvastase poliitikaga ühiskonnas ja elanike seas, kellele usk ei olnud enam oluline, levisid religiooni suhtes eelarvamused ja seda vaadeldi millegi imelikuna.”³⁸

Kahjuks tekitasid need usuvastased hoiakud ja eelarvamused mõnedes perekondades lahkkelisid.

„Minu vanaema oli kristlane ja vanaisa oli ateist. Sellest tekkisid peres ka väikesed probleemid. Eks ma vanaema kõrvalt kuulsin Piiblist. (Naine, 37)

„Luteri usku oli vanaema, kes rääkides suunas selle poole - õpetas Meie Isa Palve selgeks, kuid ei pressinud usku peale. Ema oli kiriku vastane ja mingil määral piiras seda. (Naine, 29)

Mõned informandid olid lapsena ristitud, kuid leeris polnud nad käinud ja kirikust olid kaugel: tavaliselt käisid seal suuremate pühade ajal või kontserte kuulamas. Side usuga oli seega nõrk, kuid samas oli see olemas – justkui seeme oleks lapsena idanema pandud. Mõni rõhutas ka, et peres kanti edasi kristlikke väärtusi ja maailmavaadet.

„Olen ristitud väikesena traditsiooni tõttu. /.../ Kuidas on lapsena kasvatatud, nii jääb... Pühapäeviti pole kunagi perega kirikus käinud, küll aga jõulude ajal. (Naine, 29)

„Vanavanemad käisid tihti kirikus, kuid vanemad nii tihti ei käinud. Meil olid peretraditsioonid: vähemalt jõululaupäeval käisime koos perega kirikus” (Mees, 34).

„Jaan Kiivit oli kaugelt sugulane - sealtkaudu side kirikuga. Tavapärased jõulud ja kontserdikülastused olid need, mis viisid kirikusse. Just vanaemaga sai käidud kirikus jõulude ajal. Lapsena, 12-13-aasta vanuselt läksin sõbrannaga pühapäevakooli. /.../

Maailmavaade on kogu aeg olnud selline. Ei ole usuvastane olnud, aga pole olnud piisavat tõuget, et ette võtta. /.../ Kristlaseks olen kogu aeg ennast pidanud. Põhitõed ja arusaamad on olnud kogu aeg sellised. (Naine, 35)

Vanavanemate mõju on seega silmnähtav, oli see siis suurem või väiksem, ja just kogudusse kuulumise kaudu tahtsid mõned informandid tekitada ka erilise sideme esivanematega, uskuda sama asja ja traditsiooni jätkamisega neid austada.

„See on vanavanemate traditsiooni teema. Vanavanemad arvasid, et on õige asi. Niimoodi peabki, et mina saan ka öelda, et see on õige. Kuna vanaema-vanaisa käisid regulaarselt kirikus, siis nende austuseks jätkame seda traditsiooni, et see läheks edasi. Kuigi üks lüli on vahelt ära. (Mees, 3 4)

„Usk ei ole ainult ühe põlvkonna lugu: kirikus saab mõelda esivanemate peale, seos nendega.” (Mees, 34)

---

³⁸Samas, 72.

27 informandi seas oli neid, kes esimest korda sattusid kirikusse pärast taasiseseisvumist, nn usubuumi ajal (1988-1991).

Olin õrnas varateismelises eas, kui Eesti Vabariigi tulekuga tuli suur puhang: usuline ärkamine. Ma sattusin ühte klassi tüdrukuga, kellega sain kiiresti sõbrannaks. Ta oli pärit usklikust perest, isa oli pastor vabakoguduses. Temaga koos hakkasin käima kirikus ja pühapäevakoolis. Aga samas minu sisetunne ütles, et selle vabakoguduse vaated mulle ei sobi. Need tekitasid minus sisemise konflikti ja ristimiseni ma seal ei jõudnud.

Vahepeal läksid meie teed lahku ja ma kaugesin kirikust. Aga selline teadmine ja pisik oli minu sees. See oli mind ikkagi puudutanud ja elu muutnud./.../ See oli mulle väga lähedane ja oluline., (Naine, 37)

„Vanavanemad olid küll kirikuga seotud, kuid vanemad elasid nõukogude ajal, kui usk oli põlu all. Kirikusse vanemad ei viinud. Emaga käisime siis, kui kirikud muutusid populaarseks.“(Mees, 40)

Oli ka peresid, kus vanemad või muud sugulased olid ristitud ja leeritatud, kuid jällegi võis mõne pereliikme vastuseis hoida informanti kirikust eemal.

„Vanemad on ristitud ja leeritatud, elukaaslane ka. Pühapäevakoolis olen käinud. Vanavanematega olen lapsena päris tihti kirikus käinud. Kirikus käimiseks aga vahepeal tõmmet pole olnud.“(Naine, 27)

„Ma olen tahtnud ennast ära ristida ammu, juba kooliajast. Ema oli ristitud, tahtis mind ka ristida. Isa ei lasknud, oli partei liige.(Naine, 39)

„Väiksena käisin pühapäevakoolis katoliku kirikus, kuhu kuulusid mu tädi ja onu. Onutütred käisid koolis ja mina ka. Seal läks usu pisik sisse. Minu ema ei saanud aga meid ristida, sest isa polnud nõus. Mina ja vennad jäime ristimata. Isa on pagan.“(Naine, 29)

Ühte noort naist hoiatas ema usku pööramise eest.

„Ma ei ole kristlikust perest pärit. Usk oli hästi võõras. /.../Ema ütles, mis lähed, pööravad usku. Ütlesin, et seda ei saa juhtuda, ega ma ei ole kergeusklik. Näe, nüüd olen (kristlane), juhtuski.“ (Naine, 18)

Teine noor naine toob välja aga huvitava põhjuse, miks tema suguvõsa lapsed ristiti.

„Olin üheksast lapselapsest ainuke, kes oli lihtsalt jäänud ristimata ja selle üle õnnetu. Vanemad ristisid teised lapsed, et nende surma korral hoolitseksid laste eest ristivanemad.

Mõtlesin, et laps võiks ise tunda, kas tahab lasta ennast ristida, sest see on mulle enam kui ristivanemate omamine. (Naine, 21)

Üks mees sai mõjutusi oma emalt, kuid alles täiseas, sest kasvas lapsena isa ja võõrasemaga. See, kuidas usk muutis kardinaalselt ema elu, andis lootust ja inspiratsiooni ka pojale.

„Pärisema, kelle otsisin 20selt üles, leidis ka Jumala. Oli joodik, nüüd ei suitseta ega joo. Näen, et tema elu on normis. Samamoodi mõtlesin mina ka ja püüan sinnapoole. /.../ Ema andis mulle innustust – nägin seda imelist muutust tema elus. Ta on olnud seitse aastat kristlane.” (Mees, 37)

Selle mehe rasket lapsepõlve ja noorusiga võib pidada üheks teguriks, mis mõjutas teda kristlaseks saama, sest juba lapsena hakkas ta rasketes olukordades palvetama.

„Mu elu on olnud väga raske. Isa oli joodik, kasuemat teised lapsed. Teisi armastati, kuid mulle kõige tähtsamat, armastust, ei antud. Elu on selline. Ei ole meelakkumine. /.../ Olen oma hinges uskunud alati. Kui on olnud väga rasked hetked, panin käed kokku: „Oo, Jumal, palun aita. Tean, et oled olemas, sa suudad aidata.” Ta ongi aidanud.”

Teine noor mees läks leeri, sest ema palus seda.

„Mul oli üks suur mõjutaja - ema, kes palus... Vanemaid peab austama. Ema on umbes 3-4 aastat olnud Pauluse koguduses. Tema ema oli ka usklik, kuid mitte väga aktiivne. Hiljuti olid vanaema kristlikud matused, võibolla osaliselt selle pärast tahtis ema, et me vennaga oleksime ristitud. (Mees, 25)

Kui enamikul vastajatest olid usu ja kirikuga seotud lapsepõlvekogemused positiivsed, siis ühe naise mälestused olid negatiivsed.

„Nooremas eas ja lapsena oli hirm kiriku ees: matused ja õpetajad hirmutasid. Emaga käisime haudasid sätimas. Meeldiv inimene kirikuõpetaja ei olnud. Vanemad mehed olid nad. Alati olin matusele võetud. Sidet (kirikuga) ei ole olnud.” (Naine, 63)

On mõistetav, et selle naise vanemad hoidsid kirikust eemale, sest seljataga oli karm elu Siberis ja hinges hirm edasiste repressioonide ees.

„Sündisin 1952. aastal, pere oli küüditatud. Olin viimane kuues laps, teised olid ristitud, mina mitte, sest minu elutingimused olid teised. /.../ Eestisse tulles olin 5-aastane. Sel ajal kirikus ei käidud. Pidi vältima kirikut, sest olime väljasaadetud.”

Veel kolm informanti pidasid oma lähedaste kirikusse kuulumist põhjuseks, miks ka nemad hakkasid mõtlema enda ristimise peale. Ühte neist mõjutas tugevalt laste liitumine kirikuga, sh kaunis laulatus.

„Eluteed põimusid ja jooksid niimoodi kokku. Lapsed, lapselapsed... Tütar laulatas ja poeg on ka Pauluse koguduses.

Elasin kogu aeg seni laste nimel. Enda sisse on nüüd rohkem aega vaadata. Mu enda kõrval on ka kristlik inimene. Kuidagi tundsin, et peaksin ka sinna kuuluma. /.../ Tütrel laulatus oli imeilus ja privaatne.” (Naine, 50)

Üks viimane suurem teema, mida informandid tõid välja neid mõjutanud tegurina, oli kristlikel matustel osalemine. Nad olid osalenud mitmel matusel, kuid eriti läks hinge muidugi lähedase ärasaatmine, mille võib samaaegselt paigutada ka kriisi tasandi kogemuse alla.

„Hiljuti oli vanaisa ärasaatmine kirikust, kus oli teistmoodi olla kui ilmalikul matusel. Seal läks suur kurbus üle. Kiriklikul matusel on lohutus, et sellega veel kõik ei lõpe.” (Mees, 34)

Just kiriklikul matusel osalemine võib panna inimest mõtlema rohkem enda elu ja surma üle, selle üle, mis on elu eesmärk. Eriti siis, kui matuserituaale toetab kirikuõpetaja sisukas jutt.

„Väga puudutas mind minu vanaema matus, keda mattis Joel Luhamets (Tartu Pauluse koguduse õpetaja). Ka need inimesed, kes olid väga skeptilised religioossuse suhtes, ateistlikud, ütlesid pärast, et kuulasid ja neil jäi kohati suu lahti, kui täpselt puudutas õpetaja oma jutus olulisi punkte. See oli mõtestatud tegevus. /.../

Matus tuletab meelde, et oleme lühikest aega siin ilmas ja kõigil tuleb hetk, kus oleme ise peaosatäitja rollis. Ilmalik matus ei anna mingit lisaväärtust neile, kes on tulnud leinama. Ta ei paku lohutust ega inspiratsiooni oma elus muutuste tegemiseks või kasvõi oma elu üle mõtlemiseks: mis see elu on ja mis sa korda saadad? Põhimõtteliselt on see loeng inimeselt ja natuke lohutust omastele. Lohutus on ka tihti pinnapealne ja kohati silmakirjalik, olenevalt muidugi palju konkreetsest matjast.” (Naine, 35)

2. Kriis

Kriis võib Lewis Rambo sõnul olla justkui katalüsaator, mis kiirendab, lükkab tagant inimese pöördumist Jumala poole. Kriisis avaldub tihti mingi probleem, millele inimene otsib lahendust.³⁹

Kriisi tasandit iseloomustavad kategooriad on väga erinevad, sest tulenevad inimeste isiklikest läbielamistest: kelle jaoks oli suhe partneriga väga halb, keda hirmutasid terviseprobleemid, kes koges midagi sõnulseletamatut palverännakul jne. Mitu informanti tõid välja mitu kriisi, mis neid suunas Jumala poole. Üks on inimeste kogemustes ühine – veendumus, et samamoodi edasi elada pole võimalik ja/või tuleb otsida väljapääsu, lahendust. Seega kriisi osa inimese pöördumises on väga oluline.

---

³⁹Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion*, 46.

Rambo asetas ka ebatavalised, müstilised kogemused kriisi tasandi alla, ja nagu selgus intervjuudes, motiveerisid need samuti inimesi pöörduma ja olid tihti viimaseks ja otsustavaks teguriks kirikusse minemisel.

Tabel 3. Kriisi kategooriad.

Kriis	Naised	Mehed	Kokku
Hingeline tühjus, identiteediprobleem	2		2
Probleemid paarisuhtes	1	1	2
Lähedase surm	2	1	3
Müstiline läbielamine	4	1	5
Terviseprobleemid, raske haigus	3	1	4
Lapse sünd	2		2

29-aastane naine rääkis, kuidas tema elu oli väga hea – katus pea kohal, mees ja töö, polnud justkui midagi rohkem tahta. Ometi tundis ta, et hinges on tühjus. „*On palju asju, mida maailmas ei mõista, seletamatud nähtused ... Religioon aitab elu paremini seletada. /.../ Oli ka eneseotsimise teema.*”

Seega võib öelda, et naine üritas mõista nii ümbritsevat kui ka enda elu – **otsis oma elule tähendust** ja seeläbi ka iseennast. Lapse sünd oli justkui uus kriis, kus minek kirikusse tundus möödapääsmatuna. Naise abikaasa ei soovinud leeri tulla, kuid oli selles osas toetav. „*Kui tütar sündis, hakkasin mõtlema sügavamalt, see oli tõuge. Tekkis tunne, et olen valmis ja tahan. Kui Jumal lapse andis, tahan olla tänulik ja õnnelik ning kasvatada last kristlikus vaimus. Ja soovida, et Jumal hoiaks lapsel silma peal, et ta kasvaks tubliks. /.../Tundsin vastutust, et teha see otsus, et see poleks kergekäeline. Et poleks emotsiooni ega tuju ajel tehtud.*”

Selgus, et otsus oli õige – naise hingelised probleemidlahenesid. „*Tunnen, et seda oli mu hingele nii vaja. Leeris ja teenistustel olen saanud vastused, tulnud rahuloluga tagasi. See teadmine oli kasu minule, täitis hingelise vaakumi.*”

Kahel informandil olid suhte probleemid, mis viisid lõpuks partnerist lahkuminekuni.

35-aastane naine rääkis, kuidas tal oli küll sisemine veendumus, et abielu tuleb lahutada, kuid puudus julgus seda teha. „*See oli väga suur kriis minu elus, kus ma ise ei osanud mitte mingil moel*

lahendust leida. Läbi palve tuli lahendus täitsa uskumatul moel. See oli väga suur vapustus minu elus ja viis kahjuks minu pere lagunemiseni. /.../ Mulle anti imeline juhus ja ma pidin abielu lõpetama, ei saanud sellisest asjast mööda vaadata. Selliseid imelisi sündmusi, mis on ühelt poolt uskumatud ja teisalt mitte väga oodatud, on olnud elus paar tükki veel.”

Veidi hiljem ta lisas: „Mul puudus lahutamiseks varem tugi ja kindlus. See oli minu jaoks vabastav kogemus. Märk, mis näitas, et olen õigel teel, oli nagu ime. Juhtus konkreetne asi, mis pani mind tegutsema ja astuma abielust välja. Nüüd on sellest möödas kaks aastat ja võin ajaliliselt distantsilt öelda, et see oli väga õige otsus ja ma ei ole seda kordagi kahetsenud.”

Naine ei avaldanud, mida mees tegi, kuid märkis, et seoses selle vapustusega loksusid tema sees kõik asjad paika – saabus ka teadmine, et religioossus, mille pisik oli pandud hinge lapsena pühapäevakoolis, tahab tema seest välja tulla ja vajab vormistamist. Ka edaspidine näitas talle, et Jumal justkui juhib kõike õiges suunas. *„Kui lõpetasin abielu, olin väga suures hingelises kriisis. See oli väga raske, sest laps oli väike, kaheaastane. Kuna abielu lõppes praktiliselt päevapealt, oli see väga suur trauma minu jaoks.”* Kiiresti tuli aga lahendada argielu probleeme – vaadata, kuidas üksinda lapsega hakkama saada.

„Kõige suurem ime oli see, kui sain teada kristlikust lasteaiaist. Tuli välja, et lasteaia juhataja on minu ammune tuttav, me ei olnud suhelnud vahepeal. Oma elu kõige kriitilisemal hetkel läksin üksinda lasteaeda vestlusele, kus intervjueriti tulevase lapsevanemaid.

Kui astusin lasteaiahoonesse, mis oli tühi ja remontimata, saabus minusse täielik rahu. Kõige suurem stress ja kriis oli sellega möödas, kui uksest sisse astusin. Ei ole sellist asja varem ega hiljem kogenud.

See hoone mulle muidugi siamaani meeldib ja mul on seal väga hea olla. See ei ole kirik, aga mõnes mõttes ikkagi religioosne hoone. Eks ma muidugi eelnevalt ka palvetasin, et mul natuke kergem oleks. See, mis juhtus, oli minu jaoks nagu müstika, nagu oleks keegi tableti sisse andnud ja lihtsalt mured ära võtnud.”

Seega oli naisel ka müstiline läbielamine, kusjuures neid oli tal enda sõnul olnud ka varem.

Ka kriise, mis panid varasemalt Jumala poole palvetama, oli tal eelnevalt olnud. *„Arvasin, et ma sünnitamisest küll eluga välja ei tule. Siis ma ka palvetasin, et asi laheneks hästi ja laheneski. See oli väga karm katsumus füüsiliselt ja emotsionaalselt.”*

37-aastane mees elas samuti läbi suure suhtekriisi. *„Kirik avas mu silmad. Elasin ühe naisega 9 kuud koos. Ta oli prostituut, tarbis alkoholi ja ahvatles mind ka jooma. Mina teenisin raha. Ta leidis, et ma olen nagu lollike, kasutas mind ära. Siis jäi teiste meestega mulle voodis vahele. Mul oli nii häbematult valus. Tahtsin lunastust. Pöördusingi Jumala poole: „Palun aita!“Praegu olen temast lahus.”*

Mehel oli mõte kirikuga liituda juba ammu, lapsena oli ta läinud omal algatusel pühapäevakooligi. Nüüd seadis ta sammud kirikusse, et hingel hakkaks natukenegi kergem. Kui ta nägi kutset talgutele, läks ka sinna ja päris kirikuõpetajalt ristimise ja leeritamise võimaluse kohta. „Ristimine andis õndsama tunde, andis jõudu. Olin päris murdunud, tarbisin liialt alkoholi: hinges ja oma südamel nii murdunud ... Sain jõudu sellest (ristimisest).”

On arusaadav, et tõsised terviseprobleemid panevad inimesi mõtlema oma elu ja surma üle. Intervjuueeritutele neljal oli just halvenenud tervis see, mis pani Jumala poole vaatama. Ühel neist diagnoositi kasvaja.

„Kui 4-5 aastat tagasi läks tervis halvemaks, hakkasin tõsisemalt mõtlema kirikuga liitumise peale. Mul on ka perekondlik taust: vanaema oli usklik... Olen juba piisavas vanuses ja mõtlen, et tahaksin saada kristlikku matust.“ (Mees, 58)

„Mul on palju terviseprobleeme. Viimasel ajal valutas ka selg. /.../ Veidike aega tagasi käisime sõbrannaga ennustaja juures. Naine oli sügavalt usklik ja ütles: „Tüdrukud, ristige ennast ära. Ristitud inimesed on rohkem kaitstud.“ Võibolla ka see natuke mõjutas.“ (Naine, 39)

„Mul on praegu tervisehäired. Mõtlesin, et tahaksin vähemalt ristiinimesena elu lõpetada. /.../ Surma ees hirmu pole. Mõned kardavad hirmsasti... See on loomulik, peab valmis olema - kõik oleme surelikud, midagi erakorralist selles pole.“ (Naine, 63)

42-aastane naine sai päev enne palverännule minekut teada, et tal on vähk. Kuigi arst soovis teda saata onkoloogi vastuvõtule, lükkas naine visiidi edasi ja läks hoopis 16-päevasele reisile.

„See palverännak omandas siis hoopis teise tähenduse. /.../ Seal sai läbi võetud väga võimas tunnete pool. Mul oli kõrval isiklik psühholoog, hingehoidja. Mingid hetked olid väga rasked. Oli teadmatus: ei teadnud, mis minust saab. Tuleb väga raske aeg... Oli tohutu hirm. Ka füüsiliselt oli halb olla. Stress oli suur. Arvasin varem, et tööst ja väsimusest. Kui selgus, et oli muu taust, muutusin ettevaatlikuks, et kuulata oma keha, mida suudan teha. Otsustasime, et läheme päev korraga ja teeme nii nagu saame. Väga palju sai siis palvetatud, olid rituaalsed õhtu- ja hommikupalved. Novembris mind ristiti.“

Palverännakul oli naisel ka müstiline kogemus. „Õösel virgusin ja vaimusilmas nägin ingliti, kes ütles: „Usalda arste.“ Hommikul kirjeldasin tema välimust reisikaaslasele. Teadsin, et ta on Miikael.

Reisikaaslane ütles, et Miikael oli noor mees, mõõgaga raius kütkeid, kui oli raske vanast lahti lasta. Kui ütlesin, mis ingel mulle ütles, vaatas ta mulle pikalt otsa. Mul oli sellega probleeme. Andis ka sõnumi, et kui usaldan, pean ennast ka jagama nendele: oma mõtteid, soove, tundeid, vajadusi.

Olin palverännaku ajal väga vihane ja hirmunud arstide ja meditsiini suhtes. Pettunud, et sain sellise sõnumi, see tundus väga ülekohtune.“

Rännaku lõpus palvemajas saabus murranguline hetk. „Seal oli suur elusuuruses krutsifiks. Istusin sellele hästi lähedal ja mäletan hetke, kui mõistsin, mida tähendab, et tema on kannatanud: et mina võin oma raskusest lahti lasta. See oli vabanemise hetk. Sain aru, mida see minu jaoks tähendab.

Kui tagasi tulime, oli mul harjumus palvetada. See andis mulle kergendust. Mul oli ka vajadus kõndida. Närv oli must ja püüdsin väga palju kõndida.

Ükskord kõndisin mööda Puiestee tänavat Peetri kiriku poole. Vaatasin, mis on kuulutustesildil. Seal oli teade leerikursuse kohta kahe nädala pärast. Mind ärritas, et see ei alanud kohe.

Mõtlesin, et ma tahan ristida, ei taha leeri. Seal oli kirjas, et tulla võivad kõik, kes tahavad silmaringi laiendada. Kuna aega oli, tööd polnud, võisin korra nädalas vabalt käia. Läksin veendumusega, et lasen ristida ja vaatan, kas leeri tahan.“

Siiski sai naine ka leeriõnnistuse, mis tähendas, et ta võib minna armulauale. Sellest ei osanud ta midagi arvata, kuid esimene armulaud osutus palju võimsamaks kui ristimine – müstiliseks. „Oli tunne, mis toimus ja sisemuses muutus. Sain aru, et sellel on minule väärtus. Ei osanud seda tunnet sõnastada. Kirjeldasin seda oma reisikaaslasemale ja ütlesin, et ei oska nime panna. Tema pakkus – äkki on see pühalikkus? Võib-olla.“

Kuigi kasvaja diagnoos viis naise kriisi, mis andis viimase tõuke ristimiseks, oli ta enda sõnul selleni teel pikema aja jooksul. Eespool kirjeldatud müstilistele kogemustele lisaks rääkis ta veel mitmest ebatavalisest läbielamisest. Näiteks sattus ta millalgi seltskonda, kus inimesed rääkisid inglitega. „Seal oli müstilisi kogemusi. Mina oma pragmaatilise mõtlemisega ei saanud neist kuidagi aru.“

Pärast oma ema surma osales ta aga seminaril, kus ühe naise pereprobleemi lahendamiseks hakati koos lugema Meie Isa Palvet. „Mõtlesin, et see on maru tobe. Kuidas palve aitab? Aga olgu, olen tema teenistuses ja teen seda tema pärast. Esimesed kolm korda polnud midagi. Siis tundsin füüsiliselt, kuidas enesetunne muutub, energeetika muutub. Lugesime kümnekond korda. See kogemus andis veendumuse, et palve tööpoolest muudab midagi - tajusin muutust. See andis teadmise, et palve võib aidata.“

Rasketel hetkedel on naine lugenud ka varem Meie Isa Palvet. Ka siis, kui oli vaja mõtteid millestki eemal hoida, et rajal püsida. „See on üks oluline asi. Väikesed sammud on seega viinud sinnapoole.“

Seda aga, et on olemas kõrgem võim, tajus ta juba palju aastaid tagasi. „Looduses liikudes, matkadel käies, avarustes olles korraga tunnetad, et oled nii tühine. Siis saab tuttavaks see mõttekäik, et on

midagi või kedagi veel. Ma ei suuda kõike juhtida ja mõjutada. Tühisuse tunne käib sinna mõningal määral juurde. Aukartust tekitav tunne tekib, näiteks kuskil mägedes, kus oled looduse stihiaga silmitsi. Sellist ebakindlat hetke on olnud.

Praegu saan aru, et need on hetked, kui oskan loota Jumalale. Siis ei osanud, siis tajusin enda jõuetust. Mingil hetkel tekkis mul teadmine, et varem või hiljem sinna jõuan (usuni). Ei teadnud aga, mida pean selleks tegema.“

Nagu isiklik haigus, mis viib mõtted siit elust lahkumiseni, võib ärgitada inimest usu poole liikuma ka lähedase surm.

Eelnevas osas on tsiteeritud kahe inimese mõtteid selle kohta, kuidas kiriklik matus oma sügavusega mõjutas neid kirikuga liitumise teel. Kuna kiriklikult maeti ka nende lähedasi – vanavanemaid, siis saab seda kogemust liigitada ka kriisi alla, sest nad kogesid leina: hinge- ja kaotusvalu.

Kahte naist tõukas kirikuga liituma aga sõbranna surm, mis neid tugevalt liigutas.

42-aastane naine tõdes lühidalt: „Sõbranna suri ja siis leidsin, et ei tohi seda edasi lükata.“ Ka tema lisas, et tegelikult liikus usuni pikema aja jooksul. „Olen alati tahtnud, nii kaua kui end mäletan, ristitud olla. Lükkasin alati edasi, nüüd aga oli rohkem aega ja võtsin ette. Mingi abstraktne sisetunne ajas... Natuke ka kasu ja hirmu pärast, mis saab pärast surma. Arvan, et inimesed mõtlevad sellele kõige rohkem.“

18-aastane naine elas rängalt üle sõbranna lahkumist siit elust: „Umbes aasta tagasi suri mu üks sõbranna, sooritas enesetapu. See oli mulle väga tugev löök. Minu maailmapilt varises kokku: sain aru, kui kaduv kõik on. Minul on pere, lähedased. Mul on hästi läinud – olen õnnelik. Sain aga aru, et see on nii ebastabiilne, see võib iga hetk ära kaduda. Mul ei ole siis mingit toetust, mul pole mingit ankrut.“

See oli väga raske aeg. Olen väga lähedane perega, emaga. Sain aru, et kui mu ema peaks ära surema, mul ei oleks lihtsalt jõudu, et edasi minna. Sõbranna surm oli katalüsaator, mis kiirendas minu usklikuks saamist, seda valu oli vaja, et ehitada üles midagi uut.“

Teine sõbranna suunas naist Jumalalt abi paluma, mida oli aga algul raske teha. „Ei tahtnud saada kristlaseks süümepiina tõttu ja selleks, et saada midagi. Tegelikult on see vale suhtumine, sest oleme nõrgad ja vajame tuge.“

Ühe mehe kogemused võib samuti liigitada müstiliste alla – nimelt avastas ta, et näeb teiste inimeste haigusi ja probleeme. Oma selgeltnägemise ja tervendamise võimet loodab ta Jumala abiga hoida ja arendada. „Mul on arusaam, et oleks hea, kui oled Jumalaga ühenduses. Keegi kaitseb ja hoiab.“ (Mees, 27)

3. Kohtumine

Kohtumise tasand on Rambo sõnul defineeritud kui see, kus potentsiaalne usku pöörduja kohtub religioosse traditsiooni esindajaga, omalaadse „jutlustaja” või toetajaga, kelle mõjutusel inimene pöördub. Rambo sõnul üritab „jutlustaja” saada inimese uuele teele ja tal on oma eesmärgi saavutamiseks ka vastav taktika.⁴⁰

Antud uurimuses ei olnud inimesed, kes informante otsesemalt mõjutasid, siiski nii aktiivsed. Aktiivseks „misjonäriks“ või mõjutajaks saab pidada vaid ühte-kahte inimest. Ilmselt ei ole selline aktiivne „usku pööramine“ luteri kiriku traditsioonile omane.

Mõju avaldanud inimesi võib nimetada rohkem toetajateks või ärgitajateks, kes käisid välja mõtte minna leeri või lasta ennast ristida; rääkisid natuke kirikust, usust või leerikursusest, pakkusid välja kiriku või leerikursuse, kuhu võiks minna uudistama jne. Seega olen selle etapi alla paigutanud ka „kohtumised“, mida ajendasid kiriklike talituste soov. Ka partnerid utsitasid oma elukaaslasi kirikuga liituma enamasti laulatuse eesmärgil.

Oli ka neid, keda mõjutas vestlus kirikuõpetajaga. Vahel piisas ka teadmisest, et kirikut juhib uus kirikuõpetaja – tekkis soov näha, kes ta on ja millist juttu ajab.

Tabel 4. Kohtumise kategooriad.

Kohtumine	Naised	Mehed	Kokku
Vestlus kirikuõpetajaga või õpetaja jutlus	3		3
Partner soovitas leeri minna	1	1	2
Sõber või tuttav rääkis usust, kirikust	1	1	2
Sõber või lähedane kutsus kirikusse/leerikooli	3		3
Sõber palus ristivanemaks	4	1	5

⁴⁰Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion*, 87.

Toetajad või ärgitajad olid enamasti pereliikmed või sõbrad.

18-aastane naine läks sõbranna kutsel kirikusse. „Minu parim sõbranna on kristlane ja Pauluse koguduses, kristlikust perest pärit, neli aastat tagasi hakkasime suhtlema. Mulle oli see esimene kokkupuude kristlasega. Et tal oleks hea meel, käisin Pauluse noorteõhtul, kus mulle meeldis. Samas oli veider tunne, et ma päriselt ei kuulu sinna.”

Siis veel gümnaasiumis õppiv neiu kogudusega liitumise plaani ei pidanud, kuid lähenemine religiooni poole oli alanud... Ühel kunstinäitusel, mida ta klassiga külastas, sattus ta ruumi, kus kole muldpõrand oli kaetud küünlakujuliste küünaldega. „See põles nii ilusa sooja maheda valgusega, et mulle tuli pisar silma. Nii ilus oli ja kodune tunne – rahu tuli. /.../ Mõtisklesin pärast analüüsis, et võibolla maailm tundub kõle, külm, aga usk annab selle tunde, kirikus leiad rahu ja valguse, soojuste.

Mingil ajal oli mul arusaamine, et usk on tore asi, mis mõnele sobib, aga minule harjumatu. Kui see teeb inimese õnnelikuks, miks mitte. Nii ma elasin...”

Sama sõbranna kutsel läks neiu siiski ka Pauluse kirikukoori laulma ja pärast eespool kirjeldatud suurt kriisi teise sõbranna surma järel, pöördus ta Jumala poole abi saamiseks ning otsustas liituda ka kogudusega. Ka siin oli suur roll samal sõbrannal, kes ta esmakordselt kirikusse kutsus.

63-aastaselt naisel olid ristitud abikaasa, õde ja vennad, kes mõjutasid naist end samuti ristida laskma. Naine arutles usu teemal ka oma pikaage se sõbrannaga. „Üks minu lapsepõlvesõbranna on sügavalt usklik inimene, perearst. Mulle ei ole survet avaldanud. Ütlesin, et mida sina arvad, kui laseks ristida. „Väga õige arvamine,“ vastas ta. /.../ Tundub, et ta on korralik inimene. Käib iga nädalavahetus kirikus, Võrumaal Pindi kirikus. „Kui seod end kirikuga, pole üksi ja pole igav,“ rääkis ta. Mul pole igav kunagi olnud. Olen nii aktiivne. Tema on tore, aga jäänud üksinda ja pühendanud ennast kirikule. Kas see on kõige parem?”

Mitut inimest palus sõber või sõbranna oma lapse ristivanemaks. 27-aastane naine rääkis, et sõbranna palus tal olla ristivanem, kuid mõju oli ka sellel, et tema elukaaslane ning vanemad on ristitud ja leeritatud. „Ristisime ühe lapse ka, et kui elus läheb halvasti, äkki keegi teda valvab.”

29-aastane naisega rääkis usust ja kirikusse minemisest isa. „Isa, kes on ristitud, tahtis, et ka minu lapsed oleksid ristitud. /.../ Lapsed võiks ristida, sest siis läheb elu paremaks ja nad saavad kaitseinglid.”

35-aastast naist palus sõbranna hakata ristivanemaks. See pani teda endasse vaatama ja oma elu analüüsima. „Ei ole (usu) vastane, pole olnud piisavat tõuget, et ette võtta. Võibolla oligi vaja mingit motivatsiooni.”

Kuigi ristivanemaks palumine võib tunduda kesise mõjuna, on näha vastustest, et see andis kirikusse minekuks siiski olulise tõuke. Inimesed ei teinud otsust üldjuhul kergekäeliselt, vaid kaalutletult: hakkasid mõtlema usu kui ka oma elu üle.

Üks naine läks leerikooli sõbranna kutsel, kuid pärast toetas teda oluliselt ka isa. „*Varem oli sügavalt mõelnud ristimisele, kuid elu oli liiga tempokas, et seda teha. /.../ Isa rõõmustas, et käin leerikoolis ja jagas oma muljeid kirikust.*” (Naine, 36)

37-aastasele mehele andis aga tugeva tõuke tuttav, kellega ta kunagi ammu istus koos vangis.

„*Tema leidis ka Jumala. Internetis me suhtleme. Mulle andis jõudu juurde, et on veel inimesi, kes leidnud Kristuse ja nüüd läheb neil paremini. Ta on olnud umbes kolm aastat Jumalaga: naerab, rõõmustab, on õnnelik. Maaailma kõige tähtsam asi on see, et inimene oleks õnnelik.*”

Mitmest intervjuust tuli välja kirikuõpetaja oluline roll ja mõju kirikuga liitumisel. Nagu on märkinud Hans Hansen, on kiriku usaldamine ja autoriteet seotud eelkõige vaimulike autoriteediga.⁴¹

„*Kui kirikus pastor muutus... Enne keegi ei uskunud, kui aga Kristjan tuli, tekkis ka minul huvi ja käisin jõulude ajal ja mingil ajal veel. Nüüd tekkis mul usu vastu huvi. Ma leian, et ei saa uskuda millessegi, millesse ei usu asja esindaja. Käitumiselt eelmine pastor polnud vastuvõetav. Kui küla pealt asjad kadusid või söödi inimesed kodust välja, sest taheti nende maja.*” (Naine, 22)

37-aastane naine otsis lapsele lasteaiakohta ja Peetri koguduse lasteaeda uurima minnes avastas sealt ühe oma ammuse tuttava, keda võib pidada esimeseks, kes mõjutas kirikusse minema. „*Sealt edasi oli loogiline samm, et tutvusin Peetri kiriku õpetajaga ja jõudsin ristimise protseduurini ja kindla äratundmiseni, et seda ma tahan teha. /.../ Peetri koguduse õpetaja Ants Toominga kiituseks pean ütleva, et tema kõnetab ka neid, kes ei ole religioossed. Tean mõndagi, kes on saanud inspiratsiooni tema isikust. Ka mina tegelikult sain. Ta on väga karismaatiline ja värske vaatega paljudes küsimustes. /.../*

Toominga isiku mõju oli minu kirikusse minekule väga suur. Pauluse kirik on elukohale lähemal, sugulased on selle kiriku kalmistul. Toominga isik on aga väga sümpaatne, tema vaated, ja nii läksin Peetri kirikusse. Käisin seal ka eelmise õpetaja teenistusel, aga siis ei tekkinud mingit sidet. Õpetaja isik on väga oluline. Võibolla neile mitte, kes tulevad religioosest kodust, neile pole oluline. Mulle oli inspiratsiooni vaja ja Ants Tooming oli mulle täiesti inspiraator. Kogu see leerikursus väga inspireeris. Paljudele asjadele pani vaatama teistmoodi. Kasvõi 10 käsku. Ei tohi abielu rikkuda. Väga lihtne minu jaoks. Tema tõi huvitavaid nüansse. mis see rikkumine on. Kui teisele nähvad või puhud asja suureks. See on ka rikkumine.”

---

⁴¹Hansen, Hans. *Luterlased, õigeusklikud ja teised*. Tallinn: Teabetrükk, 2002, 67.

4. Otsing ja interaktsioon

Rambo sõnul tähistab otsingu etapp seda, et inimene otsib aktiivselt lahendusi probleemidele, mis avaldusid kriisis. Kuid see võib tähendada ka pikemaegset otsingut, et rahuldada enda intellektuaalseid või hingelisi vajadusi, ilma et ilmneks või teadvustataks suurt kriisi. Inimene soovib leida hingerahu, vastuseid olulistele küsimustele ja rohkem teadmisi kristluse kohta.⁴²

Interaktsioon etapp näitab, et inimene on otsustanud religioosse traditsiooni kasuks – ta hakkab aktiivsemalt tegelema usutõdede omandamise ning praktiseerimisega ning osalema kiriku üritustel ja suhtlema selle liikmetega.

Tihti peale otsingu ja interaktsiooni etapid inimese elus segunevad ja pole võimalik selgelt välja tuua, millal lõpeb üks ja algab teine. Seepärast on vastavad kategooriad pandud ühte tabelisse.

Tabel 5. Otsingu ja interaktsiooni kategooriad.

Otsing & interaktsioon	Naised	Mehed	Kokku
Intellektuaalne huvi religiooni vastu: kirjandus, loengud, vestlused	3		3
Huvi kristliku kultuuri vastu (arhitektuur)	2		2
Jumalateenistustel käimine	3	1	4
Palvetamine	2	1	3
Soov Jumala kaitse järele	7	2	9
Soov lasta laps ristida	5	2	7
Soov kristliku laulatuse järele	2	3	5
Soov kristliku matuse järele	3	1	4
Silmaringi, maailma avardamise soov	2		2

⁴²Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion*, 57.

Huvi inglite vastu, suhtlemine nendega	1		1
Soov kuhugi kuuluda	1		1
Eneseotsing, identiteedi küsimused	1		1
Palverännakul osalemine	1		1
Panin lapse kristlikusse haridusasutusse	2		2
Laulsin kirikukooris	1		1

Otsingu etapis on mitmel inimesel olnud suur huvi vaimsete teemade, religiooni või kitsamalt kristluse vastu. See on neid viinud kuulama loenguid ülikoolis, pannud lugema vastavat kirjandust, vestlema mõne usklikuga jne. Interaktsiooni etapis on nad seadnud sammud kiriku poole, et kuulata jutlusi. Ka huvi kristliku kultuuri: arhitektuuri, muusika jmt vastu, on köitnud mõnda inimest. Seega on rolli mänginud intellektuaalsed ja kultuurilised motiivid.

„Tundsin vaimsete teemade vastu huvi. Kui kunagi pidin valima eriala, tegin sisseastumiseksami ka usuteaduskonda, sain sisse. Kuna teine suur armastus oli kirjandus, pidin valima. Huvi oli, aga lõpuks läks nii, et sellega nii põhjalikult ei tegelenud. Kui oli võimalust, mõnda üksikut loengut käisin kuulamas. /.../

Huvi oli erinevate religioonide, põhituuma, väärtuste vastu. Mitte ainult kristluse vastu, vaid ka laiemalt, mis teistes religioonides huvitavat ja põnevat. Mind huvitab ka esoteerika ja ka selle seosed kristlusega. Religiooni seosed rahvakultuuriga.” (Naine, 35)

„Üks põhjus, miks läksin (kirikusse), on võibolla see, et sakraalsed hooned on mulle alati väga suurt muljet avaldanud. Võibolla ka tänu minu ajaloolase hariduse taustale. Selline hoone on alati minu jaoks olnud huvitav ja põnev. Tundsin seal alati ennast väga hästi.”(Naine, 37)

„Mulle meeldivad kirikud, vanad traditsioonid ja uskumused.” (Naine, 29)

Nagu juba eespool mainitud, oli tavaks mõnel inimesel rasketes olukordades palvetada. Mõni tegi seda juba alates lapseeas, mõni hakkas seda tegema interaktsiooni etapis, kui oli tekkinud suurem side kristliku kirikuga.

„See soodumus (palvetada) mul on olnud. Huvitav jah, aga nii see on olnud. Arusaamine, et Jumal on, on mul kuklas olnud. Aga headel aegadel, kui kõik hästi on, läheb ju meelest see kuidagi ära.

Siis ei ole ju vaja mõelda sellistele asjadele, kui kõik on hea ja ilus. Mis sa siis ikka palvetad. Nii ma arvasin varem, nüüd ma muidugi nii enam ei arva. Siis läks meelest ära. Ju siis ei olnud õige aeg. Igaiüks leiab omal ajal ja oma tee selleni.” (Naine, 37)

Hakkab silma, et paljud on liikumisel usu ja kiriku poole tundnud vajadust Jumala kaitse järele. Selline maagiline põhjus on ka peamine, miks soovitakse ristida oma last. Samuti on mõeldud oma elu lõpule ja leitud, et soovitakse kiriklikke matuseid. Kuigi talituste soov võib tunduda pealiskaudse motiivina, tuli intervjuudes välja, et paljud talituste soovijad on varem mõelnud usuteemadele, tundnud tõmmet kiriku poole või väärtustavad peretraditsiooni jätkamist.

„Kindlasti võiks olla, et Jumal kaitseks. Me ei ole paduusklikud, tõsiusklikud. /.../ Mõte, et võiks lapsed ära ristida. Alguses läksin selle mõttega kirikusse, aga see muutus. Mõistan, et seda ongi vaja. See on vanavanemate, traditsiooni teema. (Mees, 34)

„Üks laps sai ka ära ristitud. Kui elus halvasti läheb, äkki keegi teda valvab. Kuna ise meditsiini õpin, kõike ei usu, mida kirik õpetab. Samas on hea uskuda, äkki siiski midagi muud ka kui kõik see teaduslik, mida räägitakse.” (Naine, 27)

“Ei saa väita, et tulin leeri ainult laulatuse pärast. Millessegi peab inimene uskuma. Kui arvaks, et pole oluline, poleks tulnud. Kuskil on midagi, mis pani tulema... See ei ole ainult ühe põlvkonna lugu, seos esivanematega.” (Mees, 34)

Ühe naise otsingutes on näha tugevat uue vaimsuse mõju: ta suhtleb inglitega, tegeleb numeroloogiaga, usub reinkarnatsiooni jne.

Mu ema on rääkinud, et väiksena kogu aeg rääkis inglitega. Seda teen siiani. Kui mul on raskem hetk, alati pöördun oma inglite poole. Olen isegi rohkem ingliskust ja võibolla rohkem maauskust. /.../ Juba see sõna (ristimine) on minu jaoks kuidagi eriline. Seda ei oska ma sõnadesse panna. See on tunne, et mul on seda vaja. Võib-olla vahest olen mõelnud, et ma tunnen, et nad saavad mind veel rohkem aidata. Ma ei tea, kes nemad. Et mul oleks ühendus veelgi tugevam. Et viib mind neile ja neid mulle lähemale. /.../ Usun, et hinged on ümberringi. Usun, et sünnime taas. Meil on saatused määratud. Sinna kehasse, kuhu sünnime, teeme teatud asju läbi, mis eelmises jäänud. Kui pole vigadest õppinud, õpime neid asju uuesti.

Mõne inimese puhul ma tunnen, et ma olen temaga olnud eelmises elus koos. Ka pereliikmetega seoses. Või sõbranna puhul. Tean täpselt, et olen temaga koos olnud eelmises elus. Mul oli unenägusid pool aastat tagasi. Palusin, et näeksin unes, mis mul oli eelmises elus. Läksin kirikusse. Tahaksin selle üles leida. See oli ammu aega tagasi. /.../ Inglid kontakteeruvad minuga number kolme kaudu. /.../. Inglise poole tuleb pöörduda. Nende tugi on väga hea. Nad on mind aidanud. Kui raske, palun lahendust leida. Vahel ongi tulnud nii ootamatu lahendus.” (Naine, 21)

5. Pühendumine

Rambo mudelis on järgmine tasand pühendumine, religioosse grupiga sidumine, mis võib viia lõpule pöördumise protsessi, kuid ei pruugi. Sellel tasandil võib toimuda ristimine, leeriõnnistuse saamine, enda usu teistele tunnistamine, uute rituaalide ja rollide omandamine jne.

Eeldades, et konformandidele tähendaski ristimine ja leeri läbimine pühendumise etapile jõudmist, ei hakka vastavat tabelit moodustama. Kuid oli ka neid, kellel pöördumine eelnes pühendumisele.

„Murrangu hetk oli siis, kui ma lahutasin ja pöördusin nii öelda. See oli minu jaoks murrang. Ristimine oli minu jaoks pigem nagu paberite vormistamine.” (Naine, 37)

Enamikule oli aga ristimine ja leer kulminatsioon, milleni vähehaaval sammuti.

„Tasapisi sain kristlaseks, samm-sammu haaval, ületades väikseid takistusi. Esialgu näiteks mõtlesin, kas pean tõesti iga pühapäev kirikus käima, selle aja ohverdama elu lõpuni. /.../

Hakkasin käima kirikus. Varsti mõtlesin, et tahaks ristida varem. Leerikursus on alles sügisel. Äkki peaks kiiremini? /.../ Õpetaja ütles, et küllap Jumal hoolitseb, et ei sure enne ära. Vast ei ole nii kiire. Kui juhtuks õnnetus, võtab Jumal nagu ristitud.

Ristimine oli sünnipäeval. See on elu kõige ilusaim kogemus. Pere ja sõbrannad olid kohal. Nüüd on mu kristlik sünnipäev samal päeval. (Naine, 18)

6. Tagajärjed

Kuna töö keskmes oli pöördumise protsess ja motiivid, mis panid inimesi usu ja kiriku poole liikuma, pöörasin intervjuudes vähem tähelepanu kirikuga liitumise tagajärgedele ja tulemustele. Siiski osutusid need kategooriad tänuväärseks materjaliks, mille abil analüüsida hilisemat seotust kirikuga. Juba siis, kui oli vaid mõni nädal või kuu möödunud ristimisest ja leeritamisest, täheldasid osad inimesed muutusi iseendas ja oma elus.

Rambo sõnul peegeldavad tagajärjed pöördumise protsessi mõju: mis juhtus pärast enda identifitseerimist kristlasena, kuidas muutusid valikud ja otsused, emotsioonid ja tunded. Samuti näitavad need kategooriad teiste inimeste reaktsioone.⁴³

Tabel 6. Tagajärgede kategooriad.

Tagajärjed	Naised	Mehed	Kokku
Palvetan	6	1	7
Loen Piiblit	2		2
Osalen jumalateenistustel	5	1	6
Olen muutunud paremaks inimeseks, armastan teisi rohkem	2		2
Olen rahulikum ja tasakaalukam	4	1	5
Minu elu mõte ja kese on nüüd Jumal	1		1
Elu on läinud paremaks	1	1	2
Olen muutunud teadlikumaks	1		1
Kirikus tunnen end kui kodus, kuuluvustunne	2		2
Plaanin ristida lapse	1		1
Kirikus leian rahu	1		
Lapselastele õpetasin tänapalve söögi eest	1		1
Kirikus saab argipäevast välja lülitada		1	1
Muud toimetused on tähtsamad kui kirikus käimine	1		1
Olen vabanenud süütundest, hingekoormast	2		2

⁴³Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion*, 142.

Jutlused panevad mõtlema	1		1
Tunnen nüüd, et Jumal aitab		1	1
Maksan kirikuraha	1		1
Loen usukirjandust, et saada targemaks	2		2
Piiblit ei loe üldse	2		2
Tähistan pühapäeva	2		2
Kirikus saan hinge kergemaks ja puhtamaks		1	1
Lähedased suhtuvad minu kristlaseks saamisenesse/koguduse liikmeks saamisenesse halvasti	2		2
Nüüd julgen oma usust rääkida	2		2
Lähedased tuttavad olid üllatunud, et liitusin kogudusega	1	1	2
Koguduseliikmed on võõrad	3		3
Tunnen, et leerikursuse õpetus jäi väheseks – sooviks rohkem usust teada	1		1
Minu elus pole midagi muutunud ja olen samasugune inimene kui enne	2		2
Osalen sakramentides	1		1
Pole enam kirikusse läinud	1		1
Käin kirikus harva, sest aega on vähe	3	2	5

Palju räägiti emotsionaalsetest, psühholoogilistest muutustest, mis olid toimunud tänu usklikuks saamisele. Vähem mainiti usule pühendumist ja usupraktika tähtsust. Viimase osas oli enim kirikus käimist ja palvetamist, Piibli lugemine oli omane üksikutele.

„Arvan, et olen väga palju muutunud. Olen sellele saanud kinnitust ka väljastpoolt. Ütlen ausalt, minu elu on läinud väga hästi. Olen tulnud sellistest olukordadest välja, kust teised on väljunud väga suurte haavade ja kaotustega. Olen väljunud tervena nii moraalselt kui ka majanduslikult.

Olen saanud usus eneseleidmist, tuge ka. Mingid kanalid on lahti läinud, mis varem olid umbes. Asjad, millest õieti aru ei saanud, ei julgenud tunnistada. Hirmusid on palju vähemaks jäänud. See on küll oluline. Hirmusid on olnud väga-väga palju.

Mõned üksikud on jäänud, aga paljud on ära läinud. Eks vahepeal ikka läheb midagi käest ära, aga arvan, et olen palju tasakaalukam. Väga palju julgem ja rahulikum. See on kõige olulisem. Sest ega me elus igasugustest asjadest, mis meile ette veeretatakse, ei pääse. Oluline on reageerimine. Varem tihti reageerisin väga üle.
(Naine, 37)

„On vaja kindlasti olla osaduses. Rutiinis, elus nii suuri muutusi pole, midagi šokeerivat pole. Ärkan nüüd pühapäeviti varem. Loen piiblit ja palvetan. Usule kulub aega. Pühendan ennast. Sellest pole kahju, tunnen ennast pärast seda hästi.

Elu on muutunud paremuse suunas. Usun, et mina ka muutun loodetavasti paremaks. Loen, et teada saada rohkem usust, et aru saada ja oskaks seletada, kui keegi küsib. See aitab, hingele toit. /.../ Usk ei piira. pigem vabastab. Jumal võtab nii palju koormaid ära. Teeb vabaks, mitte et pead midagi tegema.” (Naine, 18)

Viimasena tsiteeritud naise lähedased ei olnud usklikud ja mitte väga positiivne reaktsioon lähedaste poolt sai talle osaks juba siis, kui ta hakkas usu ja kiriku poole lähenema.

„Algul oli see perele suur šokk, harjumatu - kuidas niimoodi järsku? Isa tegi iroonilisi kommentaare. Tundub, et nüüd hakkavad nad tasapisi sellega harjuma. Ma ei šokeeri neid sellega, et räägin palju kristlusest. Tasapisi midagi mainin... Ema tunneb huvi, mida kirikus räägitakse. Mul on tore pere – mõtlevad, et kui olen õnnelik ja ei nuta kogu aeg, on see parem... /.../

Vanaisaga pean teoloogilisi arutlusi. See on huvitav. Mingil määral ta mõistab, aga mitte päris. Tunnen, et otsib: on analüüsiv ja kahtlustav.”

Mees, kelle elu on olnud enda sõnul väga patune, saab kirikus hingekergendust, vabaneb süütundest. Ennast Jumala lapsena ta aga veel täiesti ei tunne.

„Selleks ongi jumalateenistus, et palud andeks vead ja palud südamest abi. Ta aitab, olen 100% kindel selles.

Käin kirikus iga pühapäev. Õnnis on seal. Tunnen end nii hästi. Hinges on parem tunne, kui välja tulen - rahulolu. Kui nädal jälle läbi, jälle uued asjad, teeme ikka väikseid patte. Saame kirikus hingelunastust. Palun andeks, kui süüdi tunnen, nagu ikka inimesed. /.../ Ma ei ole veel päris Jumala lapseks saanud. Jumal on tulnud mu ellu, võtnud mu vastu oma kutsega. Käin tema rada. Mu süda rõõmustab selle üle.” (Mees, 37)

7. Analüüs

Intervjuude analüüs näitas, et leeri minemise ja luteri kirikuga liitumise põhjused ja selleni viinud mõjud olid kompleksed: iga informandi elus põimunud ja segunenud.

Paljusid vastanuid mõjutas luteri kirikuga liituma **peretraditsioon**: enamasti olid need vanavanemad, eeskätt vanaemad, kes viisid lapselapsi kirikusse, rääkisid usust, lugesid Piiblit jne.

Seega saab mõne informandi puhul rääkida **sotsialisatsioonist** ehk usku kasvamisest, kuigi peab lisama, et sotsialisatsioon oli nõrk: inimesed olid jäänud aastateks usust ja kirikust eemale. See iseloomustas ka inimesi, kes olid lapsena ristitud ja/või käinud pühapäevakoolis.

Kurva tõsiasjana kordusid mitmes loos usu pinnalt kerkinud perekondlikud lahkkelid, tülid. Mitut informanti mõjutas ühelt poolt positiivselt uskliku lähedase püüet tutvustada talle usku, viia kirikusse jne, ja teisalt mõne teise pereliikme negatiivne suhtumine religiooni, koguni keelav või pilkav suhtumine.

Eelkõige lähedaste, aga ka tuttavate mõju, oli täheldatav ka informantide täiskasvanueas. Mõnda mõjutas usklik ema või tuttav, kes oli usklikuks saanuna täiesti muutnud oma elu: jätnud näiteks maha joomise või kuritegevuse. Inimesed oli usu mõjul muutunud rahulolevaks ja õnnelikuks, mis hakkas silma ja pani ka teiste pilku Jumala ja kiriku poole pöörama. Üks ema soovis pärast oma isa surma, et pojad saaksid ristitud ja leeritatud, ning pojad täitsid ema soovi.

Mõnele inimesele jättis sügava mulje **laste laulatus**, mitut inimest mõjutas teel kiriku poole **elukaaslane**, kes soovis kristlikku laulatust.

Ilmajätuse ehk pingeteooria valguses saab analüüsida vaid ühe informandi lugu, kes tõepoolest elas lapsena suures vaesus, ja kes juba siis palvetas ja läks isegi ise pühapäevakooli. Rohkem aga kui materiaalne vajakajäämine, mõjutas teda armastuse puudus: meest kasvas joodikust isa ja kasuema, kellel informandi vastu tingimusteta armastust ei jagunud. Ilmselt mängis ka see suuresti rolli, miks mees jõudis varakult kuritegelikule teele, mis omakorda tekitas elus mitmeid kriise, mis tõukasid teda veelgi enam usu poole.

Üllatavalt paljud tõid mõjutustena esile **kiriklikud matused**, mis olid palju sügavamad, tähenduslikumad kui ilmalikud.

Esimese suure põhjuste kimbuna on töös käsitletud **kriisi**, kuid tuleb veel kord rõhutada, et kriis oli vaid osadele inimestele katalüsaatoriks, mis kiirendas usku pöördumist ja kirikuga liitumist. Usu ja kirikuni jõuavad paljud ilma suurte kriisideta.

Kriisi tekitanud probleemid on tüüpilised ja palju levinud: psühholoogilised ja suhte probleemid, lähedase kaotus ja raske haigus. Üllatav oli aga, et väga paljudel olid ka müstilised, ebatraditsioonilised läbielamised, mida Rambo liigitab samuti kriisi tasandi alla.

Siinkohal tuleb märkida, et jällegi toimus mitme inimese elus erinevate nähtuste, kogemuste ehk antud töö kontekstis – liitumise põhjuste põimumine: need, kelle kriis oli seotud näiteks suhte või raske haigusega, kogesid ka midagi täiesti enneolematut, müstilist. Kuna kriisis otsib inimene aktiivselt lahendusi, siis neile olid need müstilised kogemused ka omalaadsed vastused, märgid, mis suunasid lahenduse poole. Nii võib täheldada seda kasvaja diagnoosi saanud naise ilmutustes palverännaku ajal ja raskes suhteummikus olnud naise ebaloomulikus selginemise hetkes, mis tabas teda kristlikus lasteaias.

„**Jutlustaja**” ehk „**toetaja**” roll paistis informantide lugudes olevat kesine. Võib-olla mängib see suuremat osa vabakogudustes, kus teostatakse aktiivsemat misjonitööd. Kohtumise etappi alla liigitasin ka need inimesed, kes palusid informantidel hakata ristivanemaks. Lugudes siiski ei selgunud, et sõbrad/sõbrannad oleksid väga palju vaeva näinud informandi veenmisel liituda kirikuga. Samas oli nende kutse tulemuslik: inimesed hakkasid uus peale mõtlema ja tulidki leerikursusele.

Aga jällegi – ka nendel inimestel, kes justkui talituse pärast leeri tulid, oli lisaks veel teisigi mõjutusi ja põhjuseid, mis analüüsis ka välja tõin. Mõnda inimest mõjutas näiteks lisaks tugevalt peretraditsioon – vanavanemate usk ja soov kirikuliikmeks saamisega neile oma austust avaldada ja traditsiooni jätkata.

Rohkem räägiti **kirikuõpetaja** olulisest mõjust: kuidas kirikuõpetaja isik, karismaatilisus, aga eelkõige see, kuidas ta seletas argielu usu valguses, tõmbas informante kiriku poole.

Oma **usuotsingutes** soovisid paljud saada rohkem **teada religioonide, sh kristluse** kohta: loeti kirjandust, kuulati raadiosaateid ja külastati loenguid. Samuti paelus mõne inimese hinge **ilus kirikuarhitektuur või –muusika**.

Oli ka neid, kes käisid juba aataid aeg-ajalt **jumalateenistustel ja palvetasid**. Üks naine käis **palverännakul**, teine aga suhtles aktiivselt **inglitega**. Viimase usku pöördumise loos tuli

tugevalt esile uue vaimsure mõju – naine tellis inglilt endale sobivaid elujuhtumisi, sai neilt abi, uskus ka reinkarnatsiooni jne. Ka ise tunnistas ta, et on rohkem inglite või maausku.

Otsingute alla panin ka talituste soovi, sest selgus, et **laulatust või lapse ristimist** soovivatel inimestel oli ka muid põhjusi, miks nad kirikuga liitusid, ja ka talituste soov ei olnud sugugi vaid kergekaaluline uitmõte. Siiski tuli välja tugev maagiline aspekt, mis saatis talituste soovi: **taheti Jumala kaitset lapsele**. Paljud soovisid kaitset ka endale. Siin võib küsida, kas sellised püüdlused annavad tunnistust kasu saamise eesmärgist, mis haakub **ratsionalisatsiooni teooriaga?** Ühelt poolt paistab see tõesti nii olevat, kuid jällegi: paljudel informantidel lisandusid muud põhjused, miks nad soovisid saada ise koguduse liikmeks või lasta ristida oma laps.

Usuotsingutega olid seotud eneseotsingu ja identiteedi küsimused, endale kirikliku matuse soovimine, mida ajendasid elu ja surma üle mõtisklused. **Inimesed otsisid tähendust oma elule ja kuuluvust**. Ühele naisele omandas elumõtte otsimine kriisi mõõtmed, mõni teine mõtiskles aga elu ja usu üle „vaikselt“ ja pikema aja jooksul.

Interaktsiooni ehk aktiivsema usu ja kiriku poole liikumise tasandil hakati külastama jumalateenistusi, palvetama, osaleti palverännakul, pandi laps kristlikusse haridusasutusse jne.

Pühendumise alla liigitatud ristimine ja leeri läbimine oli mõnele üksikule informandile väga suur elamus. Oli ka neid, kes kogesid pöördumist enne ristimist ja konfirmatsiooni. Siiski jäi intervjuudest mulje, et pühendumine oli nõrk, mis tõstatab küsimuse: kui paljude inimeste puhul saab pöördumisest rääkida?

Tagajärjed väljendasid muutusi nii inimeste tunnetes, isiksuses, kui ka praktilises usuelus. Oli neid, kes pärast ristimist ja leeri hakkasid käima regulaarselt jumalateenistustel ja kes palvetasid, vähem mainiti Piibli ja usualase kirjanduse lugemist. Paljud informandid tõid esile muutusi oma emotsionaalses seisundis: tunti suuremat hingerahu, oli vähem hirme ja muretsemist, äkilisi reaktsioone jmt. Mõni inimene tundis, et on saanud paremaks inimeseks või et elu on läinud paremaks. Vaid üks inimene tunnistas, et tema elu on täiesti muutunud: selle keskmes on Jumal.

Oli ka neid, kes ütlesid, et pärast leeri pole nende elus midagi muutunud või et kirikusse pole nad rohkem läinud või käivad seal harva. Kahe informandi lähedased suhtusid nende kirikuga liitumisse halvasti.

III Kogudusega seotus kolm aastat pärast leeri

2018. aastal, 3-3,5 aastat pärast informantide leeri käimist, õnnestus neist uuesti intervjuerida 17 inimest.

Kõigepealt palusin igäihel iseloomustada oma seotust kirikuga skaalal nõrk-keskmine-tugev. Kuigi andmete põhjal ei saa teha statistilisi järeldusi, esitan need materjali ilmestamiseks katabelis.

Tabel 7. Seotus kirikuga inimeste enda hinnangul.

Seotuse tugevus	Naised	Mehed	Kokku
Nõrk	5	2	7
Keskmine	3	1	4
Tugev	5	1	6

Järgnevalt küsisin, kas konfirmeeritud osalevad jumalateenistustel ning kas nad palvetavad ja loevad Piiblit.

Tabel 8. Usupraktika iseloomustus.

Usupraktika	Naised	Mehed	Kokku
Osalen jumalateenistustel	7		7
Ei osale jumalateenistustel	6	4	10
Palvetan	8	1	9
Ei palveta	5	3	8
Loen Piiblit	5		5
Ei loe Piiblit	8	4	12

Palusin inimestel ka rääkida põhjustest, miks nad kirikus käivad või ei tee seda, ja kuidas kristlaseks saamine on muutnud neid, nende elu ja suhteid teiste inimestega.

Mõni inimene tunnistas, et on kirikust täiesti või peaaegu täielikult eemale jäänud.

„Mul ei ole enam mingit sidet kirikuga. Ei soovi sellest rääkida.” (Naine, 63)

„Ma pühade ajal kirikus ei käi, aga käin siis, kui tunnen, et tahan minna, küünla panna. Aga muud moodi ma kirikuga kokku ei puutu. Umbes kord kvartalis. Lähen siis, kui sisetunne ütleb, mulle ei meeldi kogunemised.

Ei ole saanud koguduse kaaslastega tuttavaks ega suhtle. Ka vaimulikuga mitte. Olen väga kaugel kirikust. Muudel üritustel ka ei käi. /.../ Elus on perioode, kus võib-olla tunnen, et tahan kirikusse minna või lugeda. Võib-olla jäängi kirikule kaugeks. See peabki tulema selle tunde järgi, mis seest tuleb.” (Naine, 21)

„Ei ole mingit suhet enam kirikuga, sest olen elus pettunud. Side on kirikuga katkenud ja seda ei tea kunagi, mis tuleb, sest Jumala teed on vahel väga imelised. Usk on ikka olemas.” (Mees, 37).

„Ma arvan, et side on väga nõrk, sest mingi hetk olid elus sellised muutused, et mul ei olnud võimalust käia ja nüüd ma tunnen, et see aeg on nagu möödunud. Ma tunnen, et kuna ma olen hästi pikalt ära läinud, on raske tagasi minna. Kõigil on seal oma koht, ma oleksin nagu üleliigne. Kõik on vähemalt 15 aastat vanemad kui mina, ei ole ühist teemat, maailmavaadet. Kui ma ei olnud ristitud, ei käinud ma kunagi kirikus. Nüüd käin vähemalt korra aastas, jõulude ajal kindlasti. /.../ Mul ei ole autot, kirik on neli kilomeetrit eemal. Lisaks mu laps ei ole huvitatud kaasa tulema. /.../

Võib-olla mõjutas mind kogudusega liitumine ... Aga mulle oleks võib-olla sobinud rohkem see, kui oleksin olnud koguduses, kus keegi mind varasemalt ei oleks teadnud. See on selline väikese koha elu, et kõik teavad kõiki. Kui lähen sellisesse kohta, siis lähen, sest tahan sinna minna, aga ei taha, et inimesed, kes mind teavad, vaatavad. /.../Ise tunnen ennast paremini, kui ümber võõrad inimesed. Siis saan olla täiesti üksi omaette. Saan tegeleda ainult selle pärast, miks sinna läksin ega pea mõtlema millelegi muule. Ei kahetse, aga ei ole kindel, milline mu usk on. /.../ Ei ole kunagi olnud palvetamist, piibli lugemist. Ma ei ole osanud seda võtta omaks. Kuna mul on muu eluga nii palju tegemist, kooli ja lapsega, ei ole mul millelegi mõtlemiseks aega, et võtta ükskõik mis raamat ja lugeda. Tegelen igapäevaste probleemide, lapse või kooliga. /.../ Vaimulikuga ei ole omavahel suhelnud. Eraldi kontakti pole olnud kordagi. /.../ Praegu vaja lõpetada ülikool, leida endale elukoht ja kui elan kirikule soodsas kohas, näiteks linnas, siis vähemalt proovin jälle hakata kirikus käima. (Naine, 21)

Oli neid, kes pidasid oma sidet kirikuga tugevaks, kuid palvetamise ja Piibli lugemise osas võis inimeste praktika varieeruda. Silma hakkas jälle, et Piiblit loeti vähem, palvetamine oli inimestele rohkem omasem.

„Pigem tugev side. Ebahütlane kirikus käimine: vahel käin iga pühapäev, suvel jäävad pikemad vahed. Tuttavaid kogudusest juurde pole leidnud. Aktiivselt ei suhtle inimestega, koosviibimistel ei käi. Vaimulikuga on side hea, temaga olen juhuslikult mujal ka kokku saanud.

Kirikuga liitumine on mõjutanud mõtteviisi, hoiakuid. Elu ja elamise tähendus on teise nurga all. Kiriku aasta konteksti tajusin viimasel aastal hästi tugevalt. Kuidas kiriku aastaga paralleelselt mu elus sama laadi asjad jooksid.

Küllap minus on ka midagi muutunud ... Kolm aastat tagasi ei kujutanud ette, et ma nii aktiivselt käin pühapäeviti jumalateenistusel. See on mulle üllatusena tulnud. Ma ei ole läinud lihtsalt asja pärast, vaid olen

läinud, kui tunnen, et seda on mulle vaja, see on õige. Ei ole käinud poosi pärast, vaid hea meelega. Seal on hea aeg võtta iseenda jaoks ja mõelda läbi, mis ma olen teinud, mis on hästi ja mis ei ole nii hästi; kus on parandamise maad. /.../ Iga kord kuuled ise asja, jutlus on erinev. Kuidas see oma eluga haakub, see on väga huvitav. See on isegi meditatsioon. Ka kodus tuleb ette, et loen palveid, ise palvetan. Piiblit pole lugenud. Seest tuleb vajadus.” (Naine, 42)

„Side on ikkagi tugev, tänaseks olen ka Peetri kiriku nõukogu liige. Arvan, et see on sama tugev kui kolm aastat tagasi. Üks või kaks korda kuus käin jumalateenistustel. /.../ Olin ka heategevusliku laada korraldustoimkonnas Peetri kooli hüvanguks lõikustänapühahal. Olen ka tööga väga hõivatud. Kui tööd vähem oleks ... paraku see elu nii läinud, et nõuab tööd mitme koha peal. Laps on 7 ja käib koolis. Suuresti üksikvanemana võtab see palju aega vabast ajast, trennid, ringid, ka finantseerimise poole pealt, nõuab rohkem pingutust. Võib-olla talgutel ja ekskursioonidel, kus käia tahaks, tihti ei saa sinna minna. Laps on veel natuke väike.

Arvan, et tuleb aeg, kus saan osa võtta. Side koguduse kaaslastega ikkagi nõrk. Põlvkonna vahet selles ka. Teenistustel küllaltki eakamad inimesed. Vaimulikuga on hea side. Ta on aidanud mind ka töös, nii palju kui koostööd olnud, väga hea side./.../

Üks elumuutvamaid samme, mis üldse olla saab. Väga õige samm ja õiget teed pidi, õiget moodi minu ellu tuli. Arvan, et üks parimaid asju, mis siiani on juhtunud. Selline elu keerdkäik selleni viis. Ei ole kordagi kahetsenud, pigem vastupidi. Ma olen ikkagi püüdnud muutuda. Ega iseenesest need muutused ei tule, ikka teadvustades neid. Loodan, et olen muutunud sallivamaks ja võib-olla natukene rahulikumaks. /.../

Meil on pojaga filosoofilised vestlused. Sellistel teemadel olen temaga kõige rohkem vestelnud. Tal on selline iga, et tunneb palju huvi selliste teemade vastu, nagu näiteks surma, elu, inimeste käitumislade vastu. Mõned kindlalt väidavad, et jumalat pole olemas, et see on täielik jama – sellist laadi vestlusi oleme pidanud. Olen teda õpetanud ka palvetama. Suunanud. Teenistustele võtnud. Pühi pühitsenud. Lasteaias pandi tugev baas usu poolelt talle.”(Naine, 37)

„Meil on hästi suur kogudus, kõiki ei tunne. Meil on oma noorteseltskond, kellega teeme kodugruppe. Palju teisi armsaid inimesi ka, näiteks kolm vanemat tädikest, kes panevad iga kord meile lauluraamatuid pinkidele ja hoiavad kohti kinni. On hästi armsad ja ootavad meid alati. On ka selliseid toredaid sidemeid. Kujutan ette, et kui väiksem kogudus, jõuad rohkem inimeste käekäiguga kursis olla. Seal läheb see kaduma. Vaimulikuga väga tore side. Eelmisel suvel ma abiellusin, mu abikaasa ka selles koguduses. Olen väga rahul, selline kodune tunne. /.../ Loeme kodus igal õhtul Piiblit, loeme õhtu- ja söögipalveid koos. Ka need palved, mis on enda ja Jumala vahel. /.../ Ei kahetse seda sammu, on palju elu muutnud. Kui võrrelda ennast kolme aasta taguse ajaga, on palju muutusi. Ma arvan, et tunnen ennast paremini. Neid kohti paremini, kus võin eksida ja jälgin seda rohkem. Kui varem neid kohti enda sees õigustasin, siis tunnen, et mingi hääl minu sees, Püha Vaim või miski, ütleb, kuule mõtle selle peale. Miks sa seda õigustad, see on ju vale. Tunnen, kuidas saan sedaviisi vältida halbu asju, mida võiksin teha.” (Naine, 18)

„Arvan, et mul on tugev side. Mul on see tõusujoones läinud. Ma kuulun kiriku nõukogusse. Pean ennast aktiivseks kirikuliikmeks. Päris iga pühapäev ma ei käi, aga ei pea seda ka piisavaks mõõdupuuks. Pigem olen püüdnud sidet teadlikult tugevdada. Minu üks lastest käib ka Peetri koolis, siis kuulun ka kooli pidaja MTÜ

juhatusse. Minul on väga tihe side. Kõik on tulnud kirikuõpetaja ettepanekute kaudu. Kool ja kirik on läbi põimunud. /.../

Hindan positiivselt seda sammu. Arvan, et see oli väga õige otsus. Mul on olnud eriline, raske aeg. Olen mõelnud, et võtta rohkem käsile seda asja, rohkem uurida ja lugeda. Olen väga rahul. See on mulle väga palju andnud. Väga rikastanud, tekitanud kuuluvustunde. Tunnen ennast kirikus nagu kodus. Ka teistes kirikutes. Mõistan paremini, saan paremini aru. Suhtun tähelepanelikumalt teistesse konfessioonidesse. Pean ütlema seda ka, et ikkagi pärast seda eriti, kui leeris käisin, panen tähele teravalt seda, kuidas muu ühiskond suhtub. Üldiselt on see ikkagi Eestis väga kehvalt järgel. Kogu teadlikkus (usust) ja kõik.” (Naine, 35)

Kuna seotust said inimesed hinnata ise (ei andnud selleks ette näiteks kiriku küllastamise kordade arvu), siis tulemused varieerusid: mõni pidas enda seotust kirikuga tugevaks, kuigi käis seal harva.

„Ise olen aga aasta olnud laisk. Lihtsalt tööd on olnud nii palju, et ei ole väga tihti jõudnud kirikusse. Side on ikka tugev. Mõne kuu tagant jõuan kirikusse. Tahaks rohkem, aga töid-tegemisi on olnud nii palju. Tahtmise taha ei jää. Läbikäimist kogudusega pole olnud. Pole ise olnud aktiivne. Võimalusi kindlasti on. Meil on väga tore õpetaja. Olen käinud ekskursioonil ja muudel üritustel, viimane aasta on olnud tagasihoidlik. /.../

Eks on ikka mõjutanud, rohkem mõtlen selliste asjade vastu. Rohkem lugenud ja huvi tundnud. Loen piiblit, palvetan. Olen rohkem omaette olnud, aga tahaks aktiivsemalt osaleda. Käisin leeris oma õe ja sõbrannaga, siis on meil omaette punt. Ikka jään kirikuga seotuks. Kindlasti igasugused pühad on saanud suurema tähenduse. Oskan mõtestada. Ülestõusmispuhad ja jõulud. Teist moodi mõtlen nende peale kui tavainimene. Seesmiselt ikka teistmoodi. Lugenud ja huvi tundnud. See on hästi tore. (Naine, 38)

Ka nendest, kes pidasid oma sidet kirikuga keskmiseks, tõid paljud vähese kirikusse jõudmise põhjusena välja pereelu ja ajanappuse.

„Kui võimalus on, siis käin kirikus. See võimalus on küllaltki piiratud sellepärast, et selle dikteerib see, kas mu mees on kodus ja saab olla lapsega või mitte./.../ Rikastanud on inimeste poolest see kirikuga liitumine. Muidu pole elu eriti mõjutanud. Püsiannetus ei ole ju nii suur summa, et pere eelarvet mõjutaks. Kui aga mõtlen inimeste ja sealt tulnud toe poole, siis on kõvasti rikastanud. Ei ole midagi, mida oleksin kahetsenud või tahaks tagasi pöörata. Kontakt on olemas, inimesed on hästi toredad, kuulavad, annavad nõu. On erinevaid kursusi korraldatu lastevanematele. Kui oleks saanud osaleda, osaleksin osalenud. /.../

Kodus palvetan. Eraldi lugenud ei ole midagi. Abikaasa ei ole kirikus. Lähedased küsisid, mis on minu otsuse tagamaad, kas see on mingi ajutine psühhoos. Kui seletasin, olid kõik toetavad. Lubasin, et ei hakka neid piibliga peksmas käima ega sunni kedagi kirikusse. Ei hakka kedagi moosima, igapäevale oma. Praegu kõigi poolt normaalne suhtumine. Abikaasa oli nõus, et ristime lapsega. Kirikus olen käinud rohkem üksinda. Tulevikus käin lapsega. Abikaasa ei soovi, ei hakka peale ka suruma. See on igapäev tee ja valik. Ei hakka moraali ka lugema. /.../ Tahaksin rohkem kohal käia. Kui viimasel korral käisin, laps tegi kaasa, sõna kuulas, ei jooksnud.

Armulauas üritas hääle valla lasta, et Jaani kiriku kõla ära kasutada. Ei olnud nii hull. Sai aru, et tuleb kuulata ja tasa olla. Loodan, et saab rohkem käia. /.../ Kaks korda kuus oleks minu jaoks hea.” (Naine, 29)

Pere tõttu ei jõudnud ka üks mees enda sõnul enam kirikusse. Sidet kirikuga pidas ta aga sellegipoolest tugevaks.

„Esimesel aastal sattusin palju, kuna oli laste ristimine, leeris käimine jne. Peale seda pean tunnistama, et ega ei ole jõudnud sinna. Olen käinud kontserdil, kui laps on esinenud. /.../ Põhiline põhjus on see, kuna üks laps on väike, me ei saa teda üksinda koju jätta. Tutvusi teistega ei ole tekkinud. Kord aastas olen teinud ülekande kogudusele, kirikumaksu. Eks ma ole ikka mõelnud selle peale ... seda olen teinud. /.../

Usun, et kindlasti on see samm mind mõjutanud. Elu on oluliselt muutunud selle jooksul. Seda pean põhiliseks põhjuseks. Mul on kuidagi sisemine rahulolu palju suurem. Olen kaalu kaotanud kõvasti. Mitte midagi selle jaoks teinud ei ole eraldi. Usun, et sellega seotud. Muutub kõik üldine elukvaliteet paremaks, ise tervemaks. Öeldakse, et kui inimene saab üle 33 aasta vanaks, siis ta muutub. Käisin ristimisel, siis muutusingi. /.../

Palvetanud võib-olla isegi olen. Kuna sellel ajal, kui leeritunnis käisin, enne ristimist ja leeritamist, siis mul suri ka vanaisa ära. Enne seda oli mul tunne teistsugune, kui käisin surnuaias. Peale seda lähen surnuaeda, lähen kuidagi teistsuguste mõtetega, see puudutab mind rohkem. Tagantjärele olen ikkagi väga õnnelik, et ma selle sammu tegin, sest mu vanaema-vanaisa olid ka ristitud ja leeritatud korralikult, koguduse liikmed. Meil peres ei tehtud sellest üldse lugu, oldi pigem vastu. Vanaisa ei teadnud, et käin leerikoolis. Juhtus niimoodi, et kui vanaisa viimast korda nägin, siis ütlesin talle seda. Tagasiulatuvalt on mul hästi hea meel, et ma just sellel ajal läksin leerikooli. See puudutas teda. Hästi liigutav lugu.

Kindlasti on side kirikuga väga tugev, kuigi ma kohapeal ei käi. Arvan, et küll ma jõuan. See pole kõige olulisem, kõige olulisem on see, mida ma mõtlen ja arvan.” (Mees, 34)

Mitu inimest, kes pidasid oma seotust kirikuga keskmiseks, külastasid kirikut tavaliselt pühade ajal. Kuid ka nemad ei kahetsenud oma leeri minemist.

„Kipub olema nii, et elu läheb järjest kiiremaks. Olen perega käinud jõulude ajal kirikus. Iga-aastaselt tegelen annetusega oma kirikule. Laulatuse tegime ära, nagu plaanisime. Lapsed on ka ristitud. /.../ Kindlasti see samm muutis. Juba leeriskäimine tegi seda. Kui mõni tuttav küsib, siis alati soovitan. Kiires elutempos võivad väärtused, tõekspidamised kujuneda oma mätta otsast ainult, leeriskäimine oli mulle hingeliselt hoopis midagi muud. Kindlasti olen muutunud rahulikumaks. Aeg-ajalt need usuga seonduvad asjad panevad mõtlema. Kirikus on paljudele asjadele konkreetne seletus, miks need asjad nii on. Igapäevaelus ei pruugi nii olla. Kindlasti ka surmuga seonduv. Olen üsna tihti leidnud ennast mõtlemas oma vanavanemate peale. /.../ See on olnud ikkagi positiivne olnud minu elus. Inimeste elus toimub kindlasti väga suur muutus, kui saavad lapsed. Ei vähetähtsusta ka leeri ja kirikus käimist. Usk on oluline. Palvetamist ei ole kodus ega lugemist. Kui käin vanavanemate juures surnuaial, siis mõttes palvetan. /.../ Olen väga rahul, et seal käisin. Minu enda jaoks oli see täiesti õigel ajal, vanuse poolest. Päris noorena ei ole võib-olla asjad paika loksunud. Või siis täiesti maast madalast. Olen edasi kiriku liige ja toetame oma kogudust nii palju kui jaksame.” (Mees, 34)

„Ei käi kirikus väga tihti, aastas kuskil kaks korda. Käin tavaliselt kevade poole ja talvel. Üldiselt pühade ajal kipub olema. Kuna ise elan linnast 25 km eemal, ei ole mugav iga pühapäev sõita. Ajaliselt ka, lihtsalt elu on nii kiire. Suhtlen inimesega, kellega leeris käisin, teistega mitte, suhteid pole juurde tekkinud. Vaimulikuga pole suhtlemist. Vahepeal saadavad teateid. Arvan, et mind ennast pole mõjutanud, aga olen ikkagi rahul, et seda tegin. Kuidagi sisemiselt ikka tunnen, et on rahulikum. /.../ Piiblit olen vahepeal sirvinud ja veidi lugenud, aga muidu mitte. /.../ Võib-olla vanaduses, kui enam tööl ei käi, on aega rohkem, siis võib-olla käin tihedamini, on võimalik inimestega suhelda.” (Naine, 50)

„Jõulude ajal oleme käinud, rohkem küll mitte. Muud elu on nii palju, et ei jõua sinna kirikusse./.../ Ei ole sidet kogudusekaaslastega. Kui ei ole harjumist, ei lähe. See samm ei ole mind mõjutanud. Kodus ei tee midagi. Ei kahetse, iga kogemus on rikastav. /.../ Ega see mind usklikumaks ei teinud. Võib-olla kunagi lähen rohkem...., (Naine, 39)

Peaaegu kõik informandid märkisid, et nende läbikäimine teiste koguduseliikmetega on napp, uusi tuttavaid pole juurde tulnud. Seda tõid välja ka need, kes olid aktiivsed kirikuliikmed.

„Kiriku vanematel ja vaimulikul on ka väike osa ära teha, et kogudus tihedamalt suhtleks või näiteks tunnekski üksteist. Saan aru, et eestlane kinnise loomusega. Oleks huvitavam oma koguduse liikmeid paremini tundnud. Mitte ainult enda vanuseid, ka vanemaid, et üksteisest teada rohkem. Pean tuhka pähe raputama, et meil käib kirikus kaks koori. Ühes natuke noorem seltskond, see ka kindlasti seltskondlikum koht. Sotsiaalne, suhtlemise pool võiks olla tihedam. See aitaks ka probleeme, hädasid lahendada, inimesed saavad ju aidata. Meil ei ole kombeks. Tahaksin suhtlemist. Saan aru, et väga palju eakaid inimesi. Põlvkondade vahe on tuntav. Hoitakse omaette rohkem. Uuemad tulijad rohkem üksinda. Sidusus, kokkulõimumine oleks tore.” (Naine, 37)

„Vaimulikuga on tihe side, aga ei saa öelda, et kogudusega. Kirikuõpetajaga on kontakt hea. Kui midagi on, võin helistada või tema helistab. Enamasti seoses kooliga. Tekitab oma kiriku tunde, kontakt on hea. Mõned tuttavad on koguduses. Kuna kooris ei laula ja naisringis ei käi, ei taju kogudusega nii suurt läbikäimist. Ma olen praegu rahul. Muidugi oleks parem, kui mõne koguduse inimesega ka rohkem läbi käiks. Selleks peaks olema mingi ühine asi. Kui kuskil talgutel käiks, siis ka ei ole. Tartu suur linn, igaiüks jookseb laiali pärast teenistust. Ei tunne puudust, aga kui tekib võimalus, kuidas rohkem suhelda, pole selle vastu ka midagi.” (Naine, 35)

Analüüsides inimeste leeri minemise põhjuseid ja hilisemat kirikuga seotust, eristuvad järgmised inimeste grupid:

1. Kirikuga olid ka kolm aastat hiljem tugevalt seotud inimesed, kes olid tulnud leeri **suure kriisi mõjul**. Nendel oli ka aktiivne usupraktika: nad külastasid sagedasti jumalateenistusi, palvetasid ja lugesid Piiblit. Nad tundsid tugevat kogudusse kuuluvuse tunnet. Kahe naise lapsed olid juba eelnevalt (enne leeri) pandud kristlikesse haridusasutustesse. Emad õpetasid neile ka kodus usutõdesid, arutasid elu ja usu teemadel, õpetasid palveid jne – ehk tegelesid laste sotsialiseerimisega. Mitu

inimest olid ka ise lapsena käinud pühapäevakoolis ja/või olid neil kristlikud vanavanemad, kes neid tollal mõjutasid. Perekonnas suhtuti usku positiivselt. Sarnane oli siia gruppi liigituvate suur huvi vaimsete teemade, religiooni vastu täiskasvanueas. Mitmel inimesel oli olnud müstilisi läbielamisi.

2. Keskmine või nõrk seotus kirikuga oli mitmel inimesel, kes olid soovinud **kiriklikku talitust** – laste ristimist, laulatust või oli neid palutud ristivanemaks. Oli ka neid, kes ise hindasid oma seotust tugevaks, kuid kirikus peaaegu enam ei käinud.

Siia gruppi liigituvad inimesed ei kahetsenud kirikuga liitumist, vastupidi, pidasid seda oluliseks. Kirikusse mittejõudmise peamise põhjusena toodi välja ajapuudus ehk kiire elutempo ja väikesed lapsed, keda pole võimalik jätta üksinda koju või võtta kirikusse kaasa. Kirikus käisid nad enamasti pühade ajal. Nende inimeste seas esines palvetamist, vähem Piibli lugemist. Mitu inimest hindasid tugevat peretraditsiooni, neil olid olnud kristlikud vanavanemad, ja seda traditsiooni soovisid nad jätkata. Usk oli neid pannud küll elu üle mõtlema, elule tähendust otsima, kuid lõppkokkuvõttes väga nende elu ei muutnud ega mõjutanud. Siin grupis oli ka intellektuaalseid otsijaid.

3. Enda seotust kirikuga nõrgaks pidasid inimesed, kes olid kirikust jäänud täiesti eemale või sattusid sinna haruharva. Mitmed neist olid leeri tulnud sealhulgas kristliku talituse sooviga.

Ühel sellesse gruppi liigituval naisel oli oma usuotsingutes tugev uue vaimsuse ehk new age`i mõju. Mitu inimest tunnistasid, et ristimine ja leeritamine ei ole neid ega nende elu kuidagi muutnud ega mõjutanud. Nad ei lugenud Piiblit ega palvetanud, v.a inglitega suhtlev new age`i kalduv naine, kes Jumala poole palvetas, kuid rohkem suhtles jätkuvalt inglitega. Teine noor naine tõi kirikust eemalejäämise põhjusena välja põlvkondade erinevuse: kirikus oli liiga palju temast vanemaid, kellega tal ei tekkinud kontakti. Samuti selle, et väikeses külakirikus ei tundnud ta vajalikku privaatsust. Ka temal jäi õpingute ja väikese lapse üksinda kasvatamise kõrval puudu ajast. Sellel naisel puudus ka igasugune varasem peretraditsiooni mõju, tema lähedased suhtusid usku ja ka naise kirikuga liitumisse halvasti.

Huvitav on see, et peaaegu kõik informandid kurtsid selle üle, et ei tunne eriti teisi koguduseliikmeid, omavaheline suhtlus koguduses on vähene, tihti on seda võimalik teha gruppides, kuhu informandid oma ea või oskuste poolest aga ei sobi (laulukoor, eakatest koosnev naistering). Kuna nii mõnigi neist oli kirikusse tulnud muuhulgas ka kuuluvuse igatsust rahuldama, jäi see neil paraku puudulikuks.

Kokkuvõte

Kuna uurimus ei ole kvantitatiivne, pole võimalik selle põhjal väita, et näiteks kriisi läbimine tähendab enamasti ka seda, et inimene jääb kirikuga aktiivselt seotuks, hakkab palvetama ja Piiblit lugema. Kuid antud tulemuste põhjal võib oletada, et väga murranguline läbielamine, mis kaasneb tavaliselt kriisiga ja mis inimest sisemiselt tugevalt mõjutab, soodustab seda, et toimub tõepoolest usku pöördumine – inimene pühendub usule ja see muudab täielikult tema isikut ja elu, kogu maailmatunnetust.

Paistab, et ka müstilistel usu- või elukogemustel on inimeste pöördumises ja hilisemas usu ja kiriku juurde jäämises oluline osa. Inimesed, kes olid neid kogenud, olid ka kolm aastat hiljem jäänud kirikule ja usule truuks. Luteri kirik paistab aga silma pigem oma mõistuspärase usu, intellektuaalsuse poolest ega pruugi selliste inimestele pikemas perspektiivis sobida. Lewis Rambo on isegi märkinud, et tavaliselt protestantidest pöördujad räägivad harva müstilistest kogemustest, sest usutraditsioon ootab inimestelt ratsionaalsust.⁴⁴

Pöördumise läbinute hulgas on eelkõige inimesed, kellel on mitmed positiivsed mõjutused (peretraditsioon, sotsialiseerumine, lähedaste toetus jne) ja tugevad põhjused (kriis, tähenduse ja kuuluvuse otsimine jm). Tundub, et nende tegurite kumuleerumine kindlustab enamasti pöördumise lõpulejõudmise.

Antud intervjuude valguses võib ka arutleda, et võib-olla on kohati mõnes mõttes alahinnatud katkenud ja puuduliku peretraditsiooni ja vähese sotsialisatsiooni mõju. Paistab, et vanaemade ammune piiblilugude vestmine, lastelaste kirikusse viimine jmt, on jätnud inimestesse sügavama jälje, kui võiks eeldada. Need tegurid on paljusid inimesi mõjutanud talitusi soovima, kuid paraku siin ka paljude pöördumise protsess lõpeb: rohkem nad kirikusse enam eriti ei tule ega usule end pühenda. Kui siis ainult pühade ajal külastavad nad jumalateenistust, sedagi rohkem peretraditsiooni austades. Küsitav on, kas pöördumisprotsessi valguses saab neid pöördujateks nimetada, pigem mitte. Võib-olla mõnel neist seisab pöördumine veel ees ehk parafraseerides ühte informanti – „võib-olla vanaduses, kui enam töö ei käi, on aega rohkem”.

---

⁴⁴ **Dubner, Stephen.** *Lewis Rambo extended interview.* Religion and ethics. 2000, nov 10.
<https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2000/11/10/november-10-2000-lewis-rambo-extended-interview/13744/>

Ka inimesed, keda mõjutavad tugevasti uue vaimsuse ideed ja praktikad, ei pruugi pöördumisprotsessi lõpuni teha. Kuigi käesolevas töös oli vaid üks selline inimene, oli tema kogemus üsna ilmekas – ristimine ja leeri läbimine ei olnud teda ega tema elu üldse muutnud.

Võib küsida, kas olukord oleks teine, kui luteri kirik suudaks inimesi rohkem kaasata koguduse ellu, mis on üks olulisi kirikusse kasvamise tegureid.⁴⁵ Paljud intervjueritud kurtsid, et see on kirikus vähene, mistõttu kogudusekaaslased on jäänud võõraks ja kaugeks. Võib juhtuda, et see soodustab ka lõpuks mõne aktiivsema inimese kirikust eemale jäämist, sest eluraskustes ei saada toetust kaaskristlastelt. Kaasatuse puudulikkusega haakub ka eakaaslaste eestleidmine koguduses. Kui neid ei ole või nendega ei saada hästi kontakti, võib inimene kirikust eemalduda, nagu näitab ühe informandi lugu.

Luteri kirikuga liitunute põhjuste uurimine Rambo pöördumismudelit kasutades ja pöördumise definitsiooni arvestades paistab tõestavat religioonisotsioloogide väidet, mis põhineb arvukatel uurimustel, et kirikuga liitumise/kiriku liikmeks olemise ja pöördumisprotsessi vahel on nõrk seos.⁴⁶ Seega ei saa öelda, et kõik need, kes lasevad end luteri kirikus ristida ja leeritada, ka tõeliselt usku pöörduvad. Pigem võib oletada, et neid on vähemus.

---

⁴⁵ Švedko, Timo. Kurg, Ingmar. *Individuaalne usuline kasvamine kirikusse/kogudusse: religioonisotsioloogiline ja teoloogiline näitlikustamine*. Kuhu lähed Maarjamaa? Quo vadis terra Mariana? Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2016, 122.

⁴⁶ Snow, David A. Machalek Richard. *The Sociology of Conversion*. Annual Review of Sociology, 1984, 10, 167-190.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Kasutatud kirjandus

Altnurme, Lea. *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi teisel poolel.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006.

Eek, Liina. (toim) *Mitut usku Eesti. Valik usundiloolisi uurimusi: õigeusu eri.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2015.

Eek, Liina. *Tänapäeva eestikeelsete õigeusklike katehheesist ja uskumustest.* Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017.

Furseth, Inger. Repstad, Pål. *An introduction to the sociology of religion : classical and contemporary perspectives.* Burlington: Ashgate Publishing Limited, 2007.

Gooren, Henri. *Reassessing conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis.* Journal of the Scientific Study of Religion, 2007, 46. 337-353.

Hamilton, Malcolm. *The sociology of religion : theoretical and comparative perspectives.* London; New York : Routledge, 2005

Hansen, Hans. *Luterlased, õigeusklikud ja teised.* Tallinn: Teabetrükk, 2002.

Johnstone, Ronald L. *Religion in society : a sociology of religion.* Upper Saddle River (N.J.) : Pearson/Prentice Hall, 2007.

Jõks, Eerik. (toim). *Kuhu lähed Maarjamaa? Quo vadis terra Mariana?* Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2016.

Kilemit, Liina. *Kristlike kogudustega liitumise põhjustest.* Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2020.

Liiman, Raigo. *Usklikkus muutuvast Eesti ühiskonnas.* Tartu: Tartu ülikooli Kirjastus, 2001.

Lofland, J; Skonovd, N. *Conversion motifs.* Journal of the Scientific Study of Religion, 1981, 20. 373-385.

Paul, Toomas. *Maise matka poolel teel.* Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastusosakond, 1996.

Pekko, Indrek. *Luterlaste usuline maailm religioonisotsioloogiliste uurimuste põhjal.* Magistritöö. Tartu, 2011.

Rambo, Lewis. *Understanding religious conversion.* New Haven and London: Yale University Press, 1993.

Snow, David A. Machalek Richard. *The Sociology of Conversion.* Annual Review of Sociology, 1984, 10, 167-190.

Soom, Kaido. *Täiskasvanute leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus ja selle arengustrateegia koostamine.* Doktoridissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Stark, Rodney. Iannacone, Laurence R. *A Supply-Side Reinterpretation of the „Secularization“ of Europe.* Journal of the Scientific Study of Religion, 1994, 33, 230-252.

Švedko, Timo. Kurg, Ingmar. *Individuaalne usuline kasvamine kirikusse/kogudusse: religioonisotsioloogiline ja teoloogiline näitlikustamine.* Kuhu lähed Maarjamaa? Quo vadis terra Mariana? Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2016.

Internetiallikad

Dubner, Stephen. *Lewis Rambo extended interview.* Religion and ethics.

<https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2000/11/10/november-10-2000-lewis-rambo-extended-interview/13744/> Vaadatud 20.07.21

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Kiriklikud talitused.. <https://eelk.ee/et/kiriklikud-talitused/>

Vaadatud 23.07.21

Statistikaamet. *Rahva ja eluruumide loendus 2011.*

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus_rel2011_rahvastiku-demograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad_usk/RL0451/table/tableViewLayout1 Vaadatud 20.07.21

Tammsalu, Jaan. *Leer. Küsimustele vastab Jaan Tammsalu. Mis on leer ja leeritamine?*

Mida tähendab konfirmatsioon, konfirmeerimine?

<https://www.tallinnajaani.ee/vaimuelu/vaimulikud-vastavad/30-leer.html> Vaadatud 22.07.21

Summary

„The reasons of joining of Tartu’s lutheran congregation’s in the light of conversion process”

The aim of the present master`s thesis is to research the main reasons why people have joined the lutheran church – have been baptized and passed the confirmation, and what does it say about their conversion.

In the theoretical part I introduce the main theories which explain why people become religious and conversion theories.

In the next part I analyze the results of 27 interviews which I made in the years of 2014– 2015 with people who were baptized and confirmed in the lutheran churches of Tartu. I examined their conversions with the help of Lewis Rambo`s stage model of conversion. I shared the categories which described the influences and reasons of joining the church, between the stages of the model: context, crisis, encounter, quest, interaction, commitment and consequences.

Three years after the confirmation of these people I interviewed some of them the second time and asked them about their religious life- do they visit the church, pray and read Bible.

In the last part of the master´s I analyze results of these interviews and try to find similarities between the stories of different people`s conversions, reasons of confirmation and connection with the church three years later. Also I consider how much can we talk about real conversion among these people.

In the conclusion I found that there were some significant similarities: people who joined the church because of crisis were strongly connected with the church. People who wanted to get married or baptize their children were more weakly connected with the church. They explained they had not enough time go to church and were too busy with their little children. For them the conversion doesn`t take.

Lisa

Mõned 2014–2015. aastal tehtud intervjuud

(Naine, 35):

Otsustasite minna leeri? Mis olid põhimotiivid?

Minu laps käib luterlikus Peetri koolis, soovisin olla tihedamini seotud kogudusega, mis seda koolitööd koordineerib. Olen lapsepõlves käinud Peetri kirikus pühapäevakoolis, pärast seda jäänud sidemed soiku. Tundsin soovi olla jälle rohkem kaasatud tegemistesse.

Kas pereliikmed on kristlased?

Ei saa nii päris öelda, pigem ei ole. Sattusin pühapäevakooli lapsepõlvetuttava kaudu. Usinalt käisime. See oli mulle väga lähedane ja oluline. Pigem olen inimene, kes on ise leidnud selle tee. Ei ole olnud sügavalt kristlik pere. Võibolla nüüd pigem minu kaudu läheb lastele edasi.

Peres ei räägitud usust?

Vanaema iseenesest küll. Oli sündinud 1916, oli sellest põlvkonnast, kus kirikus käimine jm teemad oli päevakorras. Nõukogude ajal, nagu paljudel, jäi soiku, ei olnud aktuaalne. Kirikus ta ei käinud, aga see oli oluline, Piibel oli olemas, kuulas raadiosaateid, kui oli vanem. Oli näha, et läks temale korda. Vanaema kaudu midagi oli, vahepealsetel kadunud.

Oli teil usuteemade vastu vahepeal huvi?

Selles mõttes küll, et tundsin vaimsete teemade vastu huvi. Kui kunagi pidin valima eriala, tegin sisseastumiseksami ka usuteaduskonda, sain sisse. Kuna teine suur armastus oli kirjandus, pidin valima. Huvi oli, aga lõpuks läks nii, et sellega nii põhjalikult ei tegelenud. Kui oli võimalust, mõnda üksikut loengut käisin kuulamas. Ei olnud süstemaatiline.

Ka hiljem on olnud huvi vaimsete teemade vastu. Episoodiline pigem. Leeriskäimise kaudu olen ennast ree peale aitanud.

Huvi oli erinevate religioonide, põhituumade, väärtuste vastu. Mitte ainult kristluse vastu, vaid ka laiemalt, mis teistes religioonides huvitavat ja põnevat.

Mind huvitab ka esoteerika ja ka selle seosed kristlusega. Religiooni seosed rahvakultuuriga.

Kuidas lapsepõlvkodus oli suhtumine usku?

Oli võõras, aga suhtumine oli positiivne. Mul on olnud väga toetav ja aktsepteeriv pere. On lastud kõige vastu huvi tunda. Ei ole olnud kunagi millegi tõrjumist.

Kui ma nüüd leeris käisin, siis tädi, kes on vanaema teine laps ema poolt, oli väga liigutatud sellest. Ilmnes see, et temale on ka kristluse teema oluline, ei olnud rääkinud sellest. Oli rõõmus ja õnnelik, et olen vanaema jälgedes käinud. Siis läksid inimesed leeri varakult. Vanaema tähistas oma kuldleeri, kui olin 6aastane. Sellest on toredad mälestused, on albumis pilt, oli tähtis asi.

Tädile tundus nüüd väga tähenduslik ja tore, et mina ka nüüd leeris käisin. Ise ta vist ei ole käinud. Ei tea, kas peetakse seda rohkem nooremate inimeste pärusmaaks...

Minu ema ei tegele nende teemadega, aga võõristust ei olnud, miks teed. Suhtumine oli toetav. Selle sammu kaudu olen veel mõne inimese juures näinud huvi. Täna ühe inimese käest uurisin, kuidas tal on, kas ta on mõelnud selle peale. Positiivne kogemus kokkuvõttes.

Lapsepõlves jäi soiku siis?

Muidu olin väga usin pühapäevakoolis käija. Sain teada tänu leeris käimisele, et Peetri kirikus tegutses tollal Peetri ja Maarja kogudus. Mina olen ristitud Maarja koguduse poolt. See hoone aga oli nii tähenduslik. Ma ei seostanud seda teise kogudusega.

Vahepeal olid populaarsed erinevad usuliikumised. Mul käis kodus Vahitorni inimene. Jutustas mingeid asju üks proua.

Tuli teismeliseiga. Oli raske ja keeruline elu. Kui mõnikord inimesed just siis pöörduvad kiriku poole, tundsin vastandina, et olen nii tühi ja jäigi soiku.

Siis alles viimasel ajal tundsin, et tahaks midagi ette võtta. Kui sai tehtud samm, et laps panna kristlikusse kooli, said kõik asjad loogiliselt kokku.

Olete koguduse liige, kas on midagi muutunud? Mida see tähendab?

Minu jaoks väga tore. Olen päris usin kirikus käija. Enne leeri käisin piilumas ka. Nüüd on kirik omasem. Just selle leeri kaudu, saad kirikuõpetajaga rohkem tuttavaks. Sulle näidatakse kõik ära, kus mis on, lähed oma kohta. Ei tunne ennast võõrana. Muidu on, võid südames kristlasena tunna, aga vahe sees.

Ei tunne veel teisi koguduseliikmeid nii hästi. Ka kirikuvalvuriks käisin vähemalt ühe korra. Olen püüdnud panustada ja pakkunud oma teadmisi ja abi, kui vajadust on olnud. Siiani väga palju pole olnud. Mul on oma asjad. Kui on olnud üleskutsed, olen püüdnud kaasa aidata ja mõelda.

Tunnen ennast kindlamini ja hästi. Et leer on tehtud ja olen kirikus nagu oma inimene. Lapse kooli tõttu ka. Tunnen, et see on mulle oluline. Et olla rohkem süvitsi seotud kogudusega.

Kas on uusi tuttavaid, suhted millised?

Otseselt ei saa öelda, et oleks uusi tuttavaid. Ühe inimesega leerikoolist rohkem suhtlen. Teised tunnen ära, teretan. Kui käisin kirikuvalvuriks, siis mõnda tean nüüd rohkem nägupidi. Üks hõimlane on mul koguduse juhatuses, teda teadsin enne.

Tegelikult mu suguvõsas on inimesi, kes on kogudusega rohkem seotud. Mõni on sisuliselt, teiste jaoks ei ole võibolla nii oluline. Aga on koguduseliikmeks sattunud. Kirikus käies näinud ka tuttavaid, kellest ei teadnudki, et on koguduseliikmed. Tore ja avastuslik.

Tutvusi on võimalik luua. Lihtsalt olen väga vähe olnud.

Kogukondlik pool on mulle väga oluline. Võimalus kuhugi kuuluda ja ühiste väärtustega inimestega asja ajada. See on tore olnud.

Mis on kõige olulisem koguduse liikmeks olemise juures?

Lisaks palju muid õigusi ja kohustusi. Kindlasti ka sügavam pool on oluline, saan armulaua käia, olen täieõiguslik koguduse liige. Ka see on oluline ja muud aspektid, mis kaasas käivad.

Enne kirjeldasin emotsionaalseid, need on taustal. Sisuline pool ka on tähtis. Mul on õigus ja võimalus, kohustus kaasa lüüa.

Mida kristlaseks olemine teile tähendab?

Et olen Jumala laps ja ka inimeseks olemise õpetus minu jaoks. Mulle on väga oluline, kus saan käia ja mõelda. Et lihtsalt ei torma läbi elu, vaid ikka mõtlen asjade üle järele. See on mulle tähtis.

Kas õpetus oli arusaadav või midagi keerulisem, koguni vastuvõetamatu?

Ei saa öelda, et tean kõike läbi ja lõhki. Eks see leer on tänapäev põgus. Varem oli põhjalik kursus. Elu on nii muutunud, ka kursus lühem. Kindlasti oli väga huvitav ja kasulik. Mulle väga meeldis see viis, kuidas koguduse õpetaja rääkis. Arusaadavalt ja hästi seletas. Oli võimalik kohe küsida, kui jäi midagi ebaselgeks. Kindlasti on arenguruumi, enesetäiendamist, Ei ütleks aga, et oli midagi sellist, mis oleks vastuvõetamatu.

Õpetaja rääkis viisil, et oli vastuvõetav ja arusaadav.

Suuri küsimusi ei jäänud õhku?

Mille üle pikalt juurdleks, ei olnud. Ei tule meelde praegu, kindlasti nipet-näpet oli. Tehti küsimustik ka lõpus, see oli kasulik. Sai ennast kurssi viia. Seal ka teemasid, millest otse ei räägitud.

Väga palju on kindlasti õppida. Ei tekkinud võõristust või segaduse momenti. Pigem uudishimu veel edasi uurida, kuna pole varem nii süvitsi nende teemadega tgelenu. Lugemist ja mõtlemist on küllalt. Suurt probleemi ja asja ei ole.

Miks kristlus ja luteri kirik? Kas oli kaalumist?

Jah, olen ka mõelnud mõne teise kristluse suuna peale. Lõppkokkuvõttes leian, et luterlus on eestlasele kõige lähedasem, meie kultuuri ja ajalooa seotud ja kõige lihtsamini ka arusaadav. Omastatav, kõige lähedasem meile.

On seotud meie rahvakalendripäevade ja kõigega. Loogiline valik. Selle tõttu sai niimoodi otsustatud.

Kas sõpru mujal, olete osalenud mujal?

Kindlasti erisusi. Olen käinud vene õigeusu kirikus. Kreekas käisin lihavõtteteenistusel kirikus. Kuidas neid teenistusi läbi viiakse, kirikute sisustus, inimeste käitumine – erisusi on.

Luterlus on oma, omas keeles. Mis on ka väga tähtis. Minu jaoks sobib selline peavoolu asi. Eestis on peavool.

Milline suhe kogudusega ja kirikuga, usuga?

Arvan, et on hea. Mulle meeldib käia siis, kui on oma kirikuõpetaja. Se on mulle tähtis. Väga palju sõltub konkreetsest persoonist, kui selgelt ta kõneleb. Kindlasti on vahe sees.

Osad räägivad minu jaoks arusaadavamalt kui teised. Sellepärast olen praeguse õpetajaga väga rahul. Mulle hästi sobib ja saan hästi aru.

Piiblit ma ei loe. Vahel harva kui midagi vaatan. Palvetan küll, seda teen regulaarselt. Palvel ja palvel on vahe. Iga päev palvetan.

Enne oli ka. Kui pühapäevakoolis käisin, oli teadlik, siis nüüd ka. Leeri ajal ka. Aga nüüd teistmoodi, teadlikum.

Kuidas näete tulevikku kirikuga seoses?

Loodan, et saan võimaluste piires panustada koguduse ellu. Tahan kindlasti lapsed ristida. Nagu tänapäeval see häda, ei ole nõuetele vastavaid ristivanema kandidaate. Mõtlesin, et kust need saada ja kellele julgen ettepaneku teha, et võiks leeri minna.

Ma ei pea õigeks aga, et olude sunnil inimene läheb, aga tegelikult talle korda ei lähe. See teeb selle asja keeruliseks. Aga ma loodan, et õnnestub see asi kuidagi lahendada ja saan lapsed ära ristida. See on suur soov. Nad on juba päris suured. Muidu, nagu kirikuõpetajad ütlevad, peab esimesel võimalusel ristima.

Miks oluline?

Et nad oleksid ikka ristiinimesed et oleks miski, mis neid hoiab ja kaitseb. Kuuluksid sinna, kuhu mina kuulun. Mõni ei taha lapse eest otsutada. Lapsel aga palju asju, mida ei saa otsustada. Täiskasvanuna saab alati ringi mõelda. Täieõiguslikuks liikmeks ju ei saa. Tahan, et miski neid hoiaks. See oleks tähtis.

Positiivne ongi see, et lapsed käisid ka minu leeris, kuna on suuremad. Saavad võibolla rohkem aru. Nende jaoks ei ole see nii suur uudis, mis see kirik on. Teavad, et ma käin seal ja on vahel kaasas käinud. Üks laps käib nagunii Peetri koolis ja mõnda teemat teab võibolla minust paremini. Usuõpetus jmt on tal seal.

Loodan, et olen hea koguduse liige ja saan kohustusi täita. Laste ristimine sealhulgas.

Millega tahate panustada?

Olen valmis olema ka edaspidi kirikuvalvur. Aeg on väga piiratud. Pakkusin, et kuna sidemed kogudustega Saksamaal ja mina räägin saksa keelt, võin panustada selles osas.

Küsimus, kuivõrd saaks panustada kogudus pagulaste aitamisele. Kuna olen välismaal elanud ja võõrkeeli räägin, võin ka kaasa rääkida. Andsin ennast üles.

Kuskil talgutel võin käia, kui saan. Peetri kooli arendamist ka, nii palju kui on jaksu kaasa mõelda. Vastavalt vajadusele.

Kas on jäänud kirikus, koguduses midagi silma, mis vajaks muutmist? Kas kriitikat oskate teha?

Peetri koguduse puhul ei ole mõelnud. Tundub, et olen üsna rahul.

Kristluse ja usuteema käsitlemine on arusaadav, õpetaja oskab hästi ilmaliku eluga seostada. See mulle väga meeldib. Tuleks teistele kogudustele kasuks samamoodi teha. Kui saad aru, et õpetaja üks meie seast. Aitaks väga kaasa. Noortetöö on tähtis ja et kirik on avatud.

Üks asi, mida võiks mõelda, kuidas pered, kus väiksed lapsed ja üksikvanemad, kuidas nad saavad tulla kirikusse. Kuhu lapsed panevad. Pauluse kiriks on lastetuba.

Tasuks mõelda sellele. Saan aru, et maakoguduses oleks see luksus. Kui pensionärid aga kipras kulmuga vaatavad, kui laps häält teeb, kus see noorem põlvkond siis peale tuleb? Kui kirik on koht, kuhu lapsega ei või tulla, Peetris pole küll seda täheldanud. See teeb elu keeruliseks. Mul endal on sama küsimus.

Kirik peaks jätma mulje, et on avatud ja kindlasti peaks jätma mulje, et on tolerantne. Olen käinud ka mõnes teises luteri kirikus, ja ütlen ausalt, et hakkab vastu see käsitlus. Kirik ei tohiks kindlasti õhutada kuidagi vaenu ja olla väga jäikadel positsioonidel mingite teemade osas, mis on ühiskonnas parasjagu käsil.

Ma ei pea seda õigeks. Peaks ikkagi pigem levitama sellist heatahtlikku sõnumit, mis ei lähe väga ühele ja teisele poole kaldu. Eriti küsimustes, mis on väga tundlikud ja kus inimestel võib olla erinevaid arvamusi.

Sellepärast mulle Peetri kogudus väga meeldib, pole kordagi kuulnud sõnavõttu, mis hakkaks minu põhimõtetele vastu, oleks intellektuaalselt vastu. Eriti halb, kui mõnda päevakajalist sündmust tõlgendatakse valesti. Tolerantselt ja võimalikult selgelt tuleb sõnastada mõtted. Kui ilmaliku eluga adekvaatselt suhestuda, leiaks positiivset vastukaja ja lähendaks inimesi kirikule.

Inimesed ei taha, et kirik mingites küsimustes väga jäik. Teatud küsimustes võibolla peabki olema. Peetri kirikus luterlikud traditsioonid. Eeskujuks teistele. Kindlasti teisi kogudusi ka.

Mis teemasid peate silmas?

Üks on kooseluseadus ja Ukraina sündmused. Minu meelest oli tegemist vildaka tõlgendusega, mida kuulsin. Samuti pagulaste teema, mis võib olla asi, mis on ühiskonnas kuum teema. Sellest pole kuulnud juttu.

Kooseluseadus hästi oluline. On võimalik jätta ütlemata, kui ei sobi. Võiks olla võimalikult tolerantne ja mitte vastanduda kellelegi. Kui kristlus armatuse õpetus, oleks oluline, et kristlased selliste keeruliste teemade juures püüavad olla mõistvad. Minu jaoks on väga tähtis, et poleks väga radikaalseid sõnavõtte. Et meie kirik ei oleks millegi vastu, vaid pigem näitaks, mille poolt oleme. Muidu mingi osa ühiskonnast tunneks ennast tõrjutuna.

Vaimses mõttes on muutust?

Arvan, et on midagi muutunud. Kuuluvustunne on tekitanud turvalisust ja suurem teadlikkus.

Naine (18):

Miks otsusite lasta end ristida ja liituda kogudusega?

Ma ei ole kristlikust perest pärit. Usk oli hästi võõras. Olin üllatunud, et Kristus oli reaalselt olemas.

Minu parim sõbranna on kristlane ja Pauluse koguduses, kristlikust perest pärit. 4 a tagasi hakkasime suhtlema. Esimene kokkupuude kristlasega. Et tal oleks hea meel, käisin Oauluse noorteõhtul, kus mulle meeldis. Samas oli veider tunne, et ma päriselt ei kuulu sinna.

Esimene mälestus, mis kristlusega seotud, on eelmisest sügisest, kui läksime klassiga kunstinäitusele. Ilus see ei olnud. Seal oli üks pisike tuba madala laega. Kõle muldpõrand oli kaetud küünaldega, mis olid kirikukujulised. See põles nii ilusa sooja maheda valgusega, et mulle tuli pisar silma. Nii ilus oli ja kodune tunne, rahu tuli.

Mõtisklesin pärast analüüsis, et võibolla maailm tundub kõle, külm, aga usk annab selle tunde, kirikus leiad rahu ja valguse, soojuse.

Mingil ajal oli mul arusaamine, et usk on tore asi, mis mõnele sobib, aga minule harjumatu. Kui see teeb inimese õnnelikuks, miks mitte. Nii ma elasin.

Umbes aastaa tagasi suri mu üks sõbranna. sooritas enesetapu. See oli mulle väga tugev löök. Minu maailmapilt varises kokku. Sain aru, kui kaduv kõik on.

Minul on pere, lähedased, on hästi läinud. Olen õnnelik. Sain aga aru, et see on nii ebastabiilne. See võib iga hetk ära kaduda. Mul ei ole siis mingit toetust, mul pole mingit ankrut.

See oli väga raske aeg. Olen väga lähedane perega, emaga. Sain aru, et kui mu ema peaks ära surema, mul ei oleks lihtsalt jõudu, et edasi minna.

Sõbranna oli ka kristlane. suur šokk mulle ja välja tulla oli raske. See oli katalüsaator, mis kiirendas. Seda oli vaja.

See oli valus ja raske. Enam eriti ei mäleta. Seda enam ei ole. Pole selles kinni. Oli vajalik, et ehitada üles midagi uut.

Teine sõbranna tahtis mind aidata ja suunata jumalalt abi saama. Mina ei tahtnud saada kristlaseks, sest on raske ja süümepeinad. See pole õige motiiv. Nagu tahaks midagi saada, tuge.

Tegelikult on see vale suhtumine. Me oleme nõrgad ja vajame tuge. Tasapisi sain kristlaseks. samm sammu haaval, ületades väikseid takistusi.

Esialgu näiteks mõtlesin, kas pean tõesti iga pühapäev kirikus käima, selle aja ohverdama elu lõpuni. Nüüd ei kujutaks ette ilma selleta. Iga pühapäev küll kirikusse ei saa, sest on kooriproovid.

Kui hakkasin käima kirikus, mõtlesin, et tahaks ristida varem. Leerikursus on alles sügisel, äkki peaks kiiremini tegema?

Õpetaja Kristjan ütles, et tasub teha pärast leeri. Siis on garantii, et inimene tuleb.

Mõtlesin, et küllap Jumal hoolitseb, et ma ei sure enne ära. Vahest ei ole nii kiire. Õpetaja ütles, et kui juhtuks õnnetus, Jumal võtab nagu ristitud.

Ristimine oli minu sünnipäeval ja on elu kõige ilusaim kogemus. Kohal olid pere ja sõbrannad. Kristlik sünnipäev on nüüd samal päeval.

Kuidas lähedased suhtusid kristlaseks saamisenesse?

Algul oli see neile suur šokk. Harjumatu. Kuidas niimoodi järsku? Isa tegi iroonilisi kommentaare. Tundub, et tasapisi hakkavad nad harjuma.

Ma ei šokeeri neid sellega, et räägin palju kristlusest. Tasapisi mainin ühtteist. Ema tunneb huvi, mida kirikus räägitakse. Mul on tore pere. Ütlevad, et kui oled õnnelik ja ei nuta kogu aeg, see on parem.

Millised muutused on seoses sellega kaasnenud?

On vaja kindlasti olla osaduses. Elus nii suuri muutusi pole.

Midagi šokeerivat pole. Ärkan nüüd pühapäeval varem. Loen Piiblit ja palvetan. Sellele pühendan aega. Pole kahju. Tunnen ennast hästi pärast seda.

Minu elu on muutunud paremuse suunas. Usun, et mina ka muutun. Loodetavasti paremaks.

Loen Piiblit, et teada saada, aru saada. Et oskaks seletada, kui keegi küsib.

Algul on palju tunnetuse küsimus. Aina edasi saan rohkem ka mõistusega aru. Klapib kõik hästi. See aitab, on hingele toit.

Enne juba käisin koguduses laulmas ja kuulasin ka jutlusi. Olin enne juba mingil määral seotud.

Ema ütles, mis lähed, pööravad usku. Ütlesin, et seda ei saa juhtuda, ega ma ei ole kergeusklik. Näe, olen. Juhtuski.

Keegi vägisi ei saa aga seda teha. See näitas Jumala olemasolu. Näe, mis juhtus - ime.

Mingil määral on see kergendus. Varem oli, et pean saama kõigega hakkama. Ei saa. On vaja juhti ja abi.

Seda on raske mõista ja vastu võtta. Šokeeriv ja raske tunnistada, kui terve olen elu mõelnud, et saan ise hakkama. Kuid see polnud mulle vastuvõetamatu, sest pole nii kindel endas olnud.

Usk ei piira, pigem vabastab. Jumal võtab nii palju koormaid ära, teeb vabaks. Mitte et pead midagi tegema. On käsud jne. Need on mingi põhjuse pärast. Et ei teeks teistele ja endale halba.

Vanaisaga pean teoloogilisi arutlusi. See on huvitav. Mingil määral ta mõistab, aga mitte päris. Mul on tunne, et ta otsib. On analüüsiv ja kahtlustav.

Miks liitusite, kui öelda mõne lausega?

Meil käis koguduse noorteõhtul külas üks naine Tallinnast, näitas videot, üks Soome kirikuõpetaja rääkis seal. Mis tema jutust välja tuli, minu jaoks põnev ja tore mõte. Üks koht Piiblis natuke valesti tõlgitud, kus on öeldud, et inimene saab enda usu Jumalasse. Peaks olema saad Jumala usu. Ehk see on Jumala poolt antud usk.

Mõnes mõttes mina ei valinudki seda teed, sain selle ja võibolla võtsin selle vastu. See pole minu tehtud.

Lähedaste suhtumine?

Vastuseisu otseselt ei olnud. Päris ei saanud nad aru, miks ja kuidas... see oli.

Miks just luteri kirik või mitte mõni teine religioon?

Selge see, et kristlus.

Miks luteri. Kõige rohkem põhjus, et olin seotud sellega. Minu parim sõbranna ja perekond seal. Käisin Pauluse kirikus noorteansamblis laulmas.

Kui nüüd mõtlen, väga ei tahakski mujale minna. Mulle hästi sobib luteri kirik. Mulle ei meeldi vabakirikud, baptistid ja metodistid. Ei meeldi jumalateenistuse korraldus. Olen seal käinud laulmas. Ei ütle, et valesti. Osadele inimestele sobib üks ja teistele teine.

Mis erinevused?

Põhimõte on sama. Jeesus on igalpool sama. Baptistid aga ütlevad, et lapsi ei tohiks ristida. Mis minu arvates ei ole õige. Et inimene saaks ise valida, kas olla kristlane. Ristimine ei kohusta kedagi millekski. See lihtsalt annab Püha Vaimu. Pigem hea, kui teha lapsele. Ei tasu oodata.

Kas on ka elus midagi muutunud?

Jah, palju on muutunud. Suuremad muutused on sisemised, hingelised ja minu enda muutumine. Mina kui inimene, isiksus, tunnen, et iga päev muutun, tänu Jumalale.

Kui see, mida näha on, siis see, et käin iga pühapäev kirikus. Võtan osa üritustest. Aga olulisemad need muutused, mis minu sees toimunud.

Mis need on?

Mida väga tunnen, on see, et olin varem väga muretseja. Kõik väiksed asjad mõjutasid muretsema. Nüüd olen hästi rahulik. Tean, et võin usaldada Jumala kätte ja et kõik läheb hästi ja lähebki, ongi läinud.

Saan muretseda oluliste asjade üle, mitte väikeste. Õpin iga päevaga rohkem teisi inimesi armastama. Mitte lähedasi, neid on lihtsam. Aga just võõraid, keda näen esimest ja võibolla viimast korda..

Mida tähendab teile, et olete kristlane?

See tähendab mulle kõike. See on minu elu ja maailma fookus. Minu elu ja olemasolu mõte ongi Jumal ja Jeesus. See on kõige olulisem asi minu elus.

Millised suhted teiste koguduseliikmetega ja õpilastega?

Minu arvates on meil väga tore kogudus. Abiõpetaja Kristjan Luhametsaga, kes tegeleb noortega, saan väga hästi läbi. Tunne, et saan temaga kõigest rääkida. Ta väga palju juhatab mind.

Joel on ka peaagu nagu isa mulle. Iga kord kui näen neid, on nad väga avatud, lahked ja sõbralikud. Meil on üsna suur kogudus, kõigiga ei jõua suhelda ja lähedaseks saada. Kellega rohkem suhtlen, on väga toredad kõik, hästi soojalt võtavad teisi vastu.

Üks päev läksin kirikusse ja mõtlesin, nagu koju tuleks. Kui Pauluse noored käisid Tallinnas peapiiskopi ordinatsioonil abiks, seal oli ka väga soe ja sõbralik õhkkond. Nagu üks suur pere.

Milline teiste roll arengus?

On oluline näha, et nemad käivad ka sama rada nagu mina. Võibolla nendel teised raskused ja katsumused, aga ikkagi see on toeks. Inimesed on sotsiaalsed olevused, on vaja teisi ümber, kes oleks toeks.

Mis on koguduse liikmeks olemise juures kõige olulisem?

Võibolla just see, et näen, et ma ei ole üksi. Teised inimesed ümber ja toeks, ja mina saan ka olla neile abiks. Nendega on väga hea ja vaba rääkida Jumala teemadel. Näiteks kodus ma ei saa põhjalikult sellest rääkida, keegi väga ei mõista mind.

Saan rääkida, kuidas parasjagu olukord on. Millega Jumalaga parasjagu tegeleme.

Kas kodus pole tekkinud eraldumist selle tõttu?

Olen natuke mõtisklenud. Mingit suurt kontrasti pole. Võibolla natuke. Kuna minu maailmapilt on natuke teistsugune kui nende oma, ise olen erinev ja tunnen, et meie vaated pole samad ja pole lihtne suhelda. Mingeid lahkkelisid pole küll tekitanud.

Kas leerikoolis õpetatu oli kergesti mõistetav ja aktsepteeritav või jäi ka küsimuskahtlusi?

Leerikoolis oli kõik väga mõistetav. Hästi loogiline. Kõik asjad kristluse juures on hästi põhjendatud. Seal küsimusi ei jäänud. Minu jaoks on veel küsimus evolutsiooni teema. Olen sellega üles kasvanud, koolis räägitakse kui faktist. Ei seata kahtluse alla. See on mulle hetkel ebaselge. Mul on raamatud, mis peaksid seda selgitama. Kavatsen lugeda.

Kuidas oma edaspidist arengut näete kirikus, kristlasena?

Mul on väga selge siht silme ees – Jeesus. Sinnapoole püüden. Ilmselt päris tema tasemeni ei küündi, aga vähemalt kindel sihtmärk olemas. Olen rahul luteri kirikuga ja kavatsen jääda kiriku liikmeks, Pauluse kogudusse. Ei kavatse Tartust kolida ära, ilmselt jääb samaks kauaks ajaks.

Meil on noorteõhtud, iga nädal ei käi. Seal on väga tore. Laulan noorteansamblis kirikus.

Kindlasti palvetan, loen kaks korda päevas Piiblit, hommikul ja õhtul.

Kas on mingeid vajakajäämisi kirikus, koguduses?

Ei ole märganud.

Mingil juhul ei kahetse ristimist ja kogudusega liitumist, väga rahul olen. Ei kujutaks oma elu ettegi ilma selleta.

Naine (37):

Miks soovisite liituda EELK-ga?

Minu vanaema oli kristlane ja vanaisa oli ateist. Sellest tekkisid peres ka väikesed probleemid. Eks ma vanaema kõrvalt kuulsin Piiblist. Olin õrnas varateismelises eas, kui Eesti Vabariigi tulekuga tuli suur puhang: usuline ärkamine.

Ma sattusin ühte klassi tüdrukuga, kellega sain kiiresti sõbrannaks. Ta oli pärit usklikust perest, isa oli pastor vabakoguduses. Temaga koos hakkasin käima kirikus ja pühapäevakoolis. Aga samas minu sisetunne ütles, et selle vabakoguduse vaated mulle ei sobi. Need tekitasid minus sisemise konflikti ja ristimiseni ma seal ei jõudnud.

Vahepeal läksid meie teed lahku ja ma kaugesin kirikust. Aga selline teadmine ja pisik oli minu sees. See oli mind ikkagi puudutanud ja elu muutnud.

Uuesti kirikusse pöördumisel oli otsustavaks üks väga suur kriis minu elus, kus ma ise ei osanud mitte mingil moel lahendust leida. Läbi palve tuli lahendus täitsa uskumatul moel. See oli väga suur vapustus minu elus ja viis kahjuks minu pere lagunemiseni.

Aga samas selle vapustusega seoses loksusid minu sees kõik asjad paika. Sellega saabus ka teadmine, et see religioosus ikkagi tahab minu seest välja tulla ja vajab vormistamist.

Suure juhuse tõttu vajab mu laps just sellel ajal lasteaiakohta. Sain teada Tartu Luterliku Peetri koguduse lasteaiast ja sealt edasi oli loogiline samm, et tutvusin Peetri kiriku õpetajaga ja jõudsin ristimise protseduurini ja kindla äratundmiseni, et seda ma tahan teha.

Kas vahepeal teil kirikuga mingit sidet ei olnud? Miks?

Kindlasti mitte. Seda enam, et minu abielu ei soosinud seda, minu abikaasa ei vaadanud sellele hea pilguga. Sellest muidugi tulid meil ka natuke maailmavaatelised erinevused ja pinged. See muidugi tuli kõik hiljem välja, mitte suhte alguses.

Kuid konflikte sellel pinnal ei tekkinud. Ilmselt oleks mees seda aktsepteerinud, kui ma oleksin väga tahtnud kirikusse minna. Ma lihtsalt ei olnud jõudnud sellesse punkti.

Kui ma sellesse aga jõudsin, oli täiesti uskumatu, kuidas paljud asjad, mis väga häirisid minu elu, leidsid lahenduse.

Näiteks lõpetasin abielu, mida ma sisemas teadsin, et ei ole õige. Mul polnud varem julgust seda sisemise veendumuse põhjal teha. Mul puudus selleks tugi ja kindlus. See oli minu jaoks vabastav kogemus. Märk, mis näitas, et olen õigel teel, oli nagu ime. Juhtus konkreetne asi, mis pani mind tegutsema ja astuma abielust välja. Nüüd on sellest möödas kaks aastat ja võin ajalisel distantsilt öelda, et see oli väga õige otsus ja ma ei ole seda kordagi kahetsenud.

Mulle anti imeline juhus ja ma pidin abielu lõpetama, ei saanud sellisest asjast mööda vaadata. Selliseid imelisi sündmusi, mis on ühelt poolt uskumatud ja teisalt mitte väga oodatud, on olnud paar tükki veel.

Kui lõpetasin abielu, olin väga suures hingelises kriisis. See oli väga raske, sest laps oli väike, kaheaastane. Kuna abielu lõppes praktiliselt päevapealt, oli see väga suur trauma minu jaoks.

Kõige suurem ime oli see, kui sain teada sellest lasteaiast. Tuli välja, et lasteaia juhataja on minu ammune tuttav, me ei olnud suhelnud vahepeal. Oma elu kõige kriitilisemal hetkel läksin üksinda lasteaeda vestlusele, kus intervjueriti tulevasi lapsevanemaid.

Kui astusin lasteaiahoonesse, mis oli tühi ja remontimata, saabus minusse täielik rahu. Kõige suurem stress ja kriis oli sellega möödas, kui uksest sisse astusin. Ei ole sellist asja varem ega hiljem kogenud.

See hoone mulle muidugi siamaani meeldib ja mul on seal väga hea olla. See ei ole kirik, aga mõnes mõttes ikkagi religioosne hoone. Eks ma muidugi eelnevalt ka palvetasin, et mul natuke kergem oleks. See, mis juhtus, oli minu jaoks nagu müstika, nagu oleks keegi tableti sisse andnud ja lihtsalt mured ära võtnud.

Miks ikkagi läksite leeri? Mis seda ajendas tegema, sest palvetada võib ju ka niisama kodus?

Võib küll. Seda ma nägin näiteks oma vanaema pealt. Tema ei tahtnud mingil põhjusel kirikusse minna. Kuid tean, et ta uskus ja palvetas.

Üks põhjus, miks läksin, on võibolla see, et sakraalsed hooned on mulle alati väga suurt muljet avaldanud. Võibolla ka tänu minu ajaloolase hariduse taustale. Selline hoone on alati minu jaoks olnud huvitav ja põnev. Tundsin seal alati ennast väga hästi.

Teine põhjus oli vormistamise küsimus. Võin ka niisama kirikus käia ja olla, aga millegipärast oli mulle tähtis, et ma vormistan selle suhte. See tuleb võibolla minu isikuomadusest, aga

mulle meeldib, kui asjad on korrektselt vormistatud. Siis on asi selge ja lõpule viidud. Minu enda jaoks on selge. See on kõige tähtsam, sest ega mul kellegi teise jaoks midagi tõestada ei ole.

Mis seal salata, üks põhjus oli ka see, et mingil hetkel hakkasin surma peale mõtlema. Ei teagi miks, aga mõtlesin, et minu jaoks on väga oluline, et oleksin kristlikult maetud. Olen käinud nii ilmalikel kui ka kiriklikel matustel. Minu vanaema maeti kiriklikult. Matustel olen mõelnud, et mina tahaksin kindlasti kiriklikku matust. Neil on väga suur vahe sees.

Matus tuletab meelde, et oleme lühikest aega siin ilmas ja kõigil tuleb hetk, kus oleme ise peaosatäitja rollis. Ilmalik matus ei anna mingit lisaväärtust neile, kes on tulnud leinama. Ta ei paku lohutust ega inspiratsiooni oma elus muutuste tegemiseks või kasvõi oma elu üle mõtlemiseks. Mis see elu on ja mis sa korda saadad? Põhimõtteliselt on see loeng inimeselt ja natuke lohutust omastele. Lohutus ka tihti pinnapealne ja kohati silmakirjalik, olenevalt muidugi konkreetsest matjast väga palju.

Väga puudutas mind minu vanaema matus, keda mattis Joel Luhamets (Tartu Pauluse koguduse õpetaja). Ka need inimesed, kes olid väga skeptilised religioossuse suhtes, ateistlikud, ütlesid pärast, et kuulasid ja neil jäi kohati suu lahti, kui täpselt puudutas õpetaja oma jutus olulisi punkte. See oli mõtestatud tegevus.

Mis saab aga pärast surma edasi, selle kohta on tõlgendusi palju. Tänapäeval on New Age levinud. Ma isegi sellele väga pole mõelnud. Mis pärast tuleb, lõpuni keegi ei tea. Aga see, mis selle elu jooksul juhtub, mis meile antud, saame ise korda saata ja tunda, et see on õige. Seda saame küll muuta.

Nagu laulatusel. Inimesed on enda jaoks asjad läbi mõelnud ja julgevad kinnitada seda kaaslasele kui ka Jumala ees. Ei ole lihtsalt see, et on ilus valge kleit ja kõik vaatavad, kui kaunis laulatus on.

Kas saab ka rääkida kasust, mis kaasneb kiriku liikmeks olemisega?

Loomulikult. Ma saan osaleda kiriku sakramentides. Mul on võimalik oma laps ristida. Kui juhtub ime, võibolla ka laulatada. Kõige tähtsam on aga minu jaoks see matmine. See ongi kasu.

Võibolla ka see kasu, et astun kogudusse puhta südamega ja olen ka panustanud sinna. Ma ei käi seal ainult tarbimas, vaid ka panustan ise kirikusse. Seda saaks ka teha, kui ei ole koguduse liige, aga liikmena on see ikkagi teistmoodi.

Miks lasite ennast ristida?

See oli väga loomulik protsess. Sellest ei saa üle ega ümber. See on nagu A, ilma milleta ei saa tähestikus edasi minna.

Kuidas selle tähendust mõistate?

See tähendab minu jaoks seda, et olen oma peas ja südames asjad läbi mõelnud ja kinnitanud nii Jumalale kui ka teistele inimestele, et see nii on. Ja sellest ma ei tagane.

Kas ristimine midagi muutis?

Ausalt öeldes ei. Ilmselt jõudsin selle muutuseni kaks aastat tagasi. Selle ajaga võrreldes ei ole midagi muutunud. Kaks aastat ma võtsin hoogu, et ma kirikusse lähen ja selle ära teen.

Murrangu hetk oli siis, kui ma lahutasin ja pöördusin nii öelda. See oli minu jaoks murrang. Ristimine oli minu jaoks pigem nagu paberite vormistamine. Sellest on möödunud ka vähe aega (neli kuud). Tunnen, et tegin täiesti õige sammu, et kirikusse läksin.

Sellest, mis aga kahe aasta jooksul on juhtunud, on küll olnud palju kasu mulle. Arvan, et olen väga palju muutunud. Olen sellele saanud kinnitust ka väljastpoolt.

Ütlen ausalt, minu elu on läinud väga hästi. Olen tulnud sellistest olukordadest välja, kust teised on väljunud väga suurte haavade ja kaotustega. Olen väljunud tervena nii moraalselt kui ka majanduslikult.

Olen saanud usus eneseleidmist, tuge ka. Mingid kanalid on lahti läinud, mis varem olid umbes. Asjad, millest õieti aru ei saanud, ei julgenud tunnistada. Hirmusid on palju vähemaks jäänud. See on küll oluline. Hirmusid on olnud väga-väga palju.

Mõned üksikud on jäänud, aga paljud on ära läinud. Eks vahepeal ikka läheb midagi käest ära, aga arvan, et olen palju tasakaalukam. Väga palju julgem ja rahulikum. See on kõige olulisem. Sest ega me elus igasugustest asjadest, mis meile ette veeretatakse, ei pääse.

Oluline on reageerimine. Varem tihti reageerisin väga üle.

Üks hetk oli ka enne seda kahte aastat kriitiline. Arvasin, et ma sünnitamises küll eluga välja ei tule. Siis ma ka palvetasin, et asi laheneks hästi ja laheneski. See oli väga karm katsumus füüsiliselt ja emotsionaalselt.

Nii et rasketes olukordades olete ka varem palvetanud?

See soodumus mul on olnud. Huvitav jah, aga nii see on olnud. Arusaamine, et Jumal on, on mul kuklas olnud. Aga headel aegadel, kui kõik hästi on, läheb ju meelest see kuidagi ära.

Siis ei ole ju vaja mõelda sellistele asjadele, kui kõik on hea ja ilus. Mis sa siis ikka palvetad. Nii ma arvasin varem, nüüd ma muidugi nii enam ei arva. Siis läks meelest ära. Ju siis ei olnud õige aeg. Igaüks leiab omal ajal ja oma tee selleni.

Kas elu on muutunud pärast koguduse liikmeks saamist?

Käin kirikus ja palvetan. Mitte igal pühapäeval. Kui leeris käisin, käisin iga pühapäev. Mul on natuke see probleem, et kasvatan last üksinda. Mu neljaaastane ei taha seal hästi püsida. Muidu käiksin tihedamini.

Oleksin ka lapse ristinud koos endaga, aga kuna ristima oli välismaal, lükkus edasi. Teeme selle paari kuu pärast.

Sisetunne ütleb, et nii peab tegema. Suurt seletust ei ole. Tahan, et kasvaks nende väärtuste keskel. Et võtaks need väärtused omaks. Sinna, kas ta uskuma hakkab, ei saa mina praegu midagi teha. Ta on niivõrd väike. Arvan, et selline pealesurumine on väga vale. Selleni peab inimene ise jõudma.

Ristimise sakrament võiks sellepärast olla, et arvan, et ta oleks siis rohkem hoitud. Praegu, kus ta ise ei suuda otsuseid teha.

Ka enda suhtes tundsin, et usk kaitseb. Minu teine töö nõuab palju sõitmist. Kuni 300 km nädalavahetuseti. Olen väga kriitilistest liiklusolukordadest tulnud nende kahe aasta jooksul puhtalt välja. See on olnud ime.

Kas oli veel midagi, mis jäi leeris arusaamatuks?

Leerikursus oli nii huvitav, et olin sellest täiesti vaimustuses. Kui saaksin, läheksin sinna veel uuesti.

Teemad olid huvitavad ja kõnetasid. Tarmo Kulmar luges võrdlevat religiooni. Oleksin tahtnud sellest kõigest veel palju kuulda. Praegu kuulan Tõnu Lehtsaare religioonipsühholoogia loenguid. See kõik huvitab mind väga.

Mind on innustanud religiooni puhul ka see, kuidas läbi ajaloo on see muutunud ja millised erinevad vaated on. Mõnes mõttes on ka Luteri Kirik praegu kriisis. Liikmeskond väheneb, üldse õhtumaades. Kui palju kirik kõnetab ühiskonda?

Peetri koguduse õpetaja Ants Toominga kiituseks pean ütlema, et tema kõnetab ka neid, kes ei ole religioossed. Tean mõndagi, kes on saanud inspiratsiooni tema isikust. Ka mina tegelikult sain. Ta on väga karismaatiline ja värske vaatega paljudes küsimustes.

Kui käisin lapsena sõbranna koguduses, kus loeti palju Piiblit, ei saanud ma paljudest asjadest aru (7 päeva adventistide koguduses). Luteri kirik on paljudes küsimustes mitte niivõrd ettekirjutav. Tunnen, et minul kui isiksusel on ruumi rohkem kui seal.

7 päeva adventistide juures häiris mind väga, et nende vaade usule on selline, et tekitatakse tohutu süütunde. Pead elama süütundega, et oled nii patune ja iialgi ei küüni millegini. Olin siis muidugi ka teismeline, aga see mind väga häiris. Suure süütunde all elamine. See nii ei tohiks olla.

See pärsib kõike. Ma ei tunne selles kirikus, et oleksin milleski süüdi. See on aktsepteeritav, et olen patune, et mul on nõrkused. et vihastan. et olen inimene. Mitte, et peaksin kogu aeg ideaalne olema. Et mul kuklas kogu aeg tuksub, et olen nii patune ja pean rangelt järgima teatud asju.

See mulle üldse ei meeldi. Pigem see, et andustus on koguaeg käepärast. Seda ei tohi kuritarvitada, kuid keegi ei eelda, et oled ideaalne inimene. Olen mõistetud. Jumal aktsepteerib, et olen inimene ja mul on kerge pattu langeda. Oleme nõrgad ja ei küüni selleni. Kui püüad vähemalt, siis see on ka väga hea märk.

Toominga isiku mõju oli minu kirikusse minekule väga suur. Pauluse kirik on elukohale lähemal. Sugulased on selle kiriku kalmistul. Toominga isik on aga väga sümpaatne, tema vaated, ja nii läksin Peetri kirikusse.

Käisin seal ka eelmise õpetaja teenistusel, aga siis ei tekkinud mingit sidet. Õpetaja isik on väga oluline. Võibolla neile mitte, kes tulevad religioosest kodust, neile pole oluline.

Mulle oli inspiratsiooni vaja ja Ants Tooming oli mulle täiesti inspiraator. Kogu see leerikursus väga inspireeris. Paljudele asjadele pani vaatama teistmoodi. Kasvõi 10 käsku. Ei tohi abielu rikkuda. Väga lihtne minu jaoks. Tema tõi huvitavaid nüansse. mis see rikkumine on? Kui teisele nähvad või puhud asja suureks. See on ka rikkumine.

Paljud küsivad minult, mis juhtus? Miks ristlesid ennast? Kas hakkad abielluma? Olen pidanud selgitama. Palju on suhtumist, et usk on ahistav ja kitsas. „Kuidas suudad?“ küsitakse „Midagi on sinuga juhtunud.“

Olen öelnud, et ma tundsin, et see on minu tee ja kutsumus. Nii lihtne see ongi.

Kõrvaltvaataja võib tõlgendada kuidas iganes. Surmani on mul veel aega, pulmad on kahtlane. Ma ei teeks oma vanuses kunagi midagi sellepärast, et oleks vormitäide, kuigi laulatuse jaoks võibolla mõned nii teevad.

Mõned kuud möödunud, kas on midagi elus muutunud?

Usun küll et on muutunud. Pigem endas. Elu on ikka selline nagu ta on. Olen muutunud rahulikumaks ja tasakaalukamaks, leplikumaks. Oskan paremini pingete ja keeruliste olukordadega toime tulla.

Pigem usk on seda teinud. Kirikus käimine on ka vajalik, aga see ei ole kõige tähtsam.

Mida kristlaseks olemine teile tähendab?

See on ka sellist filosoofilisemat laadi. Minu igapäevast elu ei mõjuta. Pigem selline rahu sõlmimine iseenda ja ümbritsevaga ja usk, et olen hoitud ja kaitstud. Palve jõud on muidugi ka väga suur.

Oma senise kogemuse põhjal võin öelda, et pöördumisele on alati järgnenud mingi juhatus mingitest elusituatsioonidest välja.

Kas oli kindel veendumus kristliku kiriku kasuks?

Ei ole kaalumise all olnud isegi mõnda teist religiooni. Ei ole selle peale tulnud.

Pigem on olnud kaalumine kunagi luterluse või vabakoguduse vahel. Teismeeas. Siis jõudsin arusaamisele, sisetunne ütles, et vabakiriku käsitus ei ole õige. Luterlus on minu arvates õige. Sobivus pole tähtis.

Selle konkreetse vabakoguduse sõnumit tõlgendasin nii – mulle hakkas vastukarva, kuidas inimestes prooviti tekitada süütunnet. See mulle ei meeldinud. Luterluse juures seda pole. Inimest aktsepteeritakse oma vigade ja pattudega. Ei pea ennast kogu aeg süüdi ega puudulikuna tundma.

Millised suhted koguduses?

Ei ole väga aktiivne koguduse liige. Ei ole suvel ka väga aktiivne kirikuskäija olnud. Töökoormus on väga suur ja ei olnud võimalik. Nüüd väiksem, olen paremini saanud kirikus käia.

Kogudus on minu jaoks anonüümseks jäänud, ei tunne kedagi. Nägupidi tean, aga ei suhtle. Õpetajaga oleme teretuttavad ja tema on mulle väga sümpaatne, tema käsitus ja vaade elule.

See sai ka üheks lõplikuks teguriks, et otsustasin selle koguduse kasuks. Tänu õpetajale ja koolijuhile, kes osaleb ka lasteaiaüritustel, oleme natuke tihedamini suhelnud.

Kas olete sammuga rahul ja sellega, et laps selles lasteaias?

Jah, olen täiesti rahul. Oli väga õige samm.

Tuleviku osas mida mõtlete?

Väga sügavalt sellele mõelnud ei ole. Kui oleks mingisugune väljund, kuidas töö ja lapse kasvatamise kõrvalt aktiivsemalt osaleda koguduses, oleksin küll nõus tegema tööd. Olen osalenud vabatahtlikuna laste heategevuslaadal aktiivse lapsevanemana.

Võiksin olla kasulik. Minu puhul natuke keeruline, kuna kasvatan üksi last ja laps väike, siis tema kõrvalt palju aega ei jää. Pean suutma tagama ka majandusliku heaolu endal ja lapsele, võtab palju ressursi. Aja ja energia ressursi on praegu natuke vähe. See aga muutub.

Tulevikus võiks olla minu osa suurem.

Suhted koguduse liikmetega, millised?

Võiksid olla lähedasemad. Olen selle peale mõelnud. Eestlased ei ole oma loomu poolest väga avatud, võõrastega suhtlejad ja ei näita aktiivsust üles. Võibolla, kui võetakse uusi liikmeid kogudusse, ja mõned jäävad teenistusele käima, pole ainult ilusa laulatuse pärast, ainult korraks jooksevad läbi... siis võibolla tutvustada neid omavahel paremini.

Ise eestlasena omaselt ei lähe kuulutama, et nüüd ma siin olen ja mis ma teen ja mida ma saaksin teha. Kokkuviiv toiming võiks olla. Kuigi kiriku juures toimuvad ka talgud, võibolla nende käigus oleks hea tutvuda. Kuna pole saanud osa võtta...

Ei tea, kuidas see võiks olla.

Siit lähtuvalt, kas on mingit kriitikat või tähelepanekuid, mida võiks paremini teha?

Võibolla kui mingisugust kriitikat esitada, siis see, et kogudus ei ole enam üksteisega lähedane ega kaasatud. See on kogu ühiskonna probleem. Eelmise saj algul oli kogudus kogukond, kes üksteist tundsid, sotsiaalne kogum.

Tänapäeval käime nagu teenust saamas kirikus. Ei ole kaasatud. Võibolla vabakogudustes, mis on väiksemad, on suhted isiklikumad või soojemad.

Arusaadavalt, Peetri koguduses on üle 1000 hinge kirjas. Kui aga ikkagi inimesi paremini tutvustada. Meie ühiskonna probleem on ka suuresti üksinduse probleem. Kõik omaette ja üksinda, ei taha kedagi tülitada. Eakate puhul on see eriti terav. Võibolla võiks inimeste vahelisi suhteid soojendada. Kuna eestlastele pole omane ennast peale suruda ja tutvustada, siis initsiatiiv võiks tulla kiriku juhtkonna poolt.

Praegu võib tunduda, et kõik on väga anonüümne.

Peetri kirikus kord nädalas loetakse Eesti Kirikut.

Ja naisring käib. Need on kõik tööaegadel. Töönimestel pole võimalik osa võtta. Pensionieani on väga palju aega... Võiks noorematele ka pärast tööd midagi olla.

Veel olen mõelnud, et leerikursus on väga lühike ja tõtlik. Võiks olla leerikursus edasijõudnutele, keda see huvitab. Nägin seal väga suurt uudishimu ja huvi. Relig psühholoogiat või ajalugu saab õppida ainult ülikoolis. Paljud suudavad v tahavad sinna õppima minna. Isegi kursusi pole, ainult üksikuid loenguid.

Selline asi võiks olla, pärast arutlusring, see oleks väga hariv ka. Samas täidaks ka sotsiaalset rolli. Aga see peaks olema pärast tööd.

Piibliring?

Minu teada ei ole. Mõningatele, kellel pole relig haridust, tundub liiga ehmatav. Võiks olla laiemabaasilisem. Leerikursus oli täiesti viis pluss. Ei tea, kuidas Ants Tooming suutis nii

hästi esitada. Hariv, huvitav. Väga värskete vaatenurkadega. Väga palju küsimusi tekitav heas mõttes.

Hea meelega käiksin veel kord ühe kursuse kuulamas.

Piibli käsitlest oli seal vähe. Vabakoguduses keskenduti väga Piibli tekstidele. Need on rasked. Seda kartsin leerikursuse puhul. Olen vana inimene juba, mis ma enam õpin ja kohutavalt igav äkki.

Läks vastupidi. Oluline on terviksõnumi mõtestamine. Tänapäeva inimene ei viitsi süveneda, tahab valmispaketti saada. Oli väga huvitav ja kaasaegsete vaadetega. Seostus ühiskonnas toimuvaga.

Kas kristlusega seonduv oli arusaadav või jäi küsimusi rippuma?

Eks ikka jäi. Konkreetselt ei oska tuua, aasta tagasi juba. Sellepärast tõingi jätkukursuse mõtte.

Samas suutis õpetaja 10 käsu osas tuua tahkeid, millele mina polnud küll mõelnud. Avas laiemalt ja tänapäevasemas mõttes. See oli väga hea.

Näiteks ära riku abielu. Seda võib käsitleda ja ongi seni tehtud, et abikaasad peavad olema truud. Võib võtta laiemas plaanis, kui solvad või närid teise kallal, ka rikud ju tegelikult abielu. Ära riku oma suhet mitte mingil moel. Sedapidi ma ei olnud varem mõelnud.

Kahtlusi-vastuväiteid?

Ikka tekitas raskusi arusaamine. Tänapäeva maailm on väga palju erinev sellest, mis Piibel sisaldab. Kasvõi seesama – et piiblitekstid kirja pandud üle 2000 a tagasi. Kas on otse ülevõetav või tõlgendamise küsimus?

Vikerraadios käsitleti seda, et kui laps vanemat armastab, annab vitsa, see Piiblis. Tänapäeva maailmas vägivald taunitav. Üks proua esitas omi vaatenurki. Kõike ei kuulnud, aga teema oli intrigeeriv. Samuti abielukäsitlus. On polügaamia Piiblis. Kuidas tänapäeval? Vanasti võis rikkuda mees, mitte naine. Need on intrigeerivad teemad.

Kuidas tuleviku osas mõtlete?

Seda on väga raske ette planeerida. Nagu kogudusega liitumine. Mõnes mõttes oli samm juhuste rada....

Ei tea. Võibolla Kõigekõrgemal on minu jaoks mingid plaanid. Mis mina teha saan, on püsida avatud, uudishimulik ja haarata kinni märkidest, mis mulle saadetakse.

Kõik ei ole juhitav ja planeeritav. Ju saadetakse mingi sõnum või olukord. Kui see vajalik on, et asi võtab süvenenumad mõtted. Olen avatud ja ootan, mis on pakkuda mulle.

Soovite midagi lisada?

Lapse ristimine on täitsa plaanis. Ristivanemat aga ei olegi tänapäeval nii lihtne leida, kes oleks ristitud ja leeritatud. Mu hea sõbranna on nõusoleku andnud, aga tema probleem, et elab pool aastat Kanadas. Ilmselt jääb järgmisesse aastasse. Siis on laps ka suurem. Ta on väga püsimate kuju. Võibolla natuke küpsem. Praegu mürsiku iga. Kindlasti plaanis.

Naine (63):

Miks otsustasite lasta end ristida ja tulla leeri?

Küllalt spontaanselt tuli. Nooremas eas ja lapsena oli hirm kiriku ees: matused ja õpetajad hirmutasid. Emaga käisime haudasid sättimas. Meeldiv inimene kirikuõpetaja ei olnud. Vanemad mehed olid nad. Alati olin matusele võetud. Sidet ei ole olnud.

Sündisin 1952. aastal, pere oli küüditatud. Olin viimane kuues laps. Teised olid ristitud. Kuna minu elutingimused olid teised. Eestisse tulles 5-aastane. Sel ajal kirikus ei käidud. Pidi vältima kirikut, sest olime väljasaadetud. Ei olnud kirikus käimist.

Üks minu lapsepõlvesõbranna on sügavalt usklik inimene, perearst. Mulle ei ole survet avaldanud. Ütlesin, et mida sina arvad, kui laseks ristida. „Väga õige arvamine,“ vastas. Tema pooldab seda. Endal tuli mõte. Tervisehäired on praegu ka. Mõtlesin, et tahaksin vähemalt ristiinimesena elu lõpetada. Ütles, et peab olema ristitud. „Võid seda ju teha, ei ole ju hilja.“

Tundub, et ta on korralik inimene. Käib iga nädalavahetus kirikus. Võrumaal Pindi kirikus. Kui seod kirikuga, pole ükski ja pole igav, rääkis ta. Mul pole igav kunagi olnud. Olen nii aktiivne. Tema tore, aga jäänud üksinda. Pühendanud kirikule. Kas see on kõige parem?

Võibolla kunagi, kui üksindus minu elus, mõtlen asjadele rohkem. Mõtlesin, et kõik vaja elus läbi proovida ja näha. Sügavalt usklik veel ei ole. Võibolla veel kujuneb. Hakkan ka kirikus käima.

Mulle meeldib, et kristlik kirik ei ole peale surutud. Üks minu õdedest ühines Jehoova Tunnistajatega. Astusin vahele ja pahandasin. Soovitasin enam mitte tulla. Näete, nüüd pöördun ise. Jehoova Tunnistajad ei ole vastuvõetav. Õde ei ole enam nendega. Vahel ta võtab raamatu kätte. Nad ei käi enam tema korteris. Tal oli vahepeal tervis halb. „Kui oli abi vaja, kus te siis olite?“ küsisin neilt.

Ei oska öelda, et olen väga usklik. Võibolla saab elu parem, kui olen ristitud. Arvasin, et see on lihtsam, aga tuleb 1,5 kuud leerikoolis käia. Abikaasa ka ristitud.

Kui kord nii on. Sellest pole midagi. Väga huvitavad asjad. Midagi pole üleliia.

Tervisehädad? Eks olen ristiinimene, kui pean ära minema. Hooldan praegu vanainimest. Pole surma ees hirmu. Mõned kardavad hirmsasti. See on loomulik, peab valmis olema. Kõik oleme surelikud. Midagi erakorralist selles pole.

Öeldakse, et miks peaksin paganana ilmast ära minema. Olen kristlane.

Pereelu on mulle aga olulisem. Leerikoolis öeldakse, et vaja käia kirikus. Minul käivad lapselapsed iga pühapäev, on pannkoogihommik. Kuidas mina ütlen, et jäävad ära. Pere on eelkõige. Nii sügavalt usklik ma ei ole. Urin, ja aega võttis, et kindlalt olen pööranud usku. Pereelu ja muu tuleb ka elada. Ei saa öelda, et lähen kirikusse.

Mis on muutunud pärast ristimist ja kogudusega liitumist?

Minule piirdus see kevadise käimise – ristimise ja leeriga. Ma ei ole sügavalt usklik ja ei pea sellest kellelegi aru andma. Lihtsalt käisin ära ja sellega piirdub.

Ma ei olegi isegi kirikusse saanud.

Vaatame veel kevadesse, mis olid põhjused?

Õed-vennad, abikaasa ka ristitud. Mõtlesin, et asi piirdub ainult ristimisega, aga tuli välja, et leer ka. Erilist mõtet ei olnud. Mõtlesin, et võiks olla sedavõrd kristlane, et ristitud olla. Ja ongi kõik.

Sõbranna osa?

Temaga on jäänud suhted tagasihoidlikumaks. Sellel ajal kui leeris käisin, ütlesin talle, et lähen ainult ristimisele. Tema ehmatas nii ära, oled segaseks läinud, kindlasti pead minema leeriohustusele. Sõbranna oli nii pettunud, miks üldse läksid sinna.

Mina küsisin: „Miks pean?“ Ütlesin, et mulle ei ole seda leeri tarvis. Noortel vaja, kes tahavad laulatada. Pole ettekujutust mul väga nendest asjadest. Peres teistel ka ei ole...

Kui läksin aga ristimisele, tundsin, et muidugi pean. Ei räägigi sõbrannaga üldse enam sellel teemal. Tema on hästi kirikuinimene, üksik inimene, elab rohkem kiriku elu.

Teised pereliikmed luteri kirikus?

Ikka luteri. Õde käis vahepeal jehoova tunnistajatega, käisid hirmsasti ukse taha. Jäi asi pooleli õel nendega. Meil ei ole väga kirikuinimesi.

Miks luteri valisite?

Mõtlesin just Pauluse kiriku peale. Sümpaatsed on Luhametsad mõlemad. Õpetaja pärast kah valisin selle kiriku.

Läksin ikka leeriõnnistusele. Sain aru, et ei sobigi minemata jätta.

Kuidas elu edasi läks?

Ma olen küllaltki tegus inimene. Ausalt öeldes ei jää aega, pühapäev ei sobi. Lapselapsed tulevad linnast, tegelen nendega. Ausalt öeldes, enne tahan käia mõnikord teatris. Omamoodi ettevõtmine on kirikusse minek. Kui oleksin väga üksik... praegu ei ole vajadust ega võimalust. Ei välista, et sinna ei lähe. Ei leia suurt kohtustust, et kindlasti pean minema.

Tutvusi pole tekkinud?

Ei tellinud ühtegi pilti isegi. Mingeid suhteid mul kellegagi ei ole.

Mida see kristlaseks olemine tähendab?

Kas peab midagi erilist tähendama? Ma ei tea, kas mul midagi viga on, et nii ütlen. Leian, et olen sama inimene, lihtsalt käisin selle tee ära.

Muutunud?

Ei leia, et olen keegi teine. Vend käis ka täiskasvanuna Võrumaal Pindi kirikus, kus sõbrannagi käib, kus vanemad olid ristitud-laulatatud.

Vend lasi ka ennast ristida. Oli õpetajaga kahekesi. Siis tuln selle peale, et ma võiksin ju ka...

Mõned inimesed mõtlevad lahkumise, kristliku matuse peale?

Mul ei olnud see. Praegu mõtlen, et ei tee lastele kohustust, et matus peaks olema kiriklik, kristlik. Aga võibolla see mõte mul veel tuleb, ei tea...

Kirikuraha ma kindlasti iga aasta maksan. Äkki lähen ka millalgi kirikusse. Kui oleks niimoodi üksik inimene, nagu sõbranna... sõbranna sai pahaseks ja ütles, et ega keegi ei keela sul ka üksik olla. No see on natuke rumal vastamine.

Praegu mul erilist vajadust ei tunne, et pean minema. Aga ega selles midagi paha ka ei ole, et ma seal käisin.

Leerikool oli pikk, kas kristlik õpetus oli arusaadav, vastuvõetav või keeruline?

Piibel on küll keeruline. Praegu ma teda eriti ei loe. Osaliselt oli ajalugu huvitav. Praegu olen lugenud ka mõnda ajaloolist raamatut.

Ainult üks kord puudusin. Käisin korralikult. Ei olnud midagi selle vastu, oli vastuvõetav. Kui ikka endale sellise kohustuse võtsin, püüdsin käia.

Kas midagi lisada?

Ei kahetse seda.. mis seal kahetseda, ei ole ju ei tea mis eriline. Võib ju olla kristlane, miks mitte...

Võibolla see natuke mõjutas, et vahepeal oli tervis paha... ei tea, ega mul tervis pole praegu ka hea. Võibolla kui elaks linnas ja oleks üksik... Praegu elan peres ja pean mõtlema teistele. Ma pole isegi lastele öelnud, et ma käisin seal. Õde, vend ja abikaasa tõid lilli. Lapsed võibolla mõtlevad, kas emaga on kõik korras. Võibolla millalgi räägin.

Usukauged?

Jah, kus nemadki rohkem kui vanemad.

Teie vanematekodus oli see võõras teema?

Mitte päris võõras. Kirikus ei käinud, emaga käisin surnuaias. Eks ikka olen kirikus ka käinud. Ei, ei...

Vahel siis võite minna?

Võibolla juhtub, et pöördun rohkem sinnapoole. Mu elu on teistmoodi. Olen oma elu elanud teistmoodi. Käisin selle asja ära, ei mõjuta mind eriliselt midagi.

Pean mõtlema, kuidas ma hakkama saan. Mina mõtlen, et Jumal mulle ikka päris leiba lauale ei pane. Võib ju palvetada ja kõik... olen oma elu sisestanud nii, et igasugused muud toimetused ja vastutus...

Luhamets ütles ka, et tegeleme paljude asjadega, aga kas on neid üldse vaja. Rohkem pöörduge Jumala poole ja palvetage. Leian, et mina pean teistmoodi elama.

Jumala poole palvetan küll. Varem oli nii, et valisin taevas ühe tähekese, kellele oma asjad rääkisin. Mulle meeldib seda teha omaette. Mitte kirikus, kellegi kõrval seda teha. See on väga isiklik.

Lastelastele ikka ka õpetan, et söögi eest tänu Jumalale käib iga söögi järgi. See ei ole vist ülearune.

Kas midagi on kirikus-koguduses jäänud silma, mis võiks olla teisiti?

Ei oska öelda. Aga samas mõtlen Piibli ja selle kohta, ei ole nagu meie eesti rahva jaoks. See on kuskil kaugel... meie põhjamaa jaoks pole. Mõned asjad Piiblis pole nagu meile. See on üleüldse mulle raske lugeda ja aru saada.

Tundub võõrana. Ei ole nagu minu jaoks. Muidugi on kõik väga ammu kirja pandud.

Praegu mõtlen võibolla tõesti konkreetse Jumala peale. Enne rääkisin taevatähele. Mõnikord palun konkreetselt ka. Ikka.

Naine (50):

Miks lasete end ristida ja liitute kirikuga?

See mõte jooksnud pikalt. Ajendiks oma täiskasvanud lapsed, kes käisid leeris ja laulatasid. Tundus, et olen ennast tahaplaanile jätnud selles suhtes.

Vanaema oli väga kirikuinimene. Minu vanemat venda võttis kirikusse alati kaasa, mina olin noorim laps. Olen takkajärgi näinud ilusaid leeripilte temast, isast ja tädist. See tundus midagi erilist. Kahju, et mind ei võetud kunagi kirikusse kaasa.

Kokkupuuteid sellepärast on olnud: jõulud, jaaniaeg. vanaema surmaaastapäevad. Olen käinud küll.

See kasvab välja põlvest põlve. minu emapoolsed ei olnud kirikuinimesed. Vanaema ütles aga, et üks hingamise päev peab olema. Valge lina oli tal laua peal, tööd ei teinud. Rahulik päev oli.

Isavanematel pühapäev jutuajamise päev. Istusime väljas. Igaüks rääkis oma muljetest. Oli laud välja kaetud.

Kooli, Peda ajast mäletan, oli lainetus, sõbrannad kutsusid kirikusse. Ei olnud veel valmis selleks. Inimesed läksid vooluga kaasa, aga ise ei järginud.

Minu jaoks on sõnumid väga olulised. See ei ole nagu suvepäevad, et lihtsalt lähed ja lõbutsed.

Kui oleks mind lapsena ristitud, oleks teistmoodi läinud, oleks rohkem uurinud ja lugenud.

Aga ei kahetse midagi. Ei ole vahet. Inimene tunneb, et on õige aeg sellele teele asuda. See on otsus. Räägid endaga läbi ja teed otsuse ja lähed.

Tütre laulatus oli imeilus ja privaatne.

Kui maastmadalast kasvad selles vaimus, lähed kaasa sellega vaikselt.

Mina aga olen ise selleni jõudnud. Mitte nii, et mõttesähvatus. Enne ka tööd teinud. Siis pole oluline, millal lähed - oled valmis nüüd.

See muutub mu elustiiliks.

Inimesel omad kaitseinglid. Igaühel omad oma uskumus, oma jumal. Olen ristimiseks valmis.

Arvan, et see ei too midagi drastilist kaasa. Huvitav on pühapäeviti kuulata päevasõnumeid. Ennast sellel alal harida. Kaasa ei too midagi. Oma loomust ei muuda, kuid saad kohandada ennast.

Kui korraks meenutaks veel lühidalt neid põhjuseid, mis viisid ristimise ja kogudusega liitumiseni.

Ei oska seletadagi, mis see siis nüüd oli. Eluteed põimusid ja jooksid niimoodi kokku. Lapsed, lapselapsed... Tütar laulatas ja poeg on ka Pauluse koguduses.

Elasin kogu aeg seni laste nimel. Enda sisse on nüüd rohkem aega vaadata. Mu enda kõrval on ka kristlik inimene. Kuidagi tundsin, et peaksin ka sinna kuuluma.

Keegi mind ei mõjutanud. See oli ikkagi mu enda valik. Mu vaated, enda jõudmine selleni. Uurisime sugupuud, kuidagi see jõudis selleni. Mind teised ei mõjutanud. See oli minu enda otsus. Nad (lapsed) isegi ei teadnud, et lähen. Pärast ütlesin neile.

Mida tundsate, kas tõmmet?

Ei ütleks, et tõmmet. Mulle meeldivad vestlused raadios. See on minu aeg olemiseks ja kuulamiseks. Kuulan Vikerraadiost pool seitse, kui on päeva jumalasõna. Need on nii huvitavad. Inimesed ka väga huvitavad, kes räägivad. Inimeses ei kao ju see huumor ära. Tal on omad väärtused.

Täiesti minu enda jõudmine selleni.

Tundnud elu jooksul siis huvi?

Tegelikult kogu aeg. Hästi palju igasugu kirjandust olen lugenud. Vanaema, tädi vestlused. Pidasid pühapäeva. See oli väga huvitav.

Kas räägiti usuasjadest, Jumalast?

Otse ei räägitud. Räägiti elust, väärtustest. Mida on sünnis teha, mida ei sobi. Miks on laual valge lina. Kõiki neid asju, mida on ka tegelikult koolis räägitud.

Mis hiljem huvitas, kui lugesite?

Võibolla ei olnud kindlat pidepunkti. Võibolla oli otsing. Isapoolsed vanemad olid ristitud ja leeritatud. Ema poolt oli tädi leeris käinud. Vanasti oli leer väga loomulik osa elust.

Väikestes külates kus olid väikesed maakoolid. Kõik lapsed käisid leeris. Tohutult ilusad pildid sellest.

Seega loomulik, et kristlik kirik ja luterlik. Ei olnud kahtlust selles osas?

Ei olnud. Nagu ei osanudki muud tahta. Kuigi arvan, et oleks võinud enne selle sammu teha.

Inimesel on ju kogu aeg midagi õppida. Tegelikult on see tore.

Mis on nüüd muutunud? Mida kristlaseks olemine tähendab?

Ega see ei tähenda muutust. Lihtsalt oma mõtteviisi korrigeerid. Ikka vaatad oma väärtusi üle. Need väärtused, mis olid 20aastaselt, on ammu unustatud. Võibolla kaks jäänud, põhiline väärtus inimene ja ise oled kõige väärtuslikum. Ikka aga hindad ümber neid väärtusi.

See muutus ei pruugugi olla teistele nähtav. Ei ole, et suruksin teistele midagi peale ja mulle ei meeldigi peale surumine.

Kuidas lähedased reageerisid?

Tütar ütles, et oleksid võinud öelda, oleksime võibolla ka jõudnud Tallinnast kohale leeripäevaks.

Nüüd on vastupidi. Kui oleme Tallinnas, nemad tahavad pühapäeval kirikus käia. Ütlen, et mina tahaks ka, aga mulle on nagu karistus, olen pidanud lastelastega jääma. Nad tahavad oma aega jälle.

Väga korrapäraselt ei ole kirikus käinud. Suvel olen käinud erinevates kohtades.

Vahel siis jõuate kirikusse?

Praegu küll. Suvel olen maakodus, kes mind siis Tartusse toob. Kui linnas olen, siis saan minna.

Kas kogudus lähedane, olete inimestega tuttavaks saanud? Kuidas need kuud möödunud?

Suvel käisin vähe, olin maal. Jõudsin mõnele kontserdile.

Pole otsinud, aga juhuslikult näinud inimest, kellega olime kunagi kooliõed. Tema tuli ise mulle ligi. „Tunnen sind hääle järgi ära, näo järgi poleks tundnud,“ ütles ta.

Üks lapsevanem on tuttav, kes laulab kirikukooris, ja kes on mind alati kontserdile kutsunud.

Ega sõpruskonda sellises eas väga muuta ei saa. Kui see tuleb, siis tuleb. Lapsepõlvest tulevad nad, õppimise ajast.

Kas olete ka kirikuõpetajaga pärast leeri suhelnud?

Ei ole, kuigi mulle väga meeldib see kirikuõpetaja. Võrumaalt pärit ja mina ka, täpsemalt Põlvamaalt.

Olete viis kuud koguduse liige olnud. Mis selle juures tähtis?

Arvan, et sinna kuuluvus. Et usun Kõigevägevamasse. Loed oma palvused õhtul ja hommikul. Tegeled nagu iseendaga ka. Vajadus iseendaga tegeleda. Nädala sees käid tööl ja siis on rohkem aega iseenda jaoks. Nädala lõpus on lapselapsed. Muidugi nemad peavad ka olema. Mina vajan neid ja nemad vajavad mind, kuni nad on nii väikesed. Tahan jagada oma elu nendega.

Mis on andnud?

Sisemise rahu.

Kas enne rahutust?

Ei oskagi öelda. Oli mis oli, eks ikka oli seda. Nüüd olen väga kindel.

Inimesed ikka otsivad mingit elu pidepunkti. See ei pruugi olla, et kellestki sõltud. Tunned, et saad kelleltki jõudu. Kuulad ära jutluse, mõtled... Need jutud on väga huvitavad. Usud sellesse. Usk ongi inimese kahe kõrva vahel. Rohkem polegi kui 25 sentimeetrit.

Kas kristlikus õpetuses on olnud kõik kergesti arusaadav või mingid aspektid tekitanud kahtlusi, on keerulised?

Mitte kahtlusi, aga minu jaoks Piibli lugemine kerge ei ole. Mitu korda pead lugema.

Teistmoodi sõnastus, lausestus. Mõte võib olla lihtne, aga lausestus keerulisem. Päevavalgel saan paremini lugeda. Silmade pärast õhtul raskem.

Raskeks teeb enda mõtlemine, midagi rohkem keerulist ei ole. Teinekord midagi loen, saan kohe aru. Teinekord loen ja mõtlen siis, mida ma lugesin? Uitmõtted on ka peas.

Ega midagi ei ole, loomulik inimese elu. Kui ise oled positiivne ja heasoovlik, pole tumedaid, mõtteid, pole ka midagi keerulist.

Kas olete teistes kirikutes käinud?

Vennanaine on õigeusu kirikus. Oleme Ukrainas käinud temaga.

Oskate võrrelda?

Jumalateenistused on hästi pikad. Käisime Obinitsas paasapäeval. Elukaaslase sugulased on sinna maetud. Teistmoodi... Lapselapsed olid kaasas, 6 ja 4aastane. Nemad jäid niimoodi

vaatama. Kui ilus on, täitsa kuningas kohe! Ei hakanud väiteid ümber lükkama. Nii vaikselt kuulasid.

Pisike ruum, küünlaid põletasid. Imestasin, et lapsed nii vaikselt pikalt kuulasid. 2,5 tundi.

Luteri kirikus väga lihtsad jutlused. Seal (õigeusu kirikus) on palju aga kummardamist, laulmist. See on ikkagi hoopis teistmoodi.

Luteri kirikus ma saan aru. Õigeusust ei saa väga hästi aru. Kord räägivad ühes, siis teises keeles. Koor koguaeg laulab. Kummardavad.

Mulle sobib luteri.

Kas nüüd palvetate ka kodus?

Mitte aegajalt, vaid iga päev. Kui lähen magama, siis ikka oma ema eest. Ta on nii vana. Oma lähedaste inimeste eest palvetan. See rituaal on jäänud sellest ajast, kui tulin kirikusse. Meie Isa Palve on jäänud. Seda võin unes ka lugeda. Minu sisemine rituaal.

Ega teised seda ei märka, mis muutunud. Ise tean. Kõik asjad on head, mis on juhtunud. Ei kahetse seda sammu. See oleks lubamatu.

Kuidas edasi? Areneda?

Arvan, et see tuleb loomulikult. Midagi punnitama küll ei hakka. Pühapäeviti ma ei tööta. Katsume vaikselt olla. Pühapäeva pidada. Tahan midagi lugeda... Midagi vaikset teen, parandustöö, mitte tugev töö.

Kas koguduses, kirikus võiks midagi teisiti teha. Probleemid silma jäänud?

Olen nii vähe olnud, et ma ei näe. Seda näeb see, kes on kaua koguduses olnud.

Ei ole midagi häirinud. Ega kõiki asju ei saa ümber teha. Teatud asjad peavad jääma. See kogudus on väga aktiivne. On mõeldud noorele, lastele, on kunsti, piiblitunnid....

Mulle tundub, kui vaatan nädalakava, väga aktiivne...Kui ei meeldi, teed ise midagi.

Mind isiklikult ei häiri midagi.

Kas midagi lisada?

Kõik inimesed ei ole ühtemoodi. Kristlik võib olla ka teistmoodi inimene. Enda jaoks elu pidepunkt. Mina ei leia, et kristlik inimene peaks millestki ilma jääma või midagi teistmoodi tegema. Kristlik inimene ongi korralik inimene.

Ka tavalised võivad korralikud olla. Kui ei soovi seda pidepunkti. Mina soovisin ja nii ongi.

Miks ma pean eristuma. Ei ütle nende kohta ka midagi halba. Igaüks teeb ju ise valikud. Mulle piisab, kui olen kodus, tean, kuidas olen oma mõtete ja palvetega. Teine tahab küünla panna oma kuju või pildi juurde. Sellised rituaalid. Mina olen kodus. Ja olen tänulik, kui saan, siis lähen kirikusse. Kui ei saa, siis leian teise lahenduse. Olen ka mujal kirikus käinud.

Igal pool on erinevad jutud. Hea tunne, et saad ära käia. Oma kvaliteetaeg. Minu aeg. Selles koguduses või kohas ja kuulata.

Pauluse koguduses on eriti huvitav. Õpetajad on erinevad. Kui midagi on Eestis juhtunud, kogudus elab sellele väga kaasa. Palvetamised jne. Ei ole, et kogudus oleks nagu riik riigis.

Läheb korda, mis ühiskonnas toimub. Kes annab mulle õiguse, et teise üle kohut mõistan? Samas hea, et saan palvetada inimese eest. Tunduvalt parem tunne.

Kerge on hukka mõista, aga raske on mõista. Olen seda oma tudengitele ka öelnud. Kerge on käega lüüa, ei oska ja ei taha. Raske on mõista.

Hingedepäev tuleb. Tegime hauad korda ja panime kõigile küünlad.

Naine (22):

Miks otsustasite end lasta ristida ja liituda kogudusega?

Lihtsalt tundsin, et tahaksin enda maailma avardada. Tundus õige suund, kuhu minna. Pluss üks sõbranna palus ristiemaks, see andis viimase tõuke. Mõtlesin, et lähen vaatan.

Pole varem väga mõelnud. Kui hakkab ristiemaks, pole nii, et näen last kord aastas. Pean hakkama tema ellu kuuluma. Näen enda osa.

Kui Kursi kirikus pastor muutus... Enne keegi ei uskunud, kui aga Kristjan tuli, tekkis huvi ja käisin jõulude ajal ja mingil ajal veel. Ma leian, et ei saa uskuda millessegi, millesse ei usu asja esindaja.

Käitumiselt eelmine pastor polnud vastuvõetav. Kui külapealt asjad kadusid või söödi inimesed kodust välja, sest taheti nende maja.

Nüüd tekkis mul usu vastu huvi. Kodus ei ole keegi usklik. Tahan näha erinevaid seisukohti ja tõekspidamisi jne. Laulatuse peale ei ole veel mõelnud.

Mõtlen, et minu jaoks tähtis, et koguduses palju inimesi. Tänu sellele rohkem tutvusi. On inimesi, kes saavad sind aidata ja keda sina saad aidata. Meil on sarnased eesmärgid ja vaated.

Kuidas suhtuvad lähedased?

Lähedased naeravad mu üle. Irooniliselt. Mina ütlen, et igal ühel on õigus teha, mida tahab. Nende jaoks on see lihtsalt ebaoluline ja ebavajalik.

Koht, kus mina olen kasvanud, on usk pigem narrimise teema, tabu. Naerdakse välja.

Mind see ei häiri. Nemad ei tea, miks seda teen, mis saan sellest. Mina ei sunni neid kirikus käima. Seetõttu ei saa nemad öelda, mida mina teen.

Miks nõustusite sõbranna lapsele ristiemaks hakkama?

Täpselt ei teagi, miks nõustusin, sest ega ma sõbrannaga ka pidevalt ei kohtu. Tema elab Lõuna-Eestis, mina Kesk-Eestis.

Kas on varem kiriku, usuga kokkupuudet?

Algklassides andis üks tädi mingid lehed, mida sai täita. Pakkus, kas ei tahaks tegeleda, õppida. Umbes 10 a tagasi.

Peres ei ole kokkupuudet. Meil ei olegi räägitud sellistest asjadest. Teadnud kas tänu telekale, et selline asi olemas. Ise ei teadnud midagi.

Kas nüüd sisimas huvi olemas?

Ikka oli, muidu ei oleks niisama läinud. Mingi põhjus on ikka. Mingi huvi oli. Tahtsin teada, mis see endast kujutab. Äkki teeb mulle head?

Kuidas siis oli, kas muutus midagi?

Igapäevaselt ei panegi seda väga tähele. Sageli olen pühapäev, või on lapsega midagi, ei jõua sageli kirikusse. Olen üritanud ikka käia.

Igapäevaselt ei ole, kui pole olnud 22-23 aastat, siis ei tule ka nii. Arvan, et sellega peaks tegelema, aga pole suutnud endale aega leida. Ei ole osanud.

Kas olete koguduse liikmena eemale jäänud?

Olen üritanud osaleda. Kuna pole viimasel ajal käinud, ei tea eriti, mis seal toimub.

Millised suhted, kas tuttavaid?

Üks inimene minu endine klassijuhataja ja tema abikaasa. Kõik on minust kõrgemal. Õpilase ja õpetaja suhe ja sellest ei saagi välja. Vähemalt mina pole saanud. Autoriteet mulle. Nad nagu aste kõrgemal.

Kõik on 30+ ja 40, mina 20ndate algul, juba vanuse poolest raske lähemalt suhelda.

Kui leeris käisite, kuidas õpetus oli, kas oli kergesti mõistetav või oli midagi keerulist, tekitas vastumeelsust-kahtlusi?

Läksin avatuna kohale, et mida saan juurde, mis ühtib sellega, mida olen varem kuulnud. Ei võtnud nii, et seda õppisin siit ja seda sealt. Vaatasin, kuidagi kokku sobis. Mõni asi tundus küll minu jaoks veidikene veider. Püüdsin ebaseeldivatele asjadele mitte keskenduda.

Mis need olid?

Hetkel ei tule meelde.

Kas luterlik, laiemalt kristlik kirik oli vastuvõetav?

Kõik inimesed, keda tean, kes on usklikud, on luteri kirikust. Esimene valik oli sellepärast. Ei teadnud sellestki midagi, aga teistest teadsin veel vähem.

Oli omasem?

Sellest olin midagigi kuulnud. Olen varem kirikus käinud ainult matustel. Kui lähed võõrasse kohta, ei tea kunagi, mis kell jumalateenistus on. Ei jõua sinna jälle.

Mida Teie jaoks nüüd tähendab see, et olete kristlane? Kuidas endale mõtestate seda?

Otseselt ei ole, et vaatan peeglist ja tunnen, et on kõik teistmoodi.

Aga mõndade asjadega on küll nii, et kui varem ei mõelnud üldse sellele asjale või mõtlesin, et mul oma arvamus puudub. Nüüd on see, et iga asja puhul ei mõtle nii.

Kui tuleb jutuks usuteema, ei lähe ütlema, et mõttetu jama, nüüd hoiad suu kinni ja mõistad. Kui varem hoidsin nende poole, keda on rohkem. Kui rohkem arvajaid, et see on nõme asi. Seisid vaikselt nende kõrval ja noogutasid kaasa. Nüüd, ei, mul on oma arvamus ja kui sul ei meeldi, siis ei meeldi. Ei suru oma arvamust peale, aga ei lähe hirmust teisega kaasa. Kui keegi ütleb, et usuteema on saast. Ütlen, et ei saa päris nii öelda, sa ei tea sellest midagi. Varem oleks kaasa noogutanud, on jah.

Ma ei saaks enam öeldagi, kui olen ristitud. Ei saa öelda halvasti asja kohta, mida olen ise teinud vabatahtlikult.

Kuuluvuse tunnet koguduse suhtes pole?

Hetkel tõesti ei ole.

Kas on midagi öelda selle kohta, mis kirikus võiks olla teisiti, mis on halvasti?

Otseselt ei ole sellist karjuvat ette tulnud.

Igal pool on õpetajad erinevad. Ei usu, et kõik teevad selleks, et midagi saada.

Tulevik?

Usun ja loodan, et kui kunagi stabiilseks saan. Oma koht, kus elan, jõuan areneda ka kiriku suunas. Siis on aega tegeleda ka selliste asjadega. Käia kirikus ja uurida. Praegu on kool ja nii palju tegemist. Ei ole paiksust.

Psüühiliselt ja vaimselt lihtsalt ei jõua tegeleda sellise asjaga. Kogu aeg on kõike muud vaja teha.

Kuna ise tegin selle otsuse, ei saa seda negatiivselt vaadata. Ei teinud uisapäisa. Mõtlesin, mis sellega kaasneda võib.

Ma veel ei ole saanud ristiemaks. Sõbranna lükkas edasi, sest jäi uuesti lapseootele. Oli raske rasedus ja ei jõudnud tegeleda sellega.

Mees (37):

Kuidas jõudsite usuni?

Tegelen praegu ettevõtlusega. 7 aastat tagasi hakkasin kaubaaluseid müüma, kala vahendan ka. Kõik sujub.

Olen oma hinges uskunud alati. Kui on olnud väga rasked hetked, panin käed kokku: „Oo, Jumal, palun aita. Tean, et oled olemas. sa suudad aidata.“ Ta ongi aidanud.

Emal andis ka mulle innustust. Ta oli viimane joodik ja lõdva püksikummiga. Nägin seda imelist muutust tema elus. Ta on olnud 7 a kristlane.

Samas andis veel tõe see, et olen vangis 12 a tagasi olnud. Istusin üheskoos Immanuel Volkonskiga. Meie teed läksid lahku. Tema leidis ka Jumala. Internetis suhtleme. Andis jõudu juurde, et on veel inimesi, kes leidnud Kristuse ja nüüd läheb neil paremini. Ta on olnud 2-3 a Jumalaga. Ta naerab, rõõmustab, on õnnelik.

Maailma kõige tähtsam asi on see, et inimene oleks õnnelik.

Loomulikult olen ise ka. Ma vihastan küll vahel, aga leian, et ära taha halba, tuleb tagasi, sellest räägitakse Piiblis.

Ma ei ole veel päris Jumala lapseks saanud. Jumal on tulnud mu ellu, võtnud mu vastu oma kutsega. Käin tema rada. Mu süda rõõmustab selle üle.

Mis põhjusel soovisite EELK-ga liituda? Miks just nüüd?

See mõte on juba ammu olnud. Nüüd tegin teoks. Eks see eluke on nagu on. Kui on natuke raske, proovid saada hinge kergemaks. Hingepuhastus jne.

Raskem aeg oli parajasti. Perekondlikud probleemid. Hakkasin käima kirikus. Niimoodi see asi tuli välja. Ükspäev oli talgupäev. Läksin talgule. Rääkisin kirikuõpetaja, kas võimalik lasta leeritada ja ristida. Oligi parajasti leer käimas. Nii see asi läkski.

Pärisema, kelle otsisin 20selt üles, tema ka leidis Jumala. Oli joodik. Nüüd ei suitseta ega joo. Näen, et tema elu on normis. Samamoodi mõtlesin mina ka ja püüan sinnapoole.

Milline oli Teie ja lähedaste varasem suhe usu (religiooni) ja kirikuga?

Südames tundsin juba lapsena, et Jumal on olemas. Noorena käisin ise pühapäevakoolis ja irikukooris. Siis elu muutus. Vahepeal olin aga kriminaal. See piinas hinge, tegin halbu asju.

Ma olen vastu võetud Jumala poolt. See aeg veel tuleb, kuid püüan olla. Sellest on mu ema palju rääkinud. Ma pole veel päris saanud Jumala lapseks. Täidan küll kümmet käsku jne.

Nüüd vaatan elu kuidagi teise pilguga. Ma olin varem nagu loll. Olen saanud tõe, innustuse, et kõik saab minna veel paremini. Ja kõik lähebki paremini.

Kõik on läinud elus paremuse poole.

Kirik avas mu silmad. Elasin ühe naisega 9 kuud koos. Ta oli prostituut, tarbis alkoholi. ahvatles mind ka. Mina teenisin raha. Leidis, et ma olen nagu lollike, kasutas mind ära. Siis jäi teiste meestega mulle voodis vahele. Mul oli nii häbematult valus. Tahtsin lunastust. Pöördusingi Jumala poole: „Palun aita!“ Praegu olen temast lahus.

Olen teinud elus hästi palju pattu. Paljud ei kujutagi ette, palju võib teha. Ei ole ühtegi inimest, kes ei teeks. Selleks ongi jumalateenistus, et palud andeks vead ja palud südamest abi. Ta aitab, olen 100% kindel selles.

Käin kirikus iga pühapäev. Õnnis on seal. Tunnen end nii hästi. Hinges on parem tunne, kui välja tulen - rahulolu. Kui nädal jälle läbi, jälle uued asjad, teeme ikka väikseid patte. Saame kirikus hingelunastust. Palun andeks, kui süüdi tunnen, nagu ikka inimesed.

Ma olen isegi surnud olnud. Mind peksti 16selt koomasse. Pool keha oli halvatud, ei osanud kõndida ega rääkida. Taastusin ajapikku. Siis oli Jumala käsi mängus. Ma tõesti palusin.

99% arstid ütlesid, ei saa inimest minust enam. Praegu räägin, töötan, käed-jalad terved. Noorena käisin pühapäevakoolis, oma algatusel. Mu elu on olnud väga raske. Isa oli joodik, kasuemat teised lapsed. Teisi armastati, kuid mulle kõige tähtsamat, armastust, ei antud. Elu on selline. Ei ole meelakkumine.

Kõige tähtsam on aru saada. Mind tegi tugevaks tugevam vägi, Jumala vägi. Selle leidsin ja tahan olla sellega, mulle meeldib.

Inimene teeb seda, mida õigeks peab. Ei taha ju endale halba. Teen nii, et oleks parem, hing oleks puhtam, südametunne parem. On raskeid päevi ja kergeid. Vägi on olemas. Üle selle ei ole midagi.

Mis on muutunud pärast ristimist, kogudusega liitumist?

Ei tea, kuidas Jumalaga need asjad käivad.... Maailmas on olemas ikkagi kuri ja hea. Mul peteti auto välja, nii et 1500 eurot oli lihtsalt läinud. Andsin politseisse ja pole midagi saanud.

Mingit muutumist pole eriti olnud. Käin kirikus, aga mitte iga nädal. Nüüd on vahele jäänud. On olnud Soomes käimist vahepeal.

Kui olen kodus ja on aega, siis lähen. Ei võta seda endale kohustuseks, et pean iga pühapäev käima. Käin Jumala palge ees siis, kui on aega ja on võimalus.

Koguduse elus pole eriti osa võtnud, kui on koristamine jmt, siis olen ikka läinud.

Kas on tekkinud koguduses tuttavaid, kas olete suhelnud õpetajaga?

Ei ole tekkinud. Õpetajaga olen vahepeal rääkinud.

Nii et väga suurt läbisaamist pole?

Ei ole.

Kas olete edasi arenenud?

Ikka.

Kuidagi tunne on parem. Ei ole enam alkoholitarvitamist, nagu varem oli. Hingel on nagu natuke parem. Ei oskagi öelda.

Mis on Teile kristlaseks olemise juures kõige olulisem?

Usk. Usun seda ja olengi Jeesuse laps. Minu elu üle on ülim võim.

Miks just luteri kirikuga liitusite? Kas kaalusite mõnda teist kirikut ka?

Ei kaalunud, ei tulnud pähegi muu. Ema on küll ühes teises koguduses, kristlikus küll.

Kas leerikoolis õpetatu, kristlik õpetus oli mõistetav, kerge aru saada?

Jah, midagi rasket ei olnud.

Kas jäi mingeid kõhklusi-kahtlusi?

Eks ikka on küsimusi, aga ei mäleta. Midagi erilist ei olnud, kõik oli arusaadav.

Mis on koguduse liikme roll, mida võiksite teha?

Olen jah liige. Võibolla ei ole rolli veel süvenenud. Olen veel nii vähe käinud kirikus. Seal vanemaid, kes terve elu käinud kirikus. Ma veel noor ka. Tulevik veel näitab, kuidas...

Ei loo endale illusioone. Nii kuidas tuleb, nii tulebki. Elan päev korraga.

Mis suunas tahaksite minna?

Ei ole mõelnud selle peale. Kui käin kirikus, tunnen, et mul on hea. Tunnen, et mu hing tahab. Iseendale seal räägin ja olen ja kergem hakkab.

Mis puudutab enim?

Kõik kokku, armulaud, jutlus...

Kas on sõpru teistes kogudustes-kirikutes?

Ei ole.

Kuidas lähedased suhtusid kirikuga liitumisse?

Mõni imestas, mõni on vait. See on minu isiklik asi ja ega mind teiste arvamus ei huvita ka.

Käite siis kirikus eelkõige Jumala palge ees, inimestega ei ole eriti suhelnud?

Jah, täpselt. Loomulikult võin veel teistega tutvuda, eks aeg näitab.

Kas on mõni probleem, kitsaskoht silma jäänud kirikus-koguduses?

Ei ole. Olen nii vähe olnud.

Elan oma igapäevast elu edasi ja eks näis, mis juhtub... Elu läheb edasi, ega sellest midagi ei juhtunud, et olen kristlane ja koguduse liige. Võite vahepeal helistada ja küsida, millised seisukohad on. Võibolla midagi muutub.

Naine (38):

Miks liitusite kristliku kogudusega, luteri kirikuga?

Meil on see peres traditsiooniks vanaemast peale, rohkem edasi ma ei tea. Minu vanaema ja vanaisa olid usklikud. Ei ütle, et olid pealetükkivad, aga see on kogu aeg olnud elu osa.

Kui sündis meie õde, vanaema arvas, et võiks meid ära ristida. Meil ei olnud muidugi selle vastu midagi. Õe käest muidugi ei saanud küsida, sest tema oli beebi. Mina olin 15, 1993. aastal olen ma ristitud.

Miks just nüüd tekkis mõte minna leerikooli ja konkreetselt kogudusega liituda?

Tundus loogiline jätk ja õige aeg olevat. Lapsed on juba suuremad ja on enda jaoks rohkem aega. Tahtsin ka silmaringi avardada, uusi teadmisi saada. See (leerikool) oli ka minu jaoks väga huvitav kogemus.

Miks just Peetri koguduse valisite?

See on meie pere kirik vanaemast peale.

Kas olid ka mingid eraelulised põhjused, otsingud, kriisid vmt?

Ei. Olin juba tükk aega mõelnud, et peaks minema. Jälle läksime õega koos. Tema tahtis ka. Mõtlesime, et läheme ja käime ära.

Te olete noorena ristitud, mis tähendus sellel on Teile?

Juba siis ja ka praegu on see minu jaoks mingi kuulumise tunne, mis kaasneb ristimisega. Tunne, et olen hoitud ja kaitstud.

Kas laps on ka ristitud?

Tema on 15 ja tema ei taha ristida lasta. Oleme sellest kodus rääkinud, aga ta ütleb, et ta praegu ei taha. Et ta mõtleb ja vaatab. Mina ka muidugi ei sunni.

Kui ta oli väiksem, ei kaalunud seda, sest tahtsin, et ta ise otsustab.

Kas elu on muutunud pärast kogudusega liitumist?

Käin rohkem kirikus, ikka katsun pühapäeval minna. Kuna see ongi täiskasvanuks saamise kool, siis ise tunnen ka, et olen palju küpsem. Nagu oleksingi suureks saanud. Näiteks palju rahulikum. Natuke mõte jookseb ka teise suunda, muidu väga närveesin iga asja pärast. Nüüd

saan mõelda suuremalt, näen suuremat pilti. Varem olin piasjades kinni ja muretsesin palju, kuidas lapsega on, kuidas hakkama saan jne. Nüüd mõtlen teistmoodi.

Sisemine rahu on tulnud. See on nii oluline. Oligi õige aeg, et saaks rahu maa peale. See vist ongi kõige suurem muutus.

Kas nüüd ka rohkem loete Piiblit, palvetate vmt?

Varem ei lugenud Piiblit. Kodus on olemas, aga kuidagi kiire oli kogu aeg. Ei võtnud enda jaoks üldse aega. Nüüd võtan endale rohkem aega. Tegelen rohkem enda ja enda asjadega. Muidu oli pere kõige tähtsam. Ei jäänud aega.

Palvetamist ei ole. Mõte käib aga pidevalt selles suunas, võibolla ise ei pane tähele, kui juba palvetan.

Küsin veel üle, miks soovisite kogudusega liituda?

Oli loogiline jätk ristimisele ja sobiv aeg hingeliselt. Tahaks midagi juurde õppida, oma silmaringi avardada, kuuluda. Selline kuuluvustunne... Sellised põhjused olid minul.

Kas selle ajani tundsite vaimsete, religioosete teemade vastu huvi?

Olen ikka, mõtelnud ja ise uurinud. Ülikoolis oli ka usundilugu, mis andis ka põhja alla ja tekitas huvi.

Vanavanemate mõju?

Tugev mõjutus, muidu polekski võibolla sinnamaani jõudnud. Nende eeskuju. Hästi palju räägiti nendel teemadel. Polnud munapähad, vaid räägiti ikka lugu ka sinna taha ja jõulude ajal samamoodi. Taust oli ikka olemas.

Kirikus käimine?

Oli küll.

Side oli kogu aeg?

Jah, lapsepõlvest peale, väiksest peale.

Kas on nüüd midagi muutunud, kui olete koguduse liige?

On ikka muutunud. Nagu oleks oma kodu, kus pühapäeviti käia, õpetajaga kohtuda, kuulata, mida tema räägib. Kuna ta räägib ka päevasündmustest, on huvitav, mis seisukohad on temal.

Millised suhted on teistega?

Avastasin, et mul on palju kolleege. Muidu pole rohkem tutvunud koguduseliikmetega. Kellega leerikursusel koos olime, tean nägupidi, teretame. Rohkem ei ole...

Üritustel osalenud, õpetaga veel suhelnud?

Praegu ei ole. Suvel polnud väga aega käia ka. Sügisel aktiivsem periood, olen käinud kirikus.

Kuidas lähedased suhtusid kogudusega liitumisse?

Ega ma suure häälega kuulutanud pole, aga pereringis pole küsimust tekkinud, et miks või miks nüüd. Õega me koos käisime... Meil on selline väike pere, pole väga palju seletamist olnud. Õde käib ka ikka vahel kirikus. Praegu tal ajaga kitsas käes, pole palju jõudnud.

Mis koguduse liikmeks olemise juures kõige olulisem?

Arvan, et kõige olulisem on see, mis su sees toimub. Kirikus käimine on ka muidugi vajalik. Aga ma arvan, kuidas ise suhtud, ja tunned, kas see annab midagi või mitte. Mulle ikkagi annab kindlustunnet ja rahu. Ei oskagi muud öelda.

Praegu pole Eestis palju kristlasi, mida kristlaseks olemine tähendab?

Tunnen, et võiks kristlikku maailmavaadet rohkem olla, kasvõi üldises igapäevaelus. Põhitõed võiksid inimestes sees olla. Kasvõi see, et mis sa tahad, et sulle tehakse, tee ise. Lihtsad asjad.

Samas ma tunnen ka seda, et kui keegi kuuleb, et käin pühapäeval kirikus, siis imestab: „Mis sul viga on?“ Sellist suhtumist on ka. „Noor inimene, kas sul on surmahaigus küljes, et lähed kirikusse?“

Kas kristlik õpetus, mida leerikoolis õpetati, oli mõistetav? Kas oli midagi raske aktsepteerida?

Ei olnud. Võibolla, et lapsest peale selline kasvatus olnud. Tundus, et mõnele leerikoolikaaslasele tuli mõni asi üllatusena. Et mis asi see on? Mul sellist asja ei olnud. Mul sai asi põhjalikumalt selgeks ja mõned asjad üle korratud. Mulle meeldis.

Kas sõpru teistes kogudustes, olete osalenud jumalateenistustel?

Niisama olen käinud vaatamas. Viimati käisin Pauluse kirikus, pärast renoveerimist polnud käinud. Teistes konfessioonides pole sidet ja pole käinud.

Ei mõelnudki selle peale, et liituda mõne teise kirikuga.

Miks luterlus sobiv?

Ei oskagi öelda. Minu jaoks on see inimlik ja mõistlik. Ilmselt mul see, et on harjumuspärane. Kui oleks võibolla hakanud uurima teisi, tean ka, aga mitte põhjalikult. Arvan, et poleks valinud muud...

Ja mittekristlust, näiteks budismi?

Mina sinnapoole ei kaldu.

Millist arengut enda osas näete?

Ei jõudnud ajaliselt võtta osa suvel üritustest. Olid suvel ekskursioonid ja talgud. Tahaks nüüd rohkem panustada, saada tuttavaks jne.

Loen Piiblit, uurin. Jätkan leeriõpiku lugemist, kõike ei jõudnud läbi lugeda. Iga päev leian ikka seoseid. Arvan, et see areng on pidev.

Mida kirikus teha teisiti?

Ei oska praegu kritiseerida. Olen nii algaja.

Kas vaimulikuga veel suhtlemist?

Leerikoolis, pärast ei ole. Leerikool oli väga huvitav, jäin väga rahule õppe ja korraldusega. Mulle väga sobis.

Olete sammuga rahul?

Jah, kindlasti ei kahetse. Õigel ajal ja õiges kohas.

Mees (40):

Miks tahtsite lasta end ristida ja kogudusega liituda?

Meil sündis poeg ja tahtsime teda ristida. Tingimus, et üks vanem peab olema leerikoolis käinud ja ristitud.

Mu naisel on see suur soov. Tal üks poeg on ja tema on ka ristitud. Talle meeldiks, et oleksid kõik lapsed ristitud. Mul selle vastu midagi ei olnud. Ega see midagi paha ei tee. Jäin nõusse. Mulle ka meeldis see mõte. Võiks mõelda, et Jumal kaitseb teda.

Saime aru, et mõlemad peavad olema ristitud. Sellepärast mina läksin. Teine põhjus see, et sooviks kiriklikku laulatust. Tundub meeldivam ja igas mõttes parem. Tundub, et on püham. Siduvam. Suursugusem ja uhkem. Mõte ka juures. Muidu oleks kabinetiregistreerimine.

Muidugi abieluga tuleb ise vaeva näha, aga pigem just see, et tundub suursugusem ja uhkem.

Miks mitte varem? Nagu ikka, ei mõtle selliste asjade peale. Ei puutu kokku ja elad oma elu.

Eriti enne kokkupuudet ei ole olnud usuga. Siitsealt natuke olin kokku puutunud. Ei ole vastumeelne. Usuvastune pole olnud. Minul ei ole halbasid kogemusi. Kogemus väike. Korra jõulude ajal käinud ja niimoodi.

Mõned räägivad, et usklikud on pealetükkivad ja käivad ukse taga, ei lase elada.

Arvan, et pole mõtet mingit kasu oodata ristimisest. Võibolla sellist kasu, et aitab mingit suhtumist muuta. Kui, siis kindlasti paremuse poole.

Materiaalset kasu kindlasti ei oota. Raha ei olegi kõige tähtsam. Vaimses mõttes kindlasti. Ei usu, et halvasti mõjub. Hingerahu võib tulla.

Ei julge väita, et kõik vaba aja hakkaksin kirikus käima. Tore, kui sooviks jumalateenistusel käia. Ei julge väita, et iga pühapäeval kohal. Siis enda pärast. Eks paistab.

Soovisite lasta ennast ristida, sest oli soov lasta laps ristida. Kas usu-Jumala teema oli võõras?

Täiesti võõras kindlasti mitte, mingil määral olen ikkagi huvi tundnud selle vastu. Oli kõik tuttav asi. Ei ole ateist kunagi olnud. Mingis mahus teadmised olid olemas.

Kas vanematekodus räägiti sellest teemast?

Päris teemaks ei tulnud, kodus räägiti vähe. Piibli teemal ei arutletud, kodus ei loetud. Mitte et ei meeldiks, aga kuidagi nii see oli ja kõik. Vanemad ei olnud koguduses.

Mingil ajal olen Piiblit natuke lugenud. Väga ekstra ei ole infot hankinud, aga vahel olen mõnda artiklit lugenud või Pereraadiot kuulnud. Mitte ekstra. Mul on pikad sõidud, siis on aega raadiot kuulata. Poolkogemata.

Vastumeelsust pole olnud?

Seda küll kindlasti mitte.

Kui naine soovis lapse ristimise pärast samm ette võtta, polnud vastu?

Kindlasti mitte.

Laulatus ka motiiv?

Oli küll soov lasta end kirikus laulatada ja selle tegime suvel ka ära.

Miks?

Tundus tõsisem. Kas maitseasi, aga võiks nii mõelda... arvan, et ei pea olema nii tõsine usklik, et seda teha, lasta kirikus laulatada. Lihtsalt tore ja pidulikum.

Mis kristlaseks olemine tähendab Teile?

Olla parem inimene ja üritada vältida mingeid valesid otsuseid ja tegemisi. Üritan olla selle vääriline.

Mingi muutus on toimunud?

Pole niimoodi mõelnud. Ei ütleks, et midagi väga teistmoodi oleks. Kõik on hästi ja tegelikult oli enne ka hästi kõik. Suurt muutust ei ole. Igal inimesel võib see erinev ka olla.

Kas tunnete, et kuulute kogudusse?

Seda kindlasti. Sellel on oma tähendus. Pean ennast Pauluse kiriku koguduse liikmeks ja nii palju kui võimalik, üritan käia vähemalt pühapäeval kirikus. Seda ei ole iga pühapäev ja seda ma ka ei arvanud, et ma hakkam hästi tihedalt seal käima.

Võtsin selles mõttes vabalt, et käin tunde järgi ja kui mõnikord jääb käimata, pole ka midagi katki.

Olete alles 5 kuud koguduse liige, kas olete ka mingitel üritustel osalenud, teistega tuttavaks saanud?

Ei ole. Olen pereelule keskendunud, meil on väike laps. Kuna kõike teeme koos, väikese lapsega igale poole ei lähe, lapsehoidjat ei ole.

Sellist läbikäimist ei ole. Kõik oleks võimalik, aga kuna ise ei ole osa võtnud kirikuelust nii palju, siis paratamatult oledki eemal.

Kas see, mida leeris kristlusest õpetati oli arusaadav või tekitas miski kahtlusi-kõhklusi, oli keerulisem?

Selles mõttes ei olnud kahtlust, et see, mida räägiti ja see, kes rääkis, teadis kindlasti paremini, mida ta räägib ja uskus seda.

Võibolla kõik asjad tõesti ei jõudnud kohale. Kui vastav kogemus puudub ja ei ole pühendunud sellesse asjasse, siis ongi nii. Muidu, mis räägiti, oli arusaadav. Räägiti ka ajaloost ja kuidas kirik toimib... see oli arusaadav.

Kas võtsite kergelt omaks, ei olnud tunnet, et pole vastuvõetav?

Ei, millegi üle vaielda ei olnud.

Kas kokkupuuteid teiste kirikutega?

Jõulude ajal mõned korrad käinud Peetri kirikus, aga see ka luterlik kirik. Kunagi hästi ammu käidud millegipärast ka Elu Sõna Kirikus. See on ikka erinev. Tol ajal oli Raatuse tänava kaarhallis. Polnud kirikut, pastor pidas jutlust. Muidu oli sama, rahvas seisis või istus. Piibli teemadel käis jutt. Lihtsalt koht teine. Kirikus ikka midagi muud. Ei oska muud öelda, kristlased olid nemad ka. Ei tea, mis sellest saanud, kas on laiali läinud?

Emma kutsus sinna, tema mingi aja seal käis. Ma olin siis päris noor ja sattusin temaga kaasa. Mina ei arvanud sellest tookord ausalt öeldes midagi. Ei süvenenud sellesse.

Aga ema käis ka vähe. Ei ole uurinud, mis põhjustel see tal ära jäi. Minu teada ta ristitud ei ole. Olen küsinud, kas käib kuskil. Ei käi.

Naine oli varem ristitud. Kas on tuntav nüüd, et olete mõlemad kristlased, kas see ühendab?

Kirikus käime koos. Me ei käi väga tihti kirikus, aga mõlemad arvame, et võiks asjaga rohkem tegeleda. Praegu on nii, nagu on.

Kas on jäänud midagi silma, mis võiks kirikus olla teisiti? Kriitikat?

Minul ei ole, et midagi võiks parem olla. Minu meelest on kõik hästi, nagu peab.

Luteri kirik sai valitud, sest naine oli seal. Mina ei oleks osanud vahet teha, kas luterlik või mingi muu. Peaasi, et oleks kristlik kogudus.

Budismi poole pole tõmmanud?

Ei ole lugenud selle kohta ja sellepärast ei tea ka kaasa rääkida. Ei oska oma arvamust selle kohta öelda. Tundub, et teistsugune usk. Igäihele oma.

Miks kristlus teie oma?

Nii hea küsimus, aga tundub minu jaoks.. mõjutatud sellest ka, kus elan, kõige realistlikum ja lihtsamini omaks võetav. Kuigi ma ei ole teiste uskudega tutvust teinud. Arvan, et seda ei peagi.

Naine (42):

Kuidas jõudsite ristimiseni?

Looduses tunnetab inimene kõrgemat võimu. Looduses liikudes, matkadel käies, avarustes olles korraga tunnetad, et oled nii tühine.

Siis saab tuttavaks see mõttekäik, et on midagi või kedagi veel. Ma ei suuda kõike juhtida ja mõjutada. Tühisuse tunne käib sinna juurde mõningal määral.

Aukartust tekitav tunne tekib, näiteks kuskil mägedes, kus oled looduse stiihiaga silmitsi.

Sellist ebakindlat hetke on olnud.

Praegu saan aru, et need on hetked, kui oskan loota Jumalale. Siis ei osanud, siis tajusin enda jõuetust.

Mingil hetkel tekkis mul teadmine, et varem või hiljem sinna jõuan. Ei teadnud aga, mida pean tegema selleks.

Olid teatud asjad, mida teadsin, et pean aru saama, ilma milleta ma ei suuda seda teha.

Üks asi – Isa, Poeg ja Püha Vaim. Mida need tähendavad, miks neid kolm peab olema?

Teine asi, mida ei suutnud kuidagi alla neelata - Kristuse kannatused ja et tema on oma kannatustega lunastanud minu patud. Sellest ei saanud aru. See oli viimane tilk karikas. Kui see mulle kohale jõudis, sain aru, et nüüd ma olen valmis.

Mis teid ikkagi tõmbas?

Oli müstilisi seiku. Sattusin seltskonda, kus inimesed rääkisid inglitega. Seal oli müstilisi kogemusi. Seal oli sensitiive jne. Mina oma pragmaatilise mõtlemisega ei saanud neist kuidagi aru.

Elu tõi võimaluse minna Santiago de Compostella palverännaku. Enne läksid sõbrad, kellel ei olnud religioosset suunitlust. Tahtsid isiklikult areneda või matkata. Nendega ei saanud ma minna.

Läksin hoopis inimesega, keda enne ei teadnud. Ta oli kaks korda ristitud: luteri ja katoliku kirikus. Jutu käigus tuli välja, et oli saanud katoliku kiriku juures väljaõppe. Nad hakkasid tegema katoliiklikku lasteaeda.

Palverännakul ütles ta, et on lihtsam, kui teed taotluse. Mina ei osanud, ei olnud religioosne inimene. Sain aru, et tahan mingitest asjadest aru saada. Üks taotlus - ei mõista inimesi, kes räägivad inglitega. Soovin mingit selgitust selle kohta. Mida see tähendab? Et paremini mõistaksin.

Esimesel päeval eksisime rajalt pidevalt ära ja jõudsime tupikusse. Istusime maha ja 20 min olime vaikus. Selle jooksul ilmus mulle ingel. Olin nii ära ehmatanud selle peale.

Me jagasime omavahel kõike. Rääkisin reisikaaslasele sellest pildist. Ta küsis: „Kas ta ütles nime?“ Ei öelnud, aga tean, et ta oli Rafael. „Ahah, see on peaingel,“ ütles tema. Ma polnud kuulnud ka sellest. „Hästi, okei,“ mõtlesin.

Saime jälle rajale ja kõik läks edasi. Kogu teekonna vältel oskas reisikaaslane paralleele tuua. Õppisime rajal kõndimise ajal koos nõustamist, see oli heas mõttes psühhoteraapia, mida pakkusime üksteisele.

Mul tekkisid omad rituaalid. Teekond käib kirikuküllast teise külla. Turvaline oli kõndida. Märgiline oli see, et me ei saanud enamasti kirikutesse sisse. Need olid kinni. Mulle tundus, et mind ei võeta vastu, ma ei ole valmis. Olgu, ma veel ei kuulu. Aga võin ikkagi toetuda. Tean, need on olemas.

Keskkooli ajal õppisin millalgi, 25 a tagasi, ära Meie Isa Palve. Niisama.

6,5 a tagasi, seoses mu ema surmaga, käisime ühel naiste seminaril. Seal lahendati teemasid. Olin osaline ühe naise pildis, kelle sugulane oli perest välja heidetud. Teda ignoreeriti ja ta tuli tagasi integreerida.

Teda ei osatud ümber paigutada ja leiti, et siin aitab ainult palve. Nii eestlased kui ka venelased, ja kõik neist ei olnud usuga seotud, lugesid oma keeles Meie Isa Palve. Korruga ja kõva häälega.

Juhendaja ütles, et loeme kuni vaja. Mõtlesin, see on maru tobe. Kuidas palve aitab? Aga olgu, olen tema teenistuses ja teen seda tema pärast. Esimest kolm korda polnud midagi. Siis tundsin füüsiliselt, kuidas enesetunne muutub, energieetika muutub.

Lugesime kümme korda. See kogemus andis veendumuse, et palve tõepoolest muudab midagi. Tajusin muutust. See andis teadmise, et palve võib aidata.

Rasketel hetkedel või kui on olnud elus nõutus, olen lugenud Meie Isa Palvet. Ka siis, kui on vaja mõtteid millestki eemal hoida, et rajal püsida. See on üks oluline asi.

Väikesed sammud on seega viinud sinnapoole.

Kui palverännakult tagasi tulin, 3 a tagasi, mõtlesin, kas on vaja end ristida? Midagi muud ei tahaks, aga võibolla ristida. Aga usutunnistuses oli mitu lauset, millest üldse aru ei saanud. Kuulsin seda kirikuteenistusel.

Läks veel aega, kuni läksin teist korda palverännakule sama inimesega 2014 septembris. Pidasime plaani juba aasta algul, ostsime pileti ja tegime muud korraldused. Siis juhtus, et päev enne ärasõitu, sain teada, et mul on vähk.

See palverännak omandas siis hoopis teise tähenduse. Arst tahtis mind kohe järgmise arsti juurde saata, kuid mina otsustasin, et sõidan palverännakule 16 päevaks. Lükkasin kõik edasi.

Seal sai läbi võetud väga võimas tunnete pool. Mul oli kõrval isiklik psühholoog, hingehoidja.

Mingid hetked olid väga rasked. Oli teadmatus. Ei teadnud, mis minust saab. Tuleb väga raske aeg. Oli tohutu hirm. Ka füüsiliselt oli halb olla. Stress oli suur. Arvasin varem, et tööst ja väsimusest. Kui selgus, et oli muu taust, muutusin ettevaatlikuks. et kuulata oma keha, mida suudan teha. Otsustasime, et läheme päev korruga ja teeme nii nagu saame.

Väga palju sai siis palvetud, olid rituaalsed õhtu- ja hommikupalved. Novembris mind ristiti.

Reisil juhtus olime ühes öömajas kiriku kõrval. Uksed olid lahti. Vaatasime kontvõõrastena pealt, kuidas risiti beebit. Mul oli tunne, et mida peaksin tegema, et äkki saaksin ka ristitud.

Viskasin soovi õhku: kui võimalik, võibolla toimub see raja peal. Ei toimunud.

Rännaku lõpu pool olime palvemajas. Seal oli suur elusuures krutsifiks. Istusin sellele hästi lähedal ja mäletan hetke, kui mõistsin, mida tähendab, et tema on kannatanud: et mina võin oma raskusest lahti lasta. See oli vabanemise hetk. Sain aru, mida see minu jaoks tähendab.

Kui tagasi tulime, oli mul harjumus palvetada. See andis mulle kergendust. Mul oli ka vajadus kõndida. Närv oli must ja püüdsin väga palju kõndida.

Ükskord kõndisin mööda Puiestee tänavat Peetri kiriku poole. Vaatasin, mis on kuulutustesildil. Seal oli teade leerikursuse kohta 2 nädala pärast. Mind ärritas, et see ei alanud kohe.

Mõtlesin, et ma tahan ristida, ei taha leeri. Seal oli kirjas, et tulla võivad kõik, kes tahavad silmaringi laiendada. Kuna aega oli, tööd polnud, võisin korra nädalas vabalt käia. Läksin veendumusega, et lasen ristida ja vaatan, kas leeri tahan.

Miks ikkagi oli tahtmine lasta end ristida?

Mõte oli enne. Praegu paistab, et seetõttu, et tuli raske haigus.... See kõik oli aga enne.

Haigus andis aja, muidu oleks tööl olnud.

Oligi see, et sain vastuse, mida Jeesus ristil tegi ja mis minu suhe sellega. See avas ukse: oled valmis, võid minna.

Kuigi praegu on lauseid veel, mis segaselt mõjuvad, lasen neil olla. Kunagi saan neist aru, omandab tähenduse. Palverännakult sain veel selle usu, et ei pea kõigest aru saama. Võin usaldada.

Surmale ei mõelnud?

Kui sain diagnoosi teada, pole hetkekski mõtet, et ei tule sellest läbi. Küsimus ainult, millise hinnaga. Kohe hakkasin mõtlema, kuidas saan ennast emotsionaalselt vee peal hoida.

Mul on vaja teatud asju. Alistumine oli mulle raske.

Enne ristimist olen kirjutanud päevikus: „Ristimisel palutakse ette pinki. Mingi hetk altari ümber ja palutakse põlvitada. See tundub hirmutav, kuidas ma põlvitan altari ümber. Väga võõras tundub. Eks ma armulaua juures kardan ka kõige rohkem põlvitamist. See on alistumine, mis mulle varemgi tõrksust on valmistanud.“

Ristimispäeval olen kirjutanud: „Mõtlesin, mida ristimine mulle tähendab. Mõtlesin, et kõige raskem on otsus. Kui see on tehtud, läheb kergemaks. Kaotab kohati tähenduse. Siis juba lihtsalt on nii.

Meenutasin ka palverännakule mineku otsust. Kuni otsuse tegemiseni oli ebakindlus, kõhklus, hirm, jõuetus. Pärast oli nagu oli.

Kindel tugi oli otsuse näol olemas. Tagataskus teadmine, et alati saab teha uue otsuse. Kui asjaolud sedavõrd muutuvad, et vaja. Vahel tuleb otsus plaksti, vahel küpsemine, arenemine. Siis on oluline samme märgata ja otsuse poole liikumise verstapostina käsitleda.

„Jõehobu“ raamatus oli kirjas: peab asemel on võimalus. Vastutuse võtmine seestpoolt, mitte välisele survele alistumine.

Võimaluses on sees ka jumalikkus. Ei tea, kuidas see täpselt realiseerub, tulemus on võimalik.

Mõtlesin siis, et võimalik et lähen leeri, võimalik, et ei lähe.

Mida tähendab Teile ristimine?

Ei ole eriti mõtteid.

Algul olin üsna veendunud, et leer pole oluline ja ma ei lähe. Olin konverentsil ja märgid viisid selleni, et ei saa minna. Aga toimus teine leeriõnnistamine veel. Kui ristimise juures oli mul hulk sõpru ja pärast pidu, siis leeris käisin ihuüksinda. Pärast jagasin küll reisikaaslasega.

Leeris toimuv oli palju võimsam, osutus müstiliseks.

Ristimisest veel päevikust: „... läksin koos sõbraga kirikusse. Anne aitas pontso üle räti sikutada. Alguses olin ärevil, peopesad higistasid. Tseremoonia ootamise vältel rahunesin.

Suurem osa ajast tuli altari ees põlvitada. See polnudki nii ebamugav.

Apostliku usutunnistuse ütlemine ja teiste sõnumite kuulamine käis masinlikult. Vaatasin suht ükskõikse pilguga, kui kirikuõpetaja taidles. Kui loeti Meie Isa Palvet ja kirikuõpetaja pani samal ajal käsi pea peale, läbis mind küll eriline surin või värin. Selles oli midagi müstilist, olgugi, et kirikuõpetaja varrukast oli tunda higilõhna. Parempoolsest, vasakpoolsest mitte.

Minu õnnistamine sattus sõnade „anna andeks meie võlad, nagu meiegi anname andeks võlglastele ja ära saada kiusatusse“ ajale. See on ka kuidagi sümboolne. Juba pikemat aega keskendun ja virgун palve ajal just sellel kohal. See kõnetab praegu eriti. Pärast sellist ihu värinaga läbistavat õnnistamist olin nagu vaga lambuke ega märganud enam suurt midagi sakraalset. Tuju läks heaks. Vaatasin kaasristitavaid. Naer tikkus peale.

Iseäranis siis, kui ristimisveega kastma hakati. Esiolgu märkasin, et ristitud on kuidagi elevil ja näpivad nina või nägu. Siis sain aru, et nad pühivad tilkuvat vett. Naised püüdsid päästa meiki. Paras lödistamine oli.

Ristimisküünalde andmine oli personaalne. Tuli ise järgi minna. Oli pidulik ja tore. Nagu Ants ütles, on küünal lihtsalt üks pulk, aga kui põlema panna, annab soojust ja valgust. Niisama on Jumala enda elusse vastuvõtmisega ka. Igaühe enda asi on see tuli süüdata ja seda hoida. Ilusad ja sügavad sõnad. Nüüd kannan oma risti.“

Leeri läbitegemine tähendas, et võin armulaual käia. Ei osanud sellest enne midagi arvata. Esimene armulaud kuidagi muutis suhtumist. Oli tunne, mis toimus ja sisemuses muutus. Sain aru, et sellel on minule väärtus. Ei osanud seda tunnet sõnastada.

Kirjeldasin seda oma reisikaaslasele ja ütlesin, et ei oska nime panna. Tema pakkus – äkki on see pühalikkus? Võib olla.

Võin mõelda, et ei käi iga pühap kirikus. Vahel ongi tegemisi. Vahel ei ole.

On juhtunud mitu korda, et ei saa minna. Ikka ärkan hommikul ja mõtlen, pean minema. Vahel on õhtul see teadmine. Pole ratsionaalselt seletatav. On tunne, et vaja minna.

Kas saab öelda, et kogudusega liitumisest on mingit kasu?

Üks kasu on see, et inimesel on kuuluvusvajadus. Et sa lihtsalt kuulud kuskile. See on ikkagi tugi.

Mul on uskumus, et kirikust ei aeta sind ära. Kuulud kuni surmani. Võid ise eemalduda. Kui tahad, siis kuulud, see annab turvatunde.

Ristimine on lihtsalt ilus rituaal. Mida kaugemale jääb, seda vähemoluline on see minu jaoks. Enne oli tähtis. Sisuliselt olin ristitud, kui olin otsustanud. Kõik toimus enne ära.

Teisel palverännakul oli mul ka ilmutus.

Öösel virgusin ja vaimusilmas nägin ingliti, kes ütles: „Usalda arste.“ Hommikul kirjeldasin tema välimust reisikaaslasele. Teadsin, et ta on Miikael.

Reisikaaslane ütles, et Miikael oli noor mees, mõõgaga raius kütkeid, kui raske vanast lahti lasta. Kui ütlesin, mis ingel mulle ütles, vaatas ta mulle pikalt otsa.

Mul oli sellega probleeme. Andis ka sõnumi, et kui usaldan, pean ennast ka jagama nendele: oma mõtteid, soove, tundeid, vajadusi.

Olin palverännaku ajal väga vihane ja hirmunud arstide ja meditsiini suhtes. Pettunud, et sain sellise sõnumi, see tundus väga ülekohtune.

Nüüd olete ristitud mõni kuu tagasi. Mis muutunud?

Kõige suurem muutus, et käin pühapäeviti kirikus. Endale tundub veider. Hämmastav, et lähedased on sellega viisakalt leppinud. Kartsin, et võibolla naeruvääristavad või on üleolevad.

Mul on endiselt raske lahti lasta ja alistuda. Otsin endale sealt tuge, kirikust.

Intellektuaalne harjutus on see ka. Mis meeldib, on see, et kui kuulan jutlust, võib seal olla üks lause või terve lõik, mis haakuvad sellega, mis mul sellel nädalal on olnud. See on nagu harjutus, väga tore ja lõõgastav. Lõpuks on kõik üks, välja mõttes.

Inimesed on muutunud tähtsaks, koosolemine. Isegi mitte see, mida teed. Varem pidi olema mõtestatud, nüüd saan aru, et lihtsalt koos olemisel on ka väärtus.

Võibolla ristimisega ka sama. See oli protsess, siis toimus ja siis polnudki midagi. Protsessil on olulisem roll, kui rituaalil endal.

See ei saanud enne juhtuda, kui olin endale sisemised asjad enda jaoks ära seletanud. Kuidas vastu võtan. Et pole ebamugav usutunnistust lugeda, et pole vastuvõetamatu, et ta on minu pattude eest surnud.

Kokkusattumus on pigem see, et sattusin kiriku värava taha ja nägin silti. Tänu sellele, et oli aega. Oleksin tööl olnud sellel kellaajal, oleks läinud võibolla spetsiaalselt paluma, et mind ristitakse.

Olin oikumeeniline. Austust on väärt kõik usutunnisused. Lõpuks ikka mina ja Jumal. See on nagu suur torn, võid minna eri uksest sisse.

Miks luteri?

Ükskõik mis uksest sisse lähen, tundub natuke vägivaldsena, kitsas liiga. Pean ennast läbi pressima.

Reisikaaslane ütles, et ükskõik mis uksest läbi pressid, aga pärast avarumine. Valisin luteri, see on meie kultuurikontekstiga seotud. Juurpõhimõtted sellst, mis on õige, vale jne. Kultuuriliselt kõige lähedasem. Kuid pole vahet, mis uksest lähen.

Oluline on suhe ka kirikuõpetajaga, kas ta sobib. Antsu teadsin juba enne ja on sobinud, mis ta rääkis. Lisaks jäi kirik tee peale. Mitu asja langes kokku.

Ülikooli ajal esimesel kursusel üks ülikoolikaaslane kinkis Piibli. Mul oli väga hea meel.

80ndate lõpus, kui oli buum, mõtlesin, kas peaks ka? Ei tundunud õige. Ei suutnud lahendada enda jaoks teatud teemasid.

Kui pikalt olete koguduse liige?

Aasta ja üks kuu.

Kas on elus seoses sellega midagi muutunud?

Kui nüüd mõtlema hakata, siis väga palju polegi muutunud. Kuid üks asi, mis on mulle endalegi hämmastavalt oluliseks saanud, on pühapäeva pidamine.

Olen siis üksi ja omaette – see on minu aeg. Ei tee tööd. Niipalju kui on võimalik. Vahel on mingeid asjaajamisi, kuskil vaja käia.

Milline pühapäev siis on Teie jaoks?

Need korrad, kui juhtun kirikus käima, on pidulikud. See päev on teistmoodi. See on kuidagi tulnud mu elurütmi sisse. Mul on lihtsam hoida pühapäeva pühapäevana, kui käin kirikus.

Muidu olid laupäev ja pühapäev, kaks nädalavahetuse päeva, üsna sarnased.

Kas käite regulaarselt kirikus?

Võib vist öelda küll, mitte väga tihti. Korra kuus umbes.

Mida tähendab Teie jaoks, et olete kristlane?

See on minu jaoks lihtsalt üks terviklik süsteem. Mul ei ole keeruline mõelda moslemitest või budistidest, kuid kuidagi ma tean, et see minu kultuuritaust sobitub kristlusega – ühiskond ja kultuur. Rütmid ja rituaalid, seal on mingi mõtestatud, oma sõnavara jne.

Ei kujuta ennast küll niimoodi kristlasena, et see välistaks midagi muud.

Kuidas lähedased suhtusid ristimisse ja koguduse liikmeks saamisenesse?

Austavalt, selles mõttes, et kui ütlen pereliikmetele, et ma pean kirikusse minema ja pärast seda olen nõus tegema teist-kolmandat, siis nad aktsepteerivad. Ei ole seda probleemi, et nad oleksid solvunud või hädas sellega, et kulutan oma aega niimoodi.

Kas hämmastunud ei oldud?

Ei ole seda väljendatud. Ma ei tea, mida nad isekeskis on rääkinud. Kes on küsinud, sellele olen rääkinud. Nii väga ei afišeeri ju seda ka, et olen siin ja seal. Lähem perering teab.

Nemad kirikuga seotud pole?

Ei.

Kas olete saanud teiste koguduseliikmetega tuttavaks? Millised suhted?

Pole saanud uute inimestega tuttavaks. Kuna Peetri kogudus nii suur, siis sinna on trehvanud inimesi, keda varasemast tunnen. Kui kedagi neist kohtan, siis tere ikka ütlen.

Õpetajaga olete veel suhelnud?

Olen.

Kui kogudus on suur, kas suhted väga ei arene?

Ma mingi aktiivne koguduseliige küll ei ole, et ma muudel üritustel käiks.

Kas ei huvita või pole aega?

Nii ja naa. Eelmine aasta olid talgud, siis olin haige ja ei jaksanud midagi teha. Jäin kõrvale. Viimane kord olin kuskil ära. Aeg on nii lühike ka, et pole jõudnud. Ei ole eraldi eesmärki ka, et koguduse liikmeid tunda saada.

Kuidas tulevikku näete kristlasena, koguduse liikmena?

Ei oska seda öelda. Selget eesmärki mul ei ole. Mõni aeg tagasi tabasin ennast mõttelt... Mõtisklesin ja olin siiralt hämmastunud... Poleks endast iialgi arvanud, et ma käin nii regulaarselt kirikus.

Arvasin, et tüdinen sellest varem ära. Et see ammendub ja läheb kuidagi meelest ära. Siimaani... prioriteetid on nagu nad on, aga sageli on see kirikusse minek kõigepealt ja siis valin midagi muud teha. Ei oska öelda, see ei ole otseselt eesmärk, aga mõtlesin, kaua see kestab.

See oli üllatus ja on siimaani. Ei ole endale mingit kohustust pannud, et kindlasti pean minema. See on puhtalt tunde järgi. Vahel õhtul mõtlen, et ma homme küll ei lähe kuskile. Hommikul läheb uni ära ja mõtlen, nii tuleb minna.